***** Variantã în lucru *****

**Ms. 1227 BAR [începe cu f. 106 în numerotaţia original – vezi lipsã pagini. Numerotaţia BAR - tipãritã e 1r]**

[acelaşi scris de mînã / caligrafie la în ms. 2866 şi 2867 – Istoria Dachiei]

[lipsã pagini în manuscris]

1r: 105

Pre puţinã diefendipsire de la leş[i], i-au izgonit pre dînşii. Şi pentru credinţa aceia au dobîndit boerii fãr de osteneală de la turci întãrire celui ales de dînşii

41. Ştefan XI Tomşevici, pentru carele credea cã iasti din neamul lui Ştefan IX dupã acesta au urmat.

42. Gaşpar, nãscut italian şi era mai înainte dragoman la Poarta osmaniceascã şi turcii l-au pus domn în Moldova fãr de voia lui. Şi umblînd el sã aducã în Moldova legea papistãşeascã, l-au izgonit boerii şi turcii au pus în locul lui pre

43. Radul ce fuseasã mai înainte domn în Ţara Româneascã şi-i zicea lui lung. Şi dupã moartea lui au urmat

44. Miron Barnovschi, leah, şi pentru multe slujbe a sali au fost primit între boerime a Moldovii şi prin alegirea celor mai mari au ajuns şi la scaunul domniei. În vremea acestue au cãzut în mîinile turcilor toatã volniciia alegerii domnilor care o mai avé boerii pîn atunci, pãrãsindu-o ii de bunã voia lor, cã înnãscînd rãzboi între leşi şi între turci, acest Miron au trecut la leş[i] şi au pricinuit cu aceasta o groznicã nãvãlire în Moldova a tãtarãlor şi pentru aceia boerii ca sã numai pãtimeascã şi altã data vreo întîmplare ca aceia, au lãsat asupra turcilor toatã volniciia alegerii, însã cu acest chip ca acel ales sã fie totdeauna din neam domnesc şi de credinţa pravoslavnicã 1r//1v

Şi după aşăzămîntul acesta, după ce au tăet turcii pre Barnovschi, au trimis domn pre:

45. Alecsandru IV. Ilieş cu chip că au fost din neamul lui Ştefan V. Şi după moartea lui, pre:

46. Moisa: un ficior a lui Simion Movilă şi împrotiva obiceiului l-au cinstit cu trii tuiuri. Însă după moarte acestue, rupîndu-să toati legăturile asezămînturilor şi a obiceiurilor, pre rar au dat ei dregătoria aceasta la fii domnilor şi încă şi mai rar altor pămînteni, ci mai adesă ori au dat-o celor streini. Şi întru acesta chip, împrotiva boerilor, cu bani ce-au luat domniia.

47. Vasilie: de la Epir sau Albania carele să chema Lupul, iar la ungere au dobîndit numele acesta [*]. Jugul său l-au purtat supuşii lui mulţi ani cu răbdare, iar la urmă l-au gonit şi au pus în locul lui pre

48. Ştefan XII. Burdujă şi au dobîndit şi di la turci şi intărire la alegere lui I, trecînd acesta la leşi, au pus turcii pre:

49. Gheorghe Ghica, albanit ce era capuchihai lui Ştefan la curtea turcească şi după aceia, făcîndu-l 1v//2r

[*] Moldovenii au pravila lor de la dînsul. El au domnit la începutul vecului celuialalt trecut [t].

domn în Ţara Românească, au pus turcii în Moldova pre

50. Ştefan XIII, fiul lui Vasilie Albanitu, şi după moarte acestue au ales boerii pre

51. Eustratie Dabija, luînd întărire şi de la turci. După acesta au urmat:

52. Ilie III, fiul lui Alecsandru IV Ilieş, cu voia turcilor, iar la urmă l-au scos iarăş[i] ei şi au pus în locu lui pre:

53. Duca, un grec şi era din neam prost, însă cu vredniciia sa nu ş-au agonisit numai domniia Moldovii, ce încă şi soţie pre fiica lui Eustratie Dăbija. Însă după stăpînire de şasă luni, l-au scos din domnie şi în locul lui au pus turcii iar pre:

Ilie III. Acesta au fost cel întii pre carili, după mazilie, l-au făcut turcii iar domn, care după aceia de multe ori s-au întîmplat, că ei apoi după dînsul au pus ii iar pre:

Duca, de a doî oară domn în Moldova şi, pîrîndu-l moldovenii, l-au scos însă pe drum mergînd la oaste la Caminiţa şi în locul lui au ales boerii

54. pe Ştefan XIV Petriceicu pre carili şi turcii l-au intărit şi tocma cînd să lovea oştile la Hotin, au trecut el la leş[i] şi au dobîndit 2r//2v

dobîndit domnia.

55. Dumitraşc Cantacuzeno pre carili l-au fost izgonit din Ţara Românească şi făcé la Ţarigrad neguţătorie cu pietri scumpe şi au dăruit lui sultan o cîsmea de argint lucrată foarte cu meşteşug. Iar la urmă l-au scos turcii şi au pus pe:

56. Anton Rosset, un boer de Ţarigrad şi era capuchiheia moldovenesc. După dînsul au urmat iar

Duca grecul, puindu-l turcii domn de a treiia oară. Şi, robindu-l leşii, au pus turcii de a doî oară pe

Dumitraşc Cantacuzeno. Şi, urîndu-l boerii pentru tirăniia lui [*], au dobîndit ii voe de la poarta turcească ca să-ş[i] aleagă domn şi aşa ales ii pre tatăl nostru

57. Constandin II Cantemir cel bătrîn [**] şi după moartea lui care au fost la let 1693 mai 23 au ales boerii la scaun pre fiul său cel mai tînăr.

58. Dimitrie Cantemir şi s-au şi uns în Eş[i] de doi patriarhi, iar pentru că n-au putut ajunge intărire şi de la poarta osmanicească, au fost silit să facă loc lui 2v//3r

---

[*] Celilalti întîmplări a lui le poveşteşte alcătuitoriul la istorie sa turcească, la adăogire, f. 489 [b]

[**] El s-au făcut domn la let1684 şi au domnit opt ani. Pentru dînsul poveşteşte alcătuitorul la istorie turcească, f. 501, 503 [b].

59. Costandin III, un fiu a lui Duca, pe care l-au îndesat turcii cu sila moldovenilor [*]. Şi prin rugãminte boerilor iar l-au scos şi au pus în locul lui pre

60. Antiohie Cantemir, fiul cel mai mare a lui Costandin II. Însã domnia au fost dat-o atunci sultan lui Dimitrie Cantemir şi el au dãruit-o fratelui sãu. Apoi Constandin Brîncovanul, ştiind a vîna pre lacomul vezir cu banii cei mulţi, l-au scos pre dînsul dupã ce au domnit cinci ani şi au adus în locul lui iar pre ginerele sãu

Constandin III, fiul lui Duca, puindu-sã de a doî oarã domn în Moldova. Însã şi acesta dupã doi ani şi jumãtati, l-au scos turcii pîrîndu-l boerii şi au rînduit în locul lui iar pre

Antiohie Cantemir, a cãrue mazilire iar au dobîndit-o Constandin Brîncovanul, vrãjmaşul cel de moarti a neamului Catemiresc, prin cheltuiala vistierilor sali dupã obiceiul sãu. Şi în locul lui au tirmis turcii pre

61. Mihail II Racoviţã, ce au avut soţie pre Safta, fiica lui Cosnatndin Catemir. Şi învinovãţindu-l sarascheriul de la Silistrie cã ar fi nesupus, îndatã 3r//3v

---

[*] Tot la aceiaş[i] istorie a turcilor îl aratã alcãtuitoriul cã au întrecut mai pre toţi patrioţii sai cu învãţãtura elineascã şi cu filosofia [b]

l-au scos turcii şi au pus pre:

62. Nicolai Mavrocordat, carili era atunce dragoman mare lacurtea împãrãtească, fiind următori întru această dregãtorie tatãlui sãu cel vestit, Alecsandru Mavrocordat. Iar apoi, stricîndu-sã pacea întri ruş[i] şi între poarta osmanicească şi socotindu-l pre dînsul cã iasti mai bun scriitori decît ostaş, l-au scos din domnie şi în locul lui au pus de a doã oarã pre:

Dimitrie Cantemir, carili pentru voia unor lucrãri folositoari, au lãsat toatã cinstea şi îndãmãnarea şi s-au întors cu oastea lui spre partea creştinească [*]. Şi în locul lui au venit iar

Nicolai Mavrocordat pre carili foarti îl iobea turcii pentru credinţa lui şi a tãtãne-sãu şi prin chipul credinţii aceii, învrednicindu-sã el şi de domniia Ţãrii Româneşti, s-au orînduit în Moldova iar

Mihail II Racoviţã, la anul 1713 – [**] 3v//4r

---

[*] Alcãtuitoriul voroveşte aicé pentru sine însuş[i]. Pre dînsul l-au pus domn în Moldova la let 1710 şi de abié au ajuns la scaun şi l-au şi îmbirdosit cu multe sarcini, încît au hotãrît de s-au închinat pre sine şi domniia lui, împãratului Petru I, dupã cum însuş[i] pomeneşte la Istoria lui cé turcească, f. 766 [t].

[**] Sã vedi cã Dimitrie Cantemir şi Antiohie, fratile lui, Constandin e şi Duca, Mihail Racoviţã şi Nicolai Mavrocordat, fieştecarile au fost cîti fr doo ori domn în Moldova [t]

Noi ne-am văzut că sîntem strîmtoriţi ca să vorovim aşe pre larg întru această materie, pentru că să videa că mai pre scurt nu am fi putut cu lesnire să aducem aşa cu înţălegire înainte ochilor celor plecaţi la cetire schimbările acesti multe a stării moldovenilor. Iar acum, de va voi cetitorul să ispitească catastivul acesta ce l-am făcut pentru domnii patrii noastri, făr de osteneală va înţălege:

1. Cum că de la Dragoş, întemeietorul Moldovii şi pînă la Ştefan cel Mare, cît au fost Moldova slobodă, totdeauna s-au păzit clironomia la domnie.
2. Cum că acest obicei s-au păzit şi supt stăpînirea turcească întocma nestrămutat cît au fost neamul dragoşesc.
3. Cum că de cînd s-au stins neamul dragoşesc şi pîn pe vremea movileştilor, au lăsat turcii la boeri toată volniciia alegirii.
4. Că moldovenii totdeauna ş-au pus domn pre unul din fii sau rudeniia celui mort.
5. Că după Ioan Armanul carile au umblat să iasă de supt stăpînirea turcească şi după prodosiia lui Aron, au tras turcii asupra lor întîi numai întărirea, iar mai la urmă şi alegirea, încă aşa încît la altul strein nu să deschidea lesni drumul la stăpînirea Moldovii 4r//4v

făr numai la acei din neamul domnesc.

6. Că după răscoala lui Ioan Barnovschi, nu numai că au eşit această pravilă din obicei, ce încă şi dregătoriia domniei au vîndut-o turcii pre la streini ca un negoţ eftin.

Pre toati acestea le vom arăta mai pre larg cînd vom afla vreme scrierii istoriceşti întimplările patrii noastri de la început pîn pe vremile ce sînt de faţă [**]

## Cap 3

### Pentru obiceiurile celi vechi şi celi noo la punerea domnilor

După ce am arătat pentru cela ce mai nainte vreme, cum şi în vremile de acum, să poati învrednici de domniia Moldovii, socotesc că iasti vrednic de ostineală să spunem ceva şi pentru obiceiurile cari să obicinuiia mai nanite în vremile vechi la punerea domnilor.

În vremea celor şasă domni pînă a nu să rădica urmare ce moştenitoari la scaun a stăpînitorilor Moldovii 4v//5r

---

[**] Această făgăduinţă au plinit-o Cantimir în cartea lui ce au făcut supt titlu Veche şi Noî Istorie pentru Dachia, cari încă nu s-au tipărit. [t]

[apparent 6 foi lipsă conform numerotaţiei originale]

Cu cap şi după ce să ducea toţi boerii întra în cabinetul său cel din lăuntru.

Asemine ţaremonii făcea şi jupînesile boerilor doamnii în şala ei, iar încoronării nu era părtaşe duhovniceşte ei, încă avé strană în bisărică oareşce mai jos decît strana domnului ei. Şi în şala ei unde toati jupînesile boerilor avé locuri ştiute după rangul sau boeriia bărbaţilor săi, purta şi ia corona tot întru acelaş[i] chip ca şi a bărbatului ei, care să poati vedia pre la chipurile celi vechi.

Întru acesta chip să urma odineoară la punerea domnilor în Moldova. Iar după ce au căzut toati în neorînduială cu stăpînirea cé silnică a turcilor, luînd de la boeri şi volniciia de a-ş[i] allege domnii, pentru aciia acum să păzeşti cu totul urmare la alegere şi punere unui domn moldovenesc. Că îndată făcîndu-să înştiinţare viziriului că au murit domnul Moldovii sau cînd veziriul au hotărît ca să-l scoată pre dînsul din domnie, avînd ură asupra lui, sau făcînd el vreo greşală, atunci caută alt domn nou dintre fii domnilor sau alţi boeri de Ţarigrad. Şi la vremea de pace făgăduieşte el domniia numai la unii ca aceiia cari ii daub ani mai mulţi, iar la vremea de război numai 5r//5v

Numai pre acela îl face domn, pre carile îl ştie cã iasti credincios şi viteaz. Şi deacã sã învoieşte el cu domnul acel pentru daruri şi pentru alti tocmele şi dupã ce ia de la dînsul scrisoare pentru plãtirea banilor, apoi îi aratã cugetul sãu cãtrã împãratul cu o scrisoare ce sã cheamã talhise cu acesti cuvinte:

“Domnul [cutare] stãpîntoriul acest de acum a Moldovii asupreşte pre tari pre supuşii împãrãţii tali, încît boerii ţãrii pentru ca sã scapi de tirãniia lui, sînt siliţi sã fugã prin alti ţãri de prin împrejur şi unii sã nevoesc a veni şi aicé ca sã ceii întru ajutori mila împãrãţii tali de cãtrã un domn aşa straşnic”

Deacã nu poate sã-l învinovãţascã cu aceasta, apoi, fie adãvãrat sau neadivãrat, zice cã sã fereşte sã nu plãteascã birul sau cã cã iasti leniş la plinirea poruncilor sau îi aruncã altã vinã pentru cari iasti vrednic sã-l scoatã din domnie şi mai adaoşte, zicînd: “Şi fiindcã acesta iasti cu totul împrotiva împãrãţii tali şi a folosului ţãrii, pentru aceia deacã va plãcea împãrãţii tali, eu am socotit a fi de folos, ca sã sã scoatã mai sus pomenitul domn şi în locul lui sã sã pue pre [cutare], pre carili eu îl cunosc şi îl ştiu cã iasti om drept, credincios şi bun, vrednic de mila aceasta.” 5v//6r

Şi deacã îngãduieşte împãratul la pricina aceasta şi nu stã împrotiva veziriului nice chihlar agasi, nice alt[ã] slugã a curţii, atuncé obicinuieşte împãratul a scrie însuş[i] cu mîna sa acesti cuvinte: “Mulţebideşte ameldoluna”, adecã: fie precum scrie mai sus. Dupã ce primeşte veziriul la aceasta şi voinţa împãratului, apoi cheamã la curte şi pre domnul acel nou, însã noaptia, deacã iasti sã sã facã lucrul în tainã, purtînd fricã cã de va oblici domnul acel ce umblã sã-l scoatã, sã nu fugã la vreo stãpînire creştineascã, iar deacã nu au fricã pentru unile ca acestiia, apoi îl cheamã zioa la curte şi chihaebei a veziriului îl primeşte cu toatã cinstea şi îl pofteşte în cabinetul sãu ce ari în saraiul veziriului şi îl îmbie sã şadã şi, heretisindu-l din partea lui, îi aratã pricina pentru cari l-au chemat care, dupã obiceiul curţii aşa trebue sã sã poftoreascã, mãcar cã iasti ştiutã de acel ce va sã fie domn. Şi îi zice cã mãrire sa veziriul pentru vredniciia tãtîne-sãu sau a lui şi pentru slujbeli celi credincioasã cari au fãcut Porţii osmaniceşti, au arãtat împãratul şi l-au îndemnat pentru unile ca acestia, de au poruncit ca sã-l orînduiascã domn în Moldova şi îl sfãtuieşti ca sã sã poarti cu vrednicie 6r//6v

dregãtoria aceasta şi cu slujbe credincioasã sã sã arati ca un bãrbat şi sã sã pãzascã ca nu cumva, prin lenevire sau necredinţã, sã fie ruşinat veziriul înaintea împãratului. Şi dupã ce îi voroveşti toati aceste, iasã chihaia şi mergi în cabinetul veziriului şi îi spuni cum cã chiematul acela carile iasti sã sã pue domn în Moldova, au venit acolia şi aşteaptã poruncile mãrii sale.

Atuncé veziriul, îndatã deacã nu ari altã trieabã, porunceşte lui capiţilar chihagasi sau celui mai dintîi di la perdia ca sã aducã înluntru pre domnul acel. Şi, aducîndu-l, aşteaptã puţintel în şala cé dintîi şi nu întrã în divan sau in orştogasi pîn[ã] cînd sînt tocmiţi şireag toati slugile veziriului şi cei de la cãmarã, pre de amîndoo pãrţile în divan, fieştecarile dupã starea sa. Şi atuncé mergi înlãuntru şi sãrutã mîna veziriului careli şadi pre pat dupã obiceiul turcesc. Şi chihaia stã de-a dreapta lui, iar veziriul, rãdicîndu-ş[i] capul şi posomorîndu-ş[i] faţa, îl heretisãşte cu politicã, zicînd: hofpildi bei, adecã Bine ai venit, domnule!

Pre înãlţatul, pre dreptul şi pre milostivul împãratul nostrum, oblicind cã domnul acela carile au stãtut pîn acum 6v//7r

în Moldova s-au arãtat leniş la plinire poruncilor Sali şi au asuprit pe supuşuii sãi, pentru aceia au poruncit ca sã fie scos din dregãtoriia sa. Şi eu l-am rugat ca sã ti pue în locul acelue, fiindcã ti ştiu cã eşti om de treabã, cinstit şi credincios Porţii osmaniceşti. Şi întru tot pre puternicului împãrat au ascultat rugãminte mé şi s-au milostivit asupra ta de ţ-au încredinţat domniia Moldovii. Deci acum datoriia ta iasti ca sã ti arãţi cunoscãtori prin credinţã cãtrã o milã aşa mari împãrãtească ce ţi s-au fãcut.Şi pre vrãjmaş[i] şi pre prieteni sã-i aibi uniţi cu noi şi pre supuşii tãi sã-i stãpîneşti cu blîndeţã, pre cei drepţi sã-i aperi şi pre fãcãtorii de rãu sã nu-i treci cu vederea. Cu veniturile domniei celi dupã pravilã şi dupã obicei sã fii mulţãmit şi pre supuşii tãi cu nemicã sã nu-i asupreşti cu sila. Iar birul şi darurile carile eşti îndatorit sã dai împãratului sã le trimiţ[i] la curte la vremea ştiutã. Şi de vei pãzi tu acestea, apoi în toatã viiaţa ta vei gusta mila împãrãtească. Iar de vei urma împrotivã, sã ştii cã sfîrşitul tãu într-alt chip nu va fi decît 7r//7v

nenorocit.

Atunci domnul, deacã ştie limba turcească, rãspunde însuş[i] la cuvintele veziriului, iar deacã nu ştie apoi rãspunde prin dragomanul cel mari a curţii şi mulţãmeşte pentru împãrãteasca facere de bine care l-au întîmpinat pre dînsul, nefiind el vrednic, şi sã fãgãduieşte cã va urma poruncilor trimisã şi toatã vîrtutea şi încã şi viiaţa o va jãrtvi la slujba împãratului şi sã roagã ca sã nu-ş[i] întoarcă împãratul mila sa de cãtrã dînsul. Iar capiţlar chihagasi aduce din poronca veziriului un caftan şi întîi îl dã domnului ca sã-l searuti şi apoi îl îmbracă pre dînsul presti celilalte haine. Şi, dupã ce l-au îmbrãcat, sã apropie de veziriul de a doî oarã şi îi sãrutã mîna şi poala şi îi aduce înainte pre capuchihaioia lui şi îl roagã ca sã-l primească şi pre acela supt apãrarea sa. Şi, deacã îl primeşte veziriul, rãspunde: Nehos, adicã pre bine. Şi apoi îmbracă şi pe acel capuchihagasi cu un caftan mai prost.

Dupã sãvîrşirea acestor ţãrãmonii, sãrutã domnul de a treia oarã mîna veziriului şi iasã din divan, nemaizicînd vreun cuvînt şi merge în cabinetul lui chihaia. Şi îndatã merge şi chihaia dupã dînsul şi îl heterisãşte pentru dregãtoriia lui cé noo şi îi dã cafeşii şi sãrbet 7v//8r

Şi şadi cu dînsul la vorbã pentru ali domnii şi altile. Şi pînã cînd şãd ii la vorbã, gãtãşte ilirahorul sau comisul veziriului un cal şi îl împodobeşte foarte frumos şi başceauş cu 24 de ceauş[i] şi cu patru gatiridi ai veziriului pedestri şi alţi agalerii sau slugi mari din curtea veziriului şi iceagalerii sau slugi din casã aşteaptã eşirea domnului. Şi îndatã dupã ce iau înştiinţare chihaiaoa cum cã toati acestia s-au gãtit cu cel obicinuit chip al slavii, porunceşte de aduc înlãuntru mirodenii şi afumã cu dînsãli pre domnul care iasti la turci un sãmn cã trebue sã meargã. Şi dupã aceia sãrutã domnul mîna lui chihaia şi, ieşind, încalecã pre cal şi iasã afarã din curtea veziriului, mergînd înainte patru alai ceauş[i] cu aceastã orînduialã, adecã:

Înainte lui merg atîţa ceauş[i] cîţ[i] ceri el, cu ceauş la remãni. Dupã ceea urmeazã agalerii veziriului şi iceagalerii şi dupã aceştia urmeazã el încunjurat de patru satiri din cari merg doi înaintea calului şi cei doi pre de amîndoo pãrţile cîte unul şi îi ţin picioareli lui. În urmã, mai aproapi de dînsul vine capuchihaiaoa lui şi dupã acela boerii de Moldova deacã sînt de faţã sau alţi greci boari de Tarigrad care sînt rudenii sau prietini cu domnul acela. Şi aşa, cu acest feli de alai iasã din 8r//8v

curte veziriului pre poarta bacecapu, ce sã zicea mai naintehrisopile. Şi iasã afarã din cetati şi merge drept la bisãrica cé mare a patriarhului de Ţarigrad. Şi, vãzîndu-l oricine trecînd, fie turc sau creştin, trebue sã sã scoali de la locul sãu, mãcar şi de la lucru şi sã-ş[i] pue mîinile pe piept şi sã-ş[i] plece capul în jos. Încã şi cînd treci pre la poartã, toati strãjile ianicerilor trebue sã sã tocmascã şireaguri de cãtrã cãpitanii lor şi sã-l heretisascã pre dînsul cînd treci asemine ca şi pre viziriul, adecã îş[i] pleacã capitile sali şi mîinile drepti le pun pre piept şi îş[i] slobod în jos poalile dinainte a îmbrãcãmintei. Şi aceastã di pre urmã iasti la dînşii un sãmn de cinstea cé mai mare prin cari dau a înţãlegi cã ii întru atîta îl cinstesc pre dînsul, încît stau înaintea lui cu picioarele acoperite şi nu într-alt chip, fãr numai din poronca lui sã vor mişca de pre la locurile lor.

Şi cu aceastã petrecere, ajungînd el la bisãrica patriarşascã, rãmîn turcii stînd la uliţã, iar el întrã în ograda bisãricii şi descalecã la scarã, adecã o peatrã mare iasti mai vîrtos pusã pentru aceastã treabã şi ceauşii strigã acesti cuvinte obicinuite:

„Hacteala padişahumuze vebai efendimuze cioc ilar umurler virsun deulat ile cioc iaşa”, adecã pre 8v//9r

Dreptul şi pre înălţatul Dumnezău să dei împăratului nostru şi voievodului, domnul nostru viiaţă îndelungată şi să trăiască mulţi ani fericiţi.

La poarta cé din afară despre uliţă îi es întru întîmpinare preoţii cei de mir a patrierşiei şi la scara cé de mai sus pomenită, mitropoliţii şi arhiereii şi alţi bărbaţi bisăriceşti cari sînt de faţă la vremea aceia. Iar mai la urmă întîmpină patriarhul la uşa bisăricii pre acela viitor domn, şi blagostovindu-l cu sămnul sfintei cruci, întră în bisărică cîntînd cîntăreţii patriarhului [ilizibil – cred că e scris în greceşte]. Şi în mijlocul bisăricii să închină asupra oltariului şi, sărutînd icoanele sfînţilor să sue în strana aceia care iasti făcută pentru domnul Moldovii şi, păşind în treapta cé mai de jos a stranii ceteşte protodiacon ectaniia în cari îl pomeşte pre dînsul. Şi după ectenie întră patriarhul în oltari îmbrăcat cu sfintile vejminte, impreună cu patru mitropoliţi sau mai mulţi şi întră şi el în oltari după patriarhul şi îngenunchind îş[i] razimă capul de sfîntul pristol. Şi patriarhul, puindu-i omoforul pre cap, îi ceteşte molifta cari obicinuia a să ceti mai nainte la încoronarea împăraţilor şi, ungîndu-l cu sfîntul mir, să scoală şi merge înapoi la strana sa, cîntîndu-i cîntăreţii polihronul. Şi apoi să sue şi patriarhul în strana 9r//9v

strana sa şi porunceşte ca sã fie tãcere şi face domnului acelui cuvînt de laudã în scurt şi îl sfãtuieşte sã fie cu frica lui D[u]mnezeu şi apãrãtor bisãricii.

Dupã cuvînt urmeazã polihropu pentru patriarh. Şi atuncé vine domnu şi patriarhul în mijlocul bisãricii, iar patriarhul il întãreşte pre dînsul cu intãritura blagostovenii şi el sãrutã mîna patriarhului. Şi la ieşirea din bisãricã îl petreci patriarhul pînã la scara cé pomenitã şi sãruntîndu-sã unul pre altul, încalicã el pre cal şi dinaintea ogrãzii bisãricii îl primesc turcii, petrecãtorii lui şi de-acole sã întoarce înapoi la palatul sãu, tot cu aceiaş[i] orînduialã cu cari au fost venit, cu strigarea de multe ori a ceauşilor. Şi dupã ce sosãşte la saraiul sãu, pofteşte la sine numai pre cãpeteniile petrecãtorilor sãi, le dã dulceţ[i] şi café şi le împãrţãşte bacşişul obicinuit. Dupã aceia heretisîndu-l ii împreunã cu oamenii lor, sã întorcul înapoi la saraiul veziriului.

A doo zi merg patriarhul cu mitropoliţii şi dupã aceia toatã boeriia care sã afla la Ţarigrad şi heretisãsc pre domnul acel nou şi obicinuiesc încã şi solii împãraţilor şi a rãpublicurilor creştineşti, de il heretisãsc însuş ii sau prin dragomanii lor, mai ales cînd 9v//10r

au mai dinainte cunoştiinţã cu dînsul.

În celilalti zile sã zãboveşte el cu plãtire banilor ce iaste datori pentru luarea domnii şi cu bacşişurile care le-au pus osmanii cu nume de pişuriţi, adecã dar de bunã-voe, însã viderat îl asupresc cu dînsãli dupã nesãţioasa lor lãcomie.

Şi dupã ce plãteşte el banii aceia jumãtati apoi îi trimit sãmnile domniei doo tãiuri şi un steag carile sã cheamã în limba lor sîngeac mai cu multã poftã decît la punerea unui vezir care sã cinstesc cîti cu trei tuiri, pentru cã acelora li sã dau fãr de nice o mãrire de la miralãm a sa, cari leagã supt stãpînirea lui. Iar unui domn de Moldova sau de Ţara Româneascã sã trimit cu mare alai prin toatã cetatea, pe la saraiul sãu, cãci la zioa cé hotãrîtã, ceauşii şi slujile veziriului care au fost petrecut pre domn la bisãricã, sã adunã foarti dimineaţã la miralãm aga, adecã la acela ce pãzãşti steagurile împãrãteşti cari nu iasti micã boierie la curtea împãrãteascã. Şi înştiinţîndu-sã domnul cã s-au adunat toţ[i] aceia acolo, atuncé trimite şi el pre capuchihaelile lui şi pre boerii cari sînt de faţã, foarte îmbrãcaţ[i] şi mai ales cu cai bine împodobiţ[i] şi merg pe la babihulaium sau Poarta cé mari cari iasti pre dinanafarã la curtea împãrãteascã. Şi dupã ce sosãsc acolo, îi primeşte miralãm a sa 10r//10v

cu mari cinste şi îndată sã aduce acole tubulhaiaoa sau misichiia împãrãtească care iasti gãtitã pentru domn. Şi începînd tubulhanaoa aceasta a cînta tot feliul de musichie ce sã obicinuieşte la turci, atuncé iasã din curtia împãrãtească tot alaiul cu rînduiala sa şi începutul îl fac ceauşii tot doi cu doi. Dupã ceştie urmează agalerii veziriului tot cu aceiiaş[i] îmbrãcãminte cu cari sînt şi cînd merg în divanul lui sultan. Dupã aceştie merge capuchihaiaoa domnului cu boerii moldoveneşti şi mai în urmã miralãmaga cu un steag şi doî tuiuri şi cu tubulhaioa în urma lor. Şi cu această orînduialã merg prin toatã cetatea şi toati strãjile ori de unde ar fi, încã şi aceia din curtea veziriului trebue sã sã întocmească şiraguri la uliţã şi sã-ş[i] sloboadã poalili în jos şi sã-ş[i] pue mîinile cruciş pre piept şi întru acestaş[i] sã cinstească sãmnile împãrãteşti. Şi aşa, sosind ii la saraiul domnesc, iasã domnul cu curtezenii lui dinaintea saraiului întru întîmpinarea celui ce aduce steagul şi acela [miralomaga] îi dã lui sîngeacul şi tuiurile cu capul plecat, împreunã cu acest heretimon: „alateala mubarec ceileie", adecã „D[u]mnezãu sã-ţ[i] dei noroc la aceasta". Iar el ia sîngeacul în mînã şi îl sãrutã cu cinste, dîndu-l sîngectariului sau stegariului sãu ca sã poarti grijã
10v//11r

pentru dînsul. Şi apoi pofteşte înlãuntru pre miralãm aga în şala cé mare sau divan şi, dupã ce îi dã dulceţ[i], café şi alte dupã obiceiul turcesc, îl îmbracã cu blanã de samuri şi, dîndu-i bacşişul obicinuit, sã întoarci cu slujile curţii înapoi la saraiul împãrãtesc. Iar tubulhanaoa rãmîni la domn şi cîntã pre toatã zioa neubet sau sãin de strajã cîte la trii ceasuri înainte de apunerea soarelui, cari vremi sã zice la turci ichinda. Însã cinstea aceasta o au numai domnii de Moldova şi de Ţara Româneascã, iar paşii lice unul în vreme care sã aflã în Ţarigrad nu poati sã aibã aceastã  musichie ostaşascã.

Şi dupã ce sãvîrşãşti el toati trebile ce ari sã hotãrascã cu curtea şi dupã ce plãteşte toţ[i] banii cu cari iaste datori, apoi aratã veziriului prin cahaoa cum cã nemic nu-l mai împedicã de la întrarea în stãpînirea domniei pentru care sã poatã ca sã iasã înaintea împãratului şi sã aibã voe de purces. Şi dupã ce i sã hotãrãşte zioa aceia care alta nu obicinuieşte sã fie fãr numai dumineca sau marţa, cãci intru aceste zile sã face divan înaintea sultanului dupã aşezãmîntul lui Suleiman. Atunci, foarti dimineaţã întru aceiaşi zi, sã adunã la divan veziriul cé mari, muftiu şi 11r//11v

cadileschierii, ceialalţi veziri, ianiceri, agasi, silahdaragasi, şi alţii cari după dregătoriile lor sînt slobozi a întra în divan şi judecă pricinile jăluitorilor la cari ascultă şi împăratul în dosul unor parcani sau cafas aurit. Şi judecata aceasta ţine patru ceasuri, pîn[ă] cînd nu iasti nimeni să mai jăluiască. După săvîrşirea aceştie, să porunceşte domnului ca să sté drept în rînd cu boerii lui di la uşa divanului celui dinafară în cube şi pînă la uşa cu cari să închide cubeaua cé dinlăuntru. Şi, sculîndu-să veziriul cel mare de la locul său, merge la împăratul cu ceielalţi veziri şi cu cadileschierii şi cînd trec îşi pleacă capul cătră veziriul cel mare şi la ceialalţi veziri şi întrînd ii la împăratul, îi arată veziriul cel mari pricinile cari s-au judecat în divan sau pentru alte pricini a obştii şi după aceia îi spune că sluja sa, domnul Moldovii, să roagă ca să aibă voe să meargă la scaunul domniei şi deacă îi dă sultanul voe să meargă, apoi îi spune capuşiloar chihaiasi hotărîrea sultanului şi muiştur agasi porunceşte ca să-i pue pre cap o cucă lucrată foarte cu meşteşug, făcută de peni de struţ, însă ia iasti mai vîrtos o podoabă a enicerilor şi pentru că şi domnii 11v//12r

[aparent 2 foi lipsă, conform numerotaţiei originale]

Şi în vremea aceasta buiuc imirahoru sau comisul cel mare al împãratului gãteşte un cal arabiesc împodobit cu pat de aur cu pietri scumpe şi cu harşa cusutã cu aur şi cu argint şi de-a stînga o sabie şi de-a dreapta buzduganul, iar doi indiccei sau slugi de la grajdiul împãrãtesc ţin calul în poarta curţii şi împrejurul lui stau doi achiulahli cu cãciuli albe în cap şi doi alergãtori cu haine di fir, cu cãciule de argint poleite cu aur şi fãcuti în chip de pãharã.

Şi aşa, eşind domnul, încalicã pre cal şi aşteaptã eşire veziriului celui mare şi porunceşte boerilor sãi ca sã sté în rînd de-a stînga lui. Şi eşind şi veziriul cel mari, sã închinã lui şi celorlalţi veziri cu capul plecat şi cu mîinile la piept, mulţãmindu-i şi ii cu plecaria caoului. Şi ducîndu-sã aceştie pre la curţile lor, iasã şi ei din curtea împãrãteascã şi merge drept la bisãrica cé mare, tot cu tovãrãşiia aceia cu cari au şi venit, cu musichie ostãşascã şi supt petrecerea paicilor şi a chiãlahliilor împãrãteşti. Şi sã primeşte de patriarhul şi de ceialalţi bãrbaţi bisãriceşti cu asemine poftã şi ţaremonie precum s-au scris mai sus. Iar cuca o ia di pre cap la întrarea în bisãricã şi nu o pune pînã cînd 12r//12v

nu iasã iar. Şi eşind din bisãricã, mergi drept la curtea lui şi sosind acole îl duc în divan agaleţii aceia care l-au petrecut şi, luîndu-şi bacşişurile lor, sã întorc înapoi la curte. Iar paicii şi achiulalii rãmîn la dînsul şi îl petrec pîn în Eşi carili iaste scaunul şi oraşul cel de cãpetenie a Moldovii.

A doa zi îi trimite pe ei zefenda sau logofãtul cel mare al împãratului hrisovul domnesc, scris foarte cu iscusinţã cu slove de aur şi îi trimite rãspuns ca sã purceadã la scaun aşa de în grabã cit îi va fi prin putinţã, pentru cã nice un domn, dupã ce au eşit înaintea împãratului, nu poate sã rãmîe la Ţarigrad mai mult de o sãptãmînã.

La purcedirea lui îi dã împãratul un schimnnoaga, cari, dupã cuprinderea cuvîntului, sã înţãlege acela carile sue pre domn în scaun. Şi dregãtoriia aceasta sã dã numai la slugile celi mai dinlãuntru, adecã lui capueşti lar chihaiagasa, perdeleşului sau portariului celui mari, imirahorului celui sari sau celui de al doilé, adicã comis împãrãteşti şi cu prerar şi silahdarului şi cihodarului mari sînt întîi între slujile celi din lãuntru a curţii, mãcar cã aceştie doi nici odinioarã nu obicinuiesc a petrece însuş pre domn, pentru trebile lor celi mari ce au la curte, ce trimit pre alţii în locul lor. 12v//13r

Însã mai trimite lui şi un capiştibaşa cu patru capiţii mai mari şi patru cauş[i], doi achiulahii, doi satiri şi doi paici împãrãteşti şi o ceatã de melteri de cari ari şi veziriul.

Şi dupã ce sã sãvîrşãşte acestia, atunci, cu o zi mai înainte de purcedirea lui din Ţarigrad, sã roagã veziriului ca sã-i dei voe sã meargã la dînsul sã-ş[i] ei zioa bunã şi, dîndu-i voe, merge la curtea veziriului cu capucahaioa lui şi cu boerii. Şi, sosind el acolo, îl duce chihaia în cabinetul veziriului şi veziriul îl sfãtuieşte iar ca sã fie credincios şi îi aduce aminte pentru cele ce le-au învãţat mai înainte şi altili de cari ceri trebuinţã ca sã-i zicã. Iar el îi rãspunde dupã chip ce di trebuinţã şi îi recomanderiseşti pre capuchihaelile Sali şi pre sine însuş. Şi sãvîrşind vorba, ii sãrutã mîna şi atuncé îl slobozãşte veziriul de la sine cu aceste cuvinte: „Eu te voi videa, urmeazã bãrbãteşte şi vetejeşte şi D[u]mnezãu sã-ţ[i] dei noroc şi sãnãtate şi sã-ţ[i] fie la toati spre ajutori”. Dupã aceia porunceşte de îl îmbracã cu un caftan care sã cheamã iţucaftan sau caftan de purcedire şi, sãvîrşindu-sã şi aceasta, iasã de la veziriul şi merge la chihaia şi îş[i] ia zioa bunã de la dînsul şi, încãlecînd 13r//13v

Iar pre cal, sã întoarce înapoi la palatul sãu sau merge pre la alţi veziri ca sã sã închine şi acelora, mãcar cã acesta obicinuieşte mai de multe ori a sã face noaptea decît zioa, pentru ca sã nu pricinuiascã veziriului vreun prepus cã îşi cautã alti rãgeli sau cã le şi ari.

A doa zi iasã din cetate foarti încet şi merge cu mari pompã şi multã tovãrãşie supt strigarea ceauşilor care sã obicinuieşte totdeauna la încãlicare şi la descãlicare, precum am zis mai sus. Şi înainte merg cãlãreţii de Moldova, deacã sînt atunci de faţã şi steagul il duc înainte. Dupã aceasta urmeazã o musichie creştineascã cu pauce şi cu trîmbiţã, dupã aceea un steag alb, carili iasti semn de paci şi de supunire şi merge între celi doî tuiuri care sã dau domnului di la poartã. Dupã acestia urmeazã capuchihaielile domnului şi alţi boeri de Ţarigrad, pre cari îi împresoarã doî rînduri de cauş[i] pre de amîndoî pãrţile. Dupã aceştie vin podhodnicii domneşti de cari nu pot sã aibã mai mulţi decît şapti ca şi alţi veziri şi sînt împodobiţi cu harşeli de mari preţ şi pre de amîndoî pãrţile lor merg şasã satiri domneşti şi dupã dînşii doi satiri împãrãteşti. Dupã cari urmeazã 13v//14r

şi domnul îmbrãcat cu turban domnesc şi capul calului sãu îl acopãr doi paici împãrãteşti şi scãrile le ţin doi iedeclii. Puţin mai în urma lui de-a stînga, cari iaste partea ce mai de cinste la turci, merge schimneagasi şi de-a dreapta sîngeacaagasi sau acel ce poartã grijã pentru sîngeacuri, iar dinaintea lui sînt slugile Sali de la cãmarã. Şi dupã dînşii vechilii lui, sîngeacagasi cu trii steaguri roşii şi cel din mijloc ari în vîrf luna jumãtate iar celilalte doî numai cîti un bumb poleit. Dupã aceştie urmeazã o ceatã de mehteri sau musicanţi, cari cu paice mari şi cu trîmbiţi fac musichie rãsunãtoare. Iar mai în urmã sînt slujile lui schimniaagasi şi a lui sîngeac agasi şi alţii mai proşti care trebue sã meargã împreunã.

Şi cu aceastã orînduialã merge alaiul încet pînã la conacul cel dintîi carili nu iasti departi de zidurile cetãţii cei mari. Iar de acolo înainte pi cali nu sã pot pãzi aşa bine toati ţãrãmoniile acestiia, fãr numai atunci cînd întrã în vreun tîrg sau în vreun oraş sã bat iar meterhenelile şi sã face strigarea ce obicinuitã a ceauşilor şi altile. Şi pre cali totdeauna trebue sã meargã înainte pîn la al doilé conac doi ceauş[i] şi 14r//14v

un slugã domneascã ca sã gãteascã conac şi sã facã gãtire pentru masã, cari toati sã fac dupã voia şi porunca domnului, cã în vremea aceia toţ[i] trebue sã asculte de dînsul şi porunca împãratului, ca cînd ar fi el însuş[i] veziriul cel mare. Şi deacã sã aratã vreun turc cu necuviinţã sau sã împotriveşte poruncii lui, atuncé el poate sã-l pedepsascã dupã vina şi prin beşleagasul lui sau deacã voeşte sã urmezã cu dînsul mai cu blîndeţã îl dã pe mîna stãpînului acelui ca sã-l pedepsascã.

Şi întru acesta chip, ajungînd el la Galaţi, oraşul Moldovii cel dintîi despre Ţarigrad, îl întîmpinã acolea toţi boerii de Ţara de jos şi unii şi din Ţara de sus cari sã afla mai pre aproapi şi îl petrec pîn în Eşi şi pre [ilizibil] la încã fiind el, cerceteazã pentru supuşii sãi, le ascultã jalubile, desface pricinile.

O milã de loc afarã de Eşi îi es întru întîmpinare chesmacamii care sînt puş[i] de dînsul încã de la Ţarigrad prin scrisoare împreunã cu cielalţi boeri, ostaş[i] şi tîrgoveţi, pre cari îi lasã de îi sãrutã mîna sau poala, cãlare fiind el. Şi dupã aceia întrã în oraş tot cu asãmine poftã şi ţãrãmonii, precum au eşit din Ţarigrad şi descalicã la bisãrica cé mare a Sfîntului 14v//15r

Nicolai. Şi în ograda bisãricii îi iasã întru întîmpinare şi ceialalţi bãrbaţi bisãriceşti, aleşi cu smerenie şi îl duc în bisãricã, urmînd tot aceleş[i] obiceiuri bisãriceşti, precum am arãtat mai sus. Şi dupã sãvîrşire dumnezãeştii slujbe, iasã din bisãricã şi sã primeşte iar de cãtrã tovãrãşiia lui cé turceascã ce au fost rãmas stînd la uliţã şi îi fac obicinuita strigaria şi rãsunarea musichiei şi cu petrecirea aceia meargi la curtea domneascã.

Și sosind îndatã îl ia schimnia agasi şi îl duce înlãuntru în divanulcel mare şi rãmîne stînd lîngã scaunul domnesc ce iasti pus acolo cu trii treapti şi dupã ce sã aşazã toţi boerii pre la locurile lor, sã lasã în divan şi cielalţi dregãtori de oasti şi neguţãtorii cii mai bogaţi din Eşi. Şi, poruncindu-sã sã fie tãcere, scoate schimne agasi poronca împãrãteascã care sã zice hiucan firman şi o dã ca sã o ceteascã secretariul, adecã divan efendasi, un turc pre carile îl ţine domnul în slujba sa cu bunã leafã.

Acest ferman sã obicinuieşte a sã scrie cu acesti cuvinte: „Aleşilor şi vrednicilor boeri şi arhierei, pesdestrime şi cãlãrime şi voi, toati slugile şi supuşii mei! Sfîrşitul vostru sã fie norocit, ajungînd la voi 15r//15v

puternicã poruncã pre luminatei noastre mãriri la cari toatã lumea iasti ascultãtoare, sã ştiţi cã în anul [n], luna [n], mila noastrã cé nemãrginitã au vãzut credinţa şi slujbile celi fãcuti cu dreptate a pre alesului şi pre vrednicului domn, dintru norodul carile crede în Isus şi din neamul nazareilor şi l-am cunoscut cã iasti harnic şi vrednic de îndurarea, de mila şi de ajutoriul nostru. Pentru aceia l-am miluit şi l-am pus domn în Moldovia şi i-am poruncit pre cu înţãlegere ca sã aibã pãrintească purtare de grijã pentru boeri din care stare ar fi, pentru mazilii care sînt prin ţinuturi şi pentru toţi supuşii lui, sã-i apere şi sã fie plecat asupra lor. Şi poruncile noastre sã le plinească cu bucurie şi toate slujbele noastre sã le sãvîrşască cu credinţã şi cu dreptati. Iar voî vã poruncesc ca sã-i fiţi ascultãtori la toati şi sã vã supuneţi lui şi ceia ce va porunci el, voî, din porunca noastrã sã faceţi cu sîrguinţã, fãr zãbavã. Şi cari sã va arãta nebãgãtori de samã şi împrotivitori şi sã va apãra de ascultãtoriia poruncilor Sali, atunci el pre unul ca acela, ori din ce stare ar fi, poati sã 15v//16r

pedepsască răutățile lui cu sabiia sau cu altă pedeapsă, precum îi va plăcé lui. Deci, pentru aceasta, voi pre acest de sus pomenit să-l cunoașteți voi stăpîn și domn, carile iaste pus și orînduit voo di la noi. Și să păziți a nu cugeta într-alt chip sau să urmați împrotivă, ce să încredați semnului nostru celui cu totul pre sfînt [adecă tura sau ischilitura împărătească]. Acesta să știți dat în Țarigrad, anul [n], luna [n]."

Și după ce cetește aceasta divan efendisa, tălmăcind tălmaciul fieștecarile period unul după altul, răspund toț[i] boerii întru cuvînt, că fie voia împăratului. Atunci îmbracă schimni agasi pre domn cu un caftan ce îl aduce cu dînsul și îl rădică în scaun cu mîna cé dreaptă, răsunîndu-să tunerile întru acé clipală. Și făcînd ceaușii obicinuita strigare și, întru acesta chip fiind el întărit în scaunul său, poruncește de îmbracă pre Schimnia Agasi cu o blană di samur și pre Divan Efendisi și pre postelnicul cel mare numai cîti cu un caftan obicinuit.

După isprăvirea acestor obiceiuri de țărămonii, începe întîi mitropolitul să-i vorovească în scurt, heretisindu-l 16r//16v

şi poftindu-i noroc la stãpînire şi îi sãrutã mîna şi, blogastovîndu-l, sãrutã şi el mîna mitropolitului. Dupã aceasta sã lasã arhiereii şi boerii stãrtii cei dintîi ca sã-i sãrute mîna şi poala şi numile lor le spune postelnicul cel mari cu acesti cuvinte: "Sluga înãlţimii tale [m], sãrutã precinstitã poala caftanului înãlţimii tale." Asãmine slujbã faci şi postelnicul al doile, boerilor celor din stare al doile şi postelnicul al treile boerilor stãrii cei de al treile. Dupã boeri urmeazã dregãtorii sau ofichialii cei de oasti, fieştecarile dupã rangul sau  stare sa, cum şi neguţãtori şi alţi orãşani din cei mai aleş[i] din Eşi.

Dupã aceasta întrã domnul în cabinetul lui cel din lãuntru, iar pre schimni agasi îl duce perdeliţul sau portariul cel mare alai la conacul ce i-au gãtit.

A doa zi iar sã adunã boerii la divan şi aşezindu-sã pre la locurile lor, iasã şi domnul, mergîndu-i postelnicii înainte şi mergi din şala cé mare în cé micã, adecã în spãtãrie [*]. Şi aşezîndu-sã el acolé în scaun, cheamã postelnicii pre toţ[i] boerii celor trii stãri, adicã fieştecari postelnic starea sa. 16v//17r

---

[*] Le cheamã aşa pentru cã spatha domneascã totdeauna stã acolo întru acé casã  pusã pe masã şi nimeni nu întrã acolo, fãr numai cei şapte boeri mari.

Şi, aporpiindu-sã fieştecari boeri de dînsul dupã stare lui, atunci el îi scoate pre dînşii din slujbe sau îi înnoeşte sau îi înalţã dintr-o boerie micã într-alta mai mari. Iar sã scoatã dintr-o boerie mare şi sã-i deia alta mai micã nu îngãduieşte obiceiul pãmîntului, fãr numai atunce cînd pofteşte vreunul din bunã-voinţa sa. Însã la alti pricini poati sã urmezã cu dînşii dupã plãcerea lui, asãmine ca cîndnu ar avé asupra lui pre nime în lume. Şi dupã ce aşazã toati dupã pofta lui şi pune în orînduialã rãpublicul care i s-au încredinţat, apoi trimite iar înapoi la Ţarigrad pre schimni agasi şi pre ceialalţi sluji împãrãteşti, dãruindu-i cu multe daruri şi îi scoati din oraş cu mari slavã, petrecîndu-i însuş el o mie de pas din oraş afarã. Şi de acole le dã pre un boeri ca sã-i petreacã pîn la Galaţi, iar el sã întoarce înapoi în Eşi.

## Cap. 4

## Pentru întãrire sau inoire domnilor

Întru acesta chip precum am arãtat mai sus sã dã domnilor Moldovii stãpînirea de la Poarta osmaniceascã care mãcar cã sã pare a fi pre bunã, insã atîta iaste de 17r//17v

Nestatornicã, încit, neavînd ii celi mai tari legãturi, nice gîndesc cînd le cadi din mînã. Cãci chipul cu cari li sã aratã osmanii asupra moldovenilor au arãtat ii îndestul de luminat, încît cu dreptati sã zice pentru dînşii această paremie: „cã ii nu gonesc epurii cu cîinii, ci cu carul”, nice pre cal nu cautã sã-l prindã cu traista deşartã, cãci ii au socotit cã iasti mai bine ca sã îmblînzascã întii cu mãgulire pre taurul cel neînduplecat a moldovenilor al cãrue sãlbãtãcie de multe ori o cunoscãsã ii spre paguba lor. Decît sã-i înduplece cu sila pornirea lui, pentru cã ii au nãdãjduit cã el mai dupã vreme îş[i] va lepãda sãlbãticiia lui şi, dupã ce va mai slãbi din putere, pre cu lesnire îl vor putea stringe în chingi.

Deci cu acest scopos i-au scãzut ii lui Bogdan g, fiul lui Ştefan cel Mare nice un obiceiu al mãririi dupã ce au închinat el ţara Porţii osmaniceşti, ci mai vîrtos încã i-au întãrit pravilile celi politiceşti, cum şi celi bisãriceşti a ţãrii şi i-au lãsat toati sãmnile acele de mãrire domneascã ale ţãrii şi s-au mulţãmit ca sã plãtească el curţii pre tot anul patru mii de galbini ca un sãmn de închinãciune. Şi dupã moartea lui Bogdan, alegînd boerii domn pre fiul lui Ştefan z ca pre un drept moştean ce era, l-au cinstit osmanii şi mai mult
17v//18r

Căci sultanul i-au tirmis lui sol pre comisul său cel mare şi l-au heretisit, poftindu-i mult noroc la întrarea în domnie. Şi i-au tirmis tuiuri, un sîngeac, turban şi caftan domnesc şi un armăsari împărătesc.

Celorlalţi diadohi ai lui li s-au mai îngreunat dajdia, iar din obiceiurile măririi n-au cutezat osmanii să smintească nimică sau să nu priimască alegere vreunui domn. Pînă cînd au găsit ii vreme cu prilej în zilele lui Ioan Armanul de au mai împuţinat slobozaniile celi vechi şi au aruncat în ţară alti sarcini noî streine. Căci acest Iona, umblînd să facă oareşcari iznoavi şi dobîndindu-l ii cu vicleşug în mîinile lor, l-au pedepsit cu moarti, neştiindu-să de cuvîntul ce i-au fost dat şi aşa au început ii apoi să pue ţării alte legături mai cu tărie, hotărînd că de nu-ş[i] va ceri domnul întărire la domniia lui de la Poarta osmanicească, atuncé să să pedepsască ca pre un vrăjmaş al împăratului. Deci întru acesta chip, fiind scursă Moldova de putere ei, şi văzînd turcii că nu mai ari putere ca să să impotrivască la însărcinările lor, atunci ii îndată după aceia, supt stăpînirea lui Miron Barnovschi, au început a faci alti obiceiuri cu cari au însărcinat pre domni ca să meargă ii însuş la curtea împărătească să priimască 18r//18v

Sãmnile domniei şi la fieştecari trii ani sã meargã la Înalta Poartã sã sã arati înaintea împãratului. Şi pentru ca sã sã pãzeascã aceasta mai cu amãruntul, pentru aceia de multe ori au schimbat ii pre domni şi i-au scos din stãpînire, pri cari atîta s-au spãimîntat domnii, încît nu numai cã îndeletnicesc bucuroşi alegere la poartã dupã trecerea unui an sau doi ca sã-şi ceie înoire domniei ca o milã împãrãteascã, ce încã de friica lãcomiei veziriului cer de bunã vie ferman de înoire care cu lesnire sã dã domnului, numai de nu ari veziriul un prepus la credinţa lui sau de nu face altul îmbiere cu vreo sumã mai mare de bani.

Atuncé veziriul dã sultanului un talhiş cu aceste cuvinte: „Fiindcã [n], domnul acest de acum al Moldovii s-au arãtat atîţia ani cu credinţã în stãpînirea sa şi nice de rãpunerea vieţii sau a moşiilor Sali nu s-au ferit la slujbile împãratului şi harajul obicinuit l-au plãtit în toţi anii deplin la norocita Poartã osmaniceascã şi, osãbit de acestea, pre boerii şi pre cielalţi lãcuitori ai Moldovii i-au stãpînit cu atîta bunãtati şi dreptati, încît ii cu necontenite jalube aratã cã sînt mulţãmiţi cu stãpînirea lui şi sã roagã împãratului ca sã binevoeşte a-i înoii domniia lui. 18v//19r

Pentru aceia eu îl socotesc pre dînsul cã iasti vrednic de mila împãrãţii tale şi aştept pre înalta poruncã împãrãţii tali.”

Aceastã scrisoare duce talhamciul la împãratul după obiceiul turcesc şi dupã ce scrie împãratul didisupt cuvinteli obicinuite: amel oluna, adecã fie precum scrii, apoi trimite tot cu acest talhaşciu iar înapoi la veziriul. Iar veziriul, mãcar cã au dobîndit voe de la sultan ca sã înnoiascã pre domn în stãpînirea sa, darã pentru ca sã scurgã şi sã stoarcã bani mai mulţi, sã aratã cã cînd nu ar fi putut sã facã nemicã cu sultanul ca sã-l înduplece spre acé triabã. Şi încã şi chihaia cã tãcere sa stã spre ajutoriul lãcomiei veziriului şi chiamã la sine pre capechihaiele domnului şi le zice, cum cã prin îndemnãrile şi zavistelile altor slugi împãrãteşti, s-au arãtat sultan mai puţin plecat la aceasta decît avé ii nãdejde şi cum cã mãrie sa veziriul au fãcut de vreo cîtiva ori aducere aminte împãratului pentru pricina aceasta şi încã tot n-au luat rãspuns desãvîrşit. Atunce capuchihaelile, vãzînd aceastã primjedie a domnului lor cã le stã în cale, sã aruncã la picioarele lui chihaiea şi îl roagã ca cît îi va fi prin putinţã sã sté 19r//19v

pentru domnul lor, fãgãduindu-i la urmã cã îi vor mai mãri darurile celi obicinuite ce sînt pentru dînsul şi pentru veziriul. Şi întru acesta chip joacã pre pielea bietilor moldoveni lãcomiia de cinste şi lãcomia de argint. Şi tot aşa urmează pînã cînd li sã îndestulează mîndriia care ii stãpîneşte, împreunã şi lãcomiia banilor.

Şi la urmã, învoindu-sã amîndoo pãrţile şi unindu-sã pentru toati şi pricepînd chihaia cã nu mai ari nimicã sã scurgã, atunce îi sloboade de la sini, dîndu-li nãdejde cã li va curge bine treaba.

Şi a doo zi trimite la dînşii pre o slujã a veziriului carile încã nu sã întoarce înapoi cu mîna deşartã şi le face ştire, cum cã veziriul au dobîndit la urmã voe de la împãratul ca sã înnoiascã în stãpînire pre domnul lor şi le porunceşte ca sã vie la curte. Şi mergînd ii la curte, întrã întii la chihaia şi dupã aceia şi la veziriul, carile zice lor cã împãratul s-au milostivit asupra domnului lor şi, dupã aceia îi îmbracã cîti cu un caftan dupã obicei.

Dupã aceia, mai trecînd vreo cîteva zile, trimite veziriul la domn pre capuţilarchihagasi sau pre altã slujã din curte cu hrisovul cel de înnoire domniei şi 19v//20r

Hiuchim ferman ca sã i le aducã lui la scaun. Hrisovul obiciuiesc ii sã-l facã asãmine şi acela pre carile îl dau ii domnilor cînd îi pun intii în scaun, numai cît în locul cuvintelor acestora: „din mila şi îndurarea noastrã ţi-am dãruit domnia” zice „cã din mila noastrã ţi s-au innoit şi ţi s-au întãrit domniia.”

Iar porunca aceia s-au hiuchit ferman iatsi întru acestaşi chip: „Pre alesule dintre domni norodului celui ce credi în Hs şi pre vrednicului dintre cé mai mari a neamului nazaresc, domnule stãpînitori de acum a Moldovii [n], ajungînd la tine acest ferman al nostru, sã ştii cã atît slujbile tali celi credincioasã le-am vãzut, cît şi pentru credinţa ta cé tare ce ai cãtrã noi am inţeles, cunoscîndu-te în tot chipul cã eşti vrednic de mila şi de milostivirea noastrã, pentru aceia am dat poruncã ca sã-ţi înnoiascã şi sã-ţi intãreascã domnia Moldovii, puindu-te în stãpînire şi dîndu-ţi putere desãvîrşit asupra moldovenilor, supuşii împãrãţii noastre, cãtre cari sã te arãţi cu dreptati ca şi pîn acum şi pre boeri şi pre fieştecari lãcuitori ori din ce stare a fi sã-i pãzeşti şi sã-i aperi şi sã nu te leneveşti a arãta fãr de zãbavã Porţii noastre ce cu totul pre luminatã nevoile şi greutãţile şi toati asuprelile lor şi sã fii 20r//20v

Fii gata a plini poruncile împărăţii noastre cari ţi să vor trimite, puindu-ţi pentru noi toată vîrtutea ta cu toată rînduială [*]. Şi haraciul Moldovii de preste an sã-l trimiţi deplin la vremea hotãrîtã la visteriia noastrã şi te pãzeşte sã nu cugetezi sau sã urmezi într-alt chip şi crede iscãliturii noastri celi sfînte. Dat în Ţarigrad, anul [n], luna [n]." Cãtre acest fãrmanmai adaoge şi veziriul o scrisoare cu care înştiinţează el pre domn, zicînd cã el, prin rugãminte lui şi rãştelãcul, i-au dobîndit mai la urmã înnoire domniei din mila împãratului.

Şi luînd catiştibaşa scrisorile aceste, viind cu poştã pîn [la] Eşi şi ajungînd la Galaţi, trimite om înainte, ca sã înştiinţezã pe domn pentru venirea lui şi pentru zioa aceia în care sã între în Eşi.

Întru aceia zi îasă întru întîmpinare lui domnul cu toatã curtea sa, o mie de paş[i] din oraş afarã şi, întîlnindu-sã amîndoi, sã închinã unul la altul di pre cai, şi merg alãture capiştibaşa de-a dreapta care sã înţãlege la turci scara ce mai micã. Şi sã întorc înapoi în oraş. Înainte domnului merg o slugã a lui capistibaşa, carile duce în mîinile Sali fermanul împãrãtesc, invãlit cu o basma albã şi caftanul domnesc pre brãţile Sali. Iar în urmã vine o ceatã de 20v//21r

Mehteri împărăteşti şi ceauşii fac cînd şi cînd obicinuita strigaria si cu această orînduială sosind la curte şi aşăzîndu-să domnul în scaunul său cu toţi boerii în divanul cel mari, scoati capţibaşa fermanul şi îl dă în miinile lui. Iar el il dă lui divan efendisi ca să-l cetească, cari toati să urmează asămine ca şi la punerea domnilor, precum am scris mai sus.

Osăbit de înnoirrea aceasta care să face după fieştecari trii ani şi să numeşte mucarelul cel mare să mai face încă şi altă înnoire pre tot anul care să numeşte mucarelul cel mic la care să face cu mult mai puţină cheltuială decît la ceia care vom arăta mai jos. Însă la aceasta nu să înnoeşte hrisovul domniei, ci să trimite numai ferman nou cu o slugă de a veziriului din stare de mijloc cărue i să dă şi bacşis mai puţin.

## Cap E

## Pentru scoaterea sau mazilirea domnilor

Fiindcă am vorovit pentru punerea şi pentru înnoirea domnilor moldoveni, pentru aceia după dreptati toati să cei de la noi, cetitoriul cel poftitori de ştiinţă ca să arătăm şi pentru mazilirea lor. Deci vom rămîne la acé 21r//21v

orînduialã ce am arãtat mai sus şi din izvoarãle care avem înaintia ochilor vom ispiti cu amãruntul obiceiurile care sã urma în vremile vechi, cum şi întru acestiia de acum la scoaterea domnilor.

În vecurile celi dintii în cari au început Moldova sã fie domnie deosãbitã nu sã scotiia domnii nice chip din stãpînire şi nice putia nimene sã-i scoatã pentru cã ii stãpînia fãr hotar asupra supuşilor sãi ca nişte împãraţ[i], pentru cã puterea lor era moştenitoare, iar nu o dobîndia prin alegirea boerilor. Mãcar cã aratã istornicii cã unii din stãpînitorii Moldovii au fost izgoniţi din scaun, însã aceasta s-au fãcut prin tulburãrile celi din lãuntru, iar nu prin altã silã streinã. Cãci moldovenii nu voiia sã cunoascã naşteria cé dintîi care pricinueşte tulburãrile celi mai mari pre la stãpînirile Evropii şi nice pravila pãmîntului nu îngãduia ca sã împãrţascã fraţii domniia între sine şi era numai in voiia pãrinteascã ca sã lasã în diiatã urmãtori la scaun dupã moartia sa pre acela din fii sãi pre carile voiia el. Iar cînd vreodatã sã întîmpla sã sã împedice hotãrîrea aceasta pãrinteascã prin vro moarti nãprasnicã sau cînd vro nemãrginitã lãcomie de cinste a fiilor domnului celui mort stîrnia gîlceavã pentru luoarea domniei, atunce într-alt chip 21v//22r

nu putiea sã fie, ci trebuia sã rãdice rãzboi şi atunce acela lua domniia cãrue slujiea norocul de biruia. Iar cel biruit, cînd putia sã scapi fugind la Ardeal şi în Ţara leşascã, cãci în ţãrile acestie avé domnii moşii şi aştepta acolo pîn cînd gãsiia vreme cu prilej ca sã-ş înmulţascã puteria şi sã-ş[i] întãreascã oştile. Şi dintru acesta s-au pricinuit, de zic atit istornicii leşeşti cît şi cei ungureşti unul de altul chip cã domnii moldoveneşti le-ar fi fost supuş[i] lor [*] şi sã silesc a o numi supunere care nimic altã n-au fost, fãr numai oareşcari învoeli de pace.

Osãbit de aceasta s-au mai tîmplat cîtaodatã la unii din domni de i-au scos boerii din scaun pentru tirãnie sau pentru alti nãravuri rãli, pedepsindu-i uneori şi cu maorti.

Iar afarã de acestia nu era alt chip cu cari ar fi putut sã sã lipsascã domnii din stãpînire, ci acela carile apuca sã dobîndeascã schiptrul in mînã, îl şi ţinea fãr de nici o sminteealã, pîn[ã] la sfîrşitul vieţii sali.

Aceastã orînduialã cãlcat întîi în zilele lui Petru E Rarãş, fiul cel afarã de cununie al lui Ştefan cel Mare, igzonindu-l din scaun împãratul Suleiman, zicînd cã ar fi aprins el cetatea Chilia şi, încã trãind el, au pus în locul sãu pre 22r//22v

---

[*] Zice Bişig cã craii ungureşti au supus Moldova supt dajdie mai nainte de turci, care fãr de îndoialã trebue sã sã fie împrumutat de la istornicii cei ungureşti, iar de iaste cu temei, nu ştiu asemine ca aceasta sã vedi şi pentru leşi mai jos Cap ?? [t].

Ştefan VII carele s-au arătat pre sine că iasti strenepot al lui Alecsandru I. Şi asămine s-au tîmplat aceasta şi că Petru VI Şchipul, că, alegîndu-l boerii domn după moartea ce straşnică a lui Ioan Armanul, îndată după aceia l-au scos turcii din scaun, iar, căindu-să ii la urmă l-au pus iar în stăpînire, netrecînd multă zăbavă.

Însă a tăia capitile domnilor obicinuia turcii foarti rar şi mai vîrtos numai la vreo răscoală de ţară cînd făcé vreunul, pîn[ă] cînd au căzut în mîinile lor puterea alegerii după fuga lui Miron Barnovschi, puind în stăpînire după plăcerea lor pre Ilie III, fiul lui Alecsandru IV. Căci după aceia n-au avut nice unul nenorocirea acé ră ca să fie ucis în scaun, făr numai Evstratie Dabija şi tatăl nostru Constandin Cantemir. Cela ce ari poftă să cercetează mai cu amăruntul pricina aceasta, caute deacă va voi la Cap 2 la Catastivul domnilor. [*]

Scoatire sau maziliria domnilor Moldovii să face mai asămine, adecă cînd hotărăşte veziriul ca să scoată pre domn din scaun şi dobîndind voe şi de la împăratul prin talhaţ, atunce foarti să păzăşte ca să urmeză tăinuit şi nemănui nu spune ca să ştie, făr numai domnului acel nou. 22v//23r

---

[*] Mai sus la Cap. 2 pentru alegirea domnilor nice un cuvînt nu să pomeneşte pentru uciderea lui Evstratie Dabija şi a lui Costandin Cantemir. Însă şi la Istoria împărăţiei osmaniceşti, unde arată în scurt alcătuitoriul pentru viiaţa tatălui său, nu zice nice un cuvînt de vreo moarti cu primejdie a lui, ci mai vîrtos zice cu înţăles că au murit la anul 1693 mart 23 [t]

pentru ca sã nu obliceascã capucãhaelile domnului celui din scaun sã-l înştiinţãze. Pentru aceia chihaioa veziriului porunceşte domnului acelui nou ca sã vie la curtia noaptia îmbrãcat cu alte straie şi viind, îi porunceşte ca sã-ş[i] orînduiascã caimacanii şi sã le porunceascã sã facã aceiia ce au sã urmezã dupã porunca împãratului. Şi isprãvindu-sã aceasta, orînduieşte veziriul pre un capiţibaşa ca sã aducã fermanul la domn şi sã-l ducã pre dînsul la Ţarigrad. Iar domnul cel nou trimite, împreunã cu capiţibaşa, pre unul din slugile sali cu cãrţi şi cu porunca cãtrã caimacami şi cu o scrisoare osãbitã cãtrã toatã boeriia. Iar lui capiţibaşa i sã mai dã şi alti doî fermani, unul cãtrã domn şi altu cãtrã caimacamii acei puşi de domnul cel nou. Fermanul acela carele iasti cãtrã domnobicinuieşte sã fie alcãtuit cu aceste cuvinte: „Pre alesule  [mai evghinis] dintre domnii cei ce cred în Mesiia şi mai vrednic dintre cei mai mari din norodul lui Hs [pentru cã domnilor celor maziliţi li sã dã asãmine titlu ca si celor stãpînitori] carile ai fost mai nainte domn Moldovii, sfîrşitul tãu sã fie norocit. Ajungînd la tine porunca întru tot pre luminatei împãrãteştii noastre mãriri, cãrue toatã lume iasti ascultãtoare, sã sã ştie cã tu prin 23r//23v

trîndăviia ta la slujbele noastri şi prin lenevire la împlinire poruncilor mărirei noastre cei impărăteşti, te-[a]i făcut vinovat a tot feliul de pedepsi şi de canonisire [cîteodată să adaogi şi pedeapsă de moarti]. Însă fiindcă îndurarea şi mila noastră iasti nemărginită asupra ta, pentru aceia am poruncit ca să-ţi ei numai domniia şi în locul tău să pue pre [n]. Deci tu, făr a mai zăbovi un ceas sau o clipită, să te ridici cu toată casa, cu slugile şi cu averea şi să vii la pragul Porţii împărăţii noastre cei cu totul pre luminată şi te fereşte să nu cugetezi sau să urmezi într-alt chip şi credi iscăliturii noastri cei sfinte. Dat în Ţarigrad, anul [n], luna [n].” Iar fărmanul cel ce iasti cătră caimacamii iasti cu aceste cuvinte:

„Aleşilor dintre boerii norodului Mesiei [n], sfîrşitul vostru să fie bun! Ajungînd la voi fărmanul acesta al împărăteştii noastre măriri, să ştiţi că ne-am înştiinţat că [n] domnul vostru acest de acum s-au arătat leneş la împlinirea poruncilor noastre şi slujbii noastre nu li bagă în samă şi nu ari purtare de grijă pentru norod şi pentru boeri, neapărînd pre supuşii noştrii precum să cuvine, nefăcîndu-le lor dreptati 23v//24r

Ce mai vîrtos îi asupreşte şi ii scurge în tot chipul. Pentru aceasta, milostivindu-sã asupra voastrã mila noastrã cé nemãrginitã, am poruncit ca sã-l scoatã din stãpînirea domniei şi sã-l ducã la pre-luminatã Poarta împãrãţii noastre. Deci voi trebue sã ascultaţi de fãrmanul acesta al nostru şi pre pomenitul domn ce l-am scos din stãpînire sã-l daţi cu toatã casa lui, slugile şi averea în mîinile lui capiţibaşa al nostru ce l-am trimis acolo pentru aceastã pricinã. Însã vã pãziţi ca sã nu vã arãtaţi cãtrã dînsul cu necuviinţã sau sã luaţi cît de puţin din averia lui. Osãbit de aceasta sş împliniţi fãr de apãrare toate aceli ce va porunci din porunca noastrã domnul vostru acel nou [n] şi vã pãziţi sã nu cugetaţi sau sã urmaţi într-alt chip şi credeţi peceţii noastre ce cu totul pre sfinte datã la Ţarigrad, anul [n], luna [n].

Şi cînd au turcii fricã ca sã nu facã domnul vreo rãscoalã, înţelegînd pentru mazilirea lui, sau sã nu fugã pre la stãpînirile celi creştineşti de prin împrejur, atunce dau poruncã sarascheriului de Babadag sau paşii de Bendir ca sã dei lui capiţibaşa vreo cîţiva ostaşi cu cari sã poatã apuca pre domn şi cu bunã strajã sã-l tremitã la Ţarigrad.

Şi deacã sînt toate lineştite în toate pãrţile şi cînd nu iasti pricinã la mijloc pentru care sã fugã domnul, atunce 24r//24v

vine la Eşi numa sîngur capiţibaşa cu poştã cu acele doo fermane şi cu atîta grãbire încît ii iasti prin putinţã şi pre cale tãinuieşte el pricina pentru cari iasti trimis, mai vîrtos dupã ce sosãşte la Galaţi cari iasti oraşul cel dintîi a Moldovii despre Thracia şi pentru ca sã apuce pre domn fãr de veste, zice cã iasti trimis cu altã poruncã. Şi aşa îş[i] întocmeşte mergirea sa, încît chibzuieşte sã sosascã în eşi mai nainte de ameazãzi la care vreme toţi boerii sã aflã adunaţi la curte. Şi aşa, sosind el drept la curtea domneascã şi întrînd în Divan, heretisãşte acole pre boeri ce sînt adunaţi şi dã fermanul în mîinile caimacamilor cari sînt orînduiţi de domnul cel nou pre cari îi aratã lui cu degetul o slugã a domnului celui nou carile iasti trimis cu dînsul îmbrãcat în strae turceşti. Şi cînd dã el lor fermanul, le zice aşa:

„Domnul vostru iasti scos din întãrire, deci sã ascultaţi poruncile domnului acestui nou”.

Şi apoi, heretisindu-i în numile domnului celui nou, le dã sluga scrisoarea şi porunca stãpînului sãu şi la urmã, adunîndu-sã toţi boerii în spãtãrie, intrã şi capiţibaşa acolo, eşindu-i domnu întru intimpinare pîn la uşã şi, închinîndu-sã puţin unul cãtrã altul 24v//25r

Porunceşte domnului capiţibaşa ca sã sue în scaunul sãu, fiindcã ari sã-i vesteascã o poruncã împãrãteascã. Şi domnul iasti ascultãtor la aceastã, mãcar deşi pricepi din urmãrile acesti cã va sã-i facã mazilire şi sã aşazã în scaun nemaizicînd nemic, fãr numai aceasta:

„Fie porunca pre milostivului şi întru tot pre luminatului împãrat!” Şi dupã aceia scoati capiţibaşa fãrmanul şi îl dã domnului, iar el, aducîndu-l la gurã şi la frunte dupã obicei, îl dã lui divan efendisa ca sã-l ceteascã. Şi în vremea cetirii, sã scoalã domnul şi capiţibaşa, împreunã şi toţ[i] boerii şi, dupã ce sã ceteşte fermanul, ia capiţibaşa pre domn de sisioarã şi îl scoboarã din scaun şi îl pune lîngã dînsul pre alt scaun mai jos. Dupã aceia sã întoarce şi domnul cãtrã capiţibaşa şi îi zice aşa cã el iasti datori împãratului cu nespusã mulţãmire pentru cã n-au voit sã pearzã pînã în sfîrşit pre sluga sa cé netrebnicã, ce voeşte ca sã-l înveţa numai cu pedeapsã linã şi cum cã el toati aceli ce sînt hotãrîte pentru dînsul, le aşteaptã plecat şi îş[i] cunoaşte greşala sa, însã nu sã deznãdãjdueşte cu totul de la mila împãrãteascã. Încã şi altile ca acestia care socoteşte el cã sînt pentru gustul turcilor. Şi dupã ce îş[i] isprãveşte vorba, lasã capiţibaşa în sama boerilor 25r//25v

pe trii zile şi le porunceşte ca sã-i a fi prin putinţã aşa de în grabã sã facã gãtire pentru trãsuri şi pentru alti lucruri ce sînt trebuincioasã la drum. Şi, orînduind el aceste, merge de acole la conacul care i sã gãteşte de cãtrã caimacani, iar domnul rãmîne în curtea sa trii zile dupã aceia şi are toatã puterea domneascã ca şi pînã mai înainte, dîndu-i şi boerii asãmine cinste ca şi cînd era în scaun. Iar, indrãznind cineva sã sã arati cãtrã dînsul cu necuvinţã sau cît de puţin nebãgãtori în samã, atunci el, fãr de sminteală poati sã zdrobeascã ciolanile acelue cu topuzul sau buzduganul ce i s-au dat lui de la  sultanul cînd l-au domn şi încã şi cu sabiia sa, tãind el pre vreun boeri, mãcar şi din cei mai mari, însã numai cu însuş[i] mîna lui. Atunce nice de cãtrã împãratul nu i sã socoteşte greşalã, pentur cã turcii au aceastã parimie: „O peatrã care au fost odatã pusã în vreo zidire, rãmîne tot peatrã de zid şi poati sã vie o vreme în care sã fie iar de trebuinţã la vreo zidire.”

În cuprinderea acestor trii zile, acei ce sînt orînduiţi de cãtre caimacani poartã grijã pentru cai, trãsuri şi alti ce sînt trebuincioasã la drum pentru rînduirea domnului. Şi trecînd zilele aceste de vadé, purcedi domnul din Eşi spre Ţarigrad cu toatã casa şi 25v//26r

Neamul şi averea sa, din cari nimeni nu cutează înainte ochilor săi să ia, măcar preţ de un ban. Şi esă din curte pre poarta cé mică ce iasti despre ameazăzi şi toţi boerii şi dregătorii de oaste îl petrec o milă de loc din oraş. Şi descălecînd di pre cai, ii sărută mîna cu mare evlavie şi să despărţăsc, luindu-şi voe de la dînsul asămine ca şi cînd ar fi şăzători în scaun. Iar el le mulţămeşte pentru cinstea care i-au arătat şi îi sfătuieşte cu politică după obicei ca să fie ascultători la poruncile împăratului şi a domnului celui nou.

Şi după aceia să întorc boerii iar înapoi în Eşi şi şi lasă pentru dînsul doi petrecători ca să-i poarti grijă pentru conac şi pentru gătirea measii.

Întru această călătorie să păzăşte capiţibaşa ca să nu să întîlnească domnul nou cu acest mazilit, iar, tîmplîndu-să una ca aceasta, atunce acela încunjoară pre acesta şi îi face loc şi după ce trece Dunărea dincolo, are voe ca să trimită înainte la Ţarigrad pre unile din slugile sale, la veziriul şi la alţi prieteni buni, deacă are ca să-i înduplece pre cei mai mari de la Poarta osmanicească. Şi aceia cînd ştiu că vor sătura lăcomie de bani acelor ce sînt în cîrmă, atunce pre cu lesnire dobîndesc poruncă cătră capiţibaşa ca să ducă pre domn la 26r//26v

palatul sãu. Iar deacã nu pot dobîndi poronca aceasta, atunci, ajungînd capiţibaşa cu domnul la cetate, aşteaptã cu tãcere pîn[ã] cînd face înştiinţare cu unul din slugile sale lui chihaia cã au adus pre domn pîn acolo şi aşteaptã poronca veziriului, chip sa urmezã cu dînsul. Şi cînd iasti domnul pîrît pentru vreo greşalã mare sau cînd voesc turcii ca sã scurgã bani mai mulţi de la dînsul, atunce sã dã poruncã lui capiţibaşa ca sã-l strãjuiascã. Şi acesta sã face numai atunce cînd voesc turcii sã urmezã cu dînsul mai cu milostivire în casa lui capiţibaşa sau a lui başbachicului, adecã a visternicului. Iar cînd voeşte împãratul ca sã sîmţascã domnul mînia lui, atunce îl bagã pri dînsul în celi şapte turnuri, la care loc nimeni altul nu poate sã şadã la prinsoare, fãr numai acela carile iasti pus cu porunca împãratului. Însã mãcar cã fie el orişiunde la poprealã, tot nu poati cu lesnire sã scapi fãr numai cu bani mulţi şi daruri mari.

Şi la urmã, dupã ce scapã, trãeşte slobod în palatul lui, pîn[ã] cînd mai gãseşte vreme cu prilej ca sã ia domniia şi mãcar cã sã aflã scos din domniia, dar cînd merge la bisãrica patrierşascã, şadi în strana cé domneascã în care nimeni altul nu poati sã şadã, fãr numai cînd iasti la Tarigrad vreunul din ceielalţi patriarhi [*]. Asãmine 26v//27r

---

[*] Lesne sã vedi cã cuvîntul patrarhi nu ari nici o înţãlegire ce [ilizibil] ce va sã zicã domn de Moldova. [rînd nepozat ☹]

cinste are şi doamna lui, avînd şala bisãricii stranã osãbitã pentru dînsa cari iasti mai sus decît celilalte strani. Osãbit de aceastia îş[i] zidãşte şi casã dupã plãcerea lui şi o împodobeşte precum îi iaste la putinţa şi are petrecere slobodã cu solii cruţilor Evropii, adecã a franţozilor, a englezilor şi a veneţii şi a altora, pentru cã turcii cred cã unul ce sã aflã trãind în Ţarigrad nu poati sã facã nice o lucrare împrotiva Porţii osmaniceşti. Şi cînd merge undeva, ia cu sine patru sau şi mai mulţi din slugile lui şi cînd voieşte încalecã pre cal împodobit cu celi mai frumoasã tacîmuri şi împreunã cu toati slugile Sali poartã îmbrãcãminte ori din care floare. Iar celorlalţi creştini le iasti poprit sã poarti haine verzi şi ciobote galbine. Şi cînd merge el la curtea veziriului descalecã la scarã şi i se dã titlu domnesc de cãtrã chihaia şi de la alţii şi i se dã café şi altile dupã obiceiul turcesc, dîndu-i toatã cinstea care obicinuiesc turcii a o da domnilor celor stãpînitori. Şi mai nainte avé atit beizadelile cît şi domnii cei maziliţi de la visteriia împãrãteascã o leafã hotãrîtã pre toatã zioa de la cinci pîn la zãce taleri, însã mai la urmã s-au rãdicat acest obicei. Şi de bir iasti slobod cu toţ[i] oaminii lui pîn acum şi toati 27r//27v

Viderat sã-ş[i] facã vin pentru casa lui, iar sã-l vîndã nu iasti volnic. Însã aceasta nice domnii n-au cerut niceodinioarã, pentru cã la moldoveni şi mai ales la obrãzile celi mari tot feliul de neguţãtorie sã socoteşte a fi lucru necinstit, osãbit de neguţãtoria de pîine ce o fac pre moşiile lor.

Şi atunce are un domn şi mai bunã norocire cînd nu i sã vãdeşte vina pentru care l-au mazilit, ce saturã numai lãcomia veziriului, pentru cã dupã turcescul obicei, schimbîndu-sã veziriul foarte des, pentru aceia veziriul cel nou, ca sã descoperã înşãlãciunea şi vicleşugul celuilalt veziri, face îndatã cercetare pentru cele ce au luoat acela cu strîmbãtate şi piste suma hotãrîtã de la domnul Moldovii şi Ţãrii Româneşti şi pentru ca sã mai mãreascã vina aceluia, de multe ori iartã pre vreun domn cu grãşali mai mici şi descoperã lãcomiia celuilalt ca sã dei a înţãlegi şi pentru îndestularia lãcomiei lui.

## Cap. Z

## Pentru boeriile moldoveneşti şi pentru stãrile lor

Fiindcã pîn[ã] aice am pomenit de multe ori pentru boerii 27v//28r

Moldovii, precum şi în capitele următoare avem sã vorovim încã şi mai de multe ori, pentru aceia socotim cã va fi de trebuinţã ca sã arãtãm cetitoriului celui iubitori de ştiinţã şi pentru boeriile lor.

Ii sã numesc în limba ţãrii boeri cari nume iasti împrumutat de la sloveni prin schimosire cuvîntului celui drept slovenesc boliari. Noroadele sloveneşti obicinue în vremile vechi a numi cu acest nume pre toţi magnaţii lor. Iar izvodire boirilor iasti neştiutã şi întunecatã pentru lenevirea istornicilor moldoveneşti, numa cît adevereazã pildeli noroadelor celor de prin împrejur a sirbilor şi a bulgarilor, cum cã dregãtoriile lor sînt cu mult mai vechi decît descãlecarea Moldovii. Însã stãpînitorii acei de demult a Moldovii nu împãrţie dregãtoriile celi mai alesã a curţii aşa desãvîrşit pre la boerii lor. Iar precum sã urmeazã în zilele de acum sînt aşãzati de Alecsandru I cel Bun, dupã ce au trimis de la Ioan Palãologul titlu despot şi coronã crãiascã, voind ca sã-ş[i] întocmeascã toatã curte sa dupã orînduiala curţii împãrãteşti. Şi povestirea aceasta o va crede fieştecarile pre lesne, numai de va alãtura cu amãruntul cu boeriile aceste de acum a Moldovii pre aceli ce era mai nainte la împãraţii greceşti, pre care 28r//28v

le-au scris Curopalat şi Gheorghi Codin întru carte osãbitã. Şi apoi acela va afla la amîndoo tot un nume şi tot o slujbã a boerilor celor mari care atît la Divan stau lîngã domn, cît şi prin ţinuturi, împlinesc poruncile lui şi slujesc curţii.

Drept aceia i sã împãrţãsc acum în Moldova ca şi odineoarã la greci în boeri de sfat şi în boeri de Divan.

Boerii de sfat, adecã aceia care sînt în trebile ţãrii sfetnicii cei din lãuntru a domniei sînt aceşti şapti, adicã:

1. Logofãtul cel mare iasti înainte tuturor celorlalţi şi la toati sfaturile iasti prezident şi director care pune întîi celorlalţi sfetnici pricina aceia pentru cari iasti sã facã sfat din porunca domneascã şi dupã ce aude el hotãrîrea fieştecãrue înştiinţazã pre domn pentru sfatul ce s-au fãcut. Şi cînd iasti trebuinţã ca sã fie domnul rugat în numile tuturor boerilor pentru oareşcare pricinã, atunci numai sîngur el poati sã facã acé arãtare şi pentru aceia i s-au şi dat nume grecesc logotheta. El mai ari şi trebuinţa hotãrîtului şi desfacerea pricinilor, atît pentru stãpînirea moşiilor cît şi pentru datoriia cari iasti pentru munca lor. Şi curtenii încã sînt supt stãpînirea lui, adecã 28v//29r

aceia cari încã n-au ajuns în starea boierească. Şi spre sãmnul boerii sali poartã la grumaz gherdan cu lanţ de aur şi în mîna sa toiag aurit. Şi cînd era Moldova deplin în floarea ei, era supt această boerie şi oblînduirea cetãţii Moncastron ce sã zice acum Ackerman. Insã dupã ce au luat turcii cetatea de la moldoveni, i s-au dat zãciuiala din ţinutul Cernãuţiului.

2. Vornicul sau guvãrneul de Ţara de jos are purtare de grijă la curtea domnească pentru toati trebile aceştii eparhii şi are supt sine toati curţile celidregãtoreşti ce sînt în partea aceasta a ţãrii. Şi înainte lui sã aduc toati pricinile de judecata politicească, el rãspunde la pricinile celi de osîndire şi poati sã hotãrască pedeapsa morţii la tîlhari, la ucigaş[i] şi la prãdãtori de bisãrici şi la alţi fãcãtori de rãli, fãr sã întrebi pre domn. Spre semnul boerii lui poartã toiag aurit. Şi odinioarã cînd era Besarabiia a Moldovii, era asupra lui oblãduirea cetãţii ce sã zice Chilia, iar de cînd s-au luat Besarabia de la moldoveni, i s-au dat Bîrladul supt stãpînire. Însã pentru cã el trebue sã fie necontenit la curte dupã slujba ce are 29r//29v

puni în locul său pre alţi doi din boeri.

3. Vornicul de Ţara de sus ari asemine putere în eparhiia sa ca şi vornicul de Ţara de jos şi încă poartă în mîini toiag aurit spre cinstea boerii sali şi supt stăpînirea lui iasti ţinutul Dorohoiului.
4. Hatmanul sau arhistratigul a toată oastia. Această dregătorie o avé în vremile împăraţilor greceşti [spaţiu lăsat liber de vreun rînd] cel mare a curţii împărăteşti. El iasti vîrful a toată călărimea şi ari supt stăpînirea sa pre toată oastia cé cu leafă, atît călărimea cît şi pedestrimea. Are oblăduire asupra ţinutului Sucevii şi cînd merge la curte poartă în mîini toiag aurit.
5. Postelnicul cel mare orînduieşte toati în curtea domnească şi ari supt sine pre toati slugile celi din lăuntru a curţii şi pre călăraşii cari sînt orînduiţi pentru poşta Ţarigradului şi a Crămului ce să numesc beşlii. La sfatul cel de taină nu ari el loc de şideri, nice cuvînt de răspuns, însă de multe ori iasti şi el priimit ori cu învioala celorlalţi sau din porunca domnească şi atunce trebue să-l socotească vechil în locul domnului. Şi ari purtari de grijă ca sfetnicii ceilalţi cît de curînd şi după voinţa domnului să hotărască pricinile celi mai pătrunzătoare a ţării. 29v//30r

El ari oblãduirea asupra Eşului şi iasti cel mai dintîi judecãtori a lãcuitorilor lui şi la curte poartã toiag de argint.

6. Spathariul cel mari iasti orînduit asupra celor purtãtori de spatha domneascã şi are stãpînire preste jumãtati ţinutului Cernãuţiului şi la praznicile celi mari ce sã zic despotime sã îmbracã în haine de fir şi cu un turban cu pietri scumpe. Şi la vremiia în cari ascultã domnul dumnezeiasca liturghie şi cînd şadi la masã poartã spatha domneascã.
7. Paharnicul cel mare la praznicile celi mari dã el întii domnului pãharul cu vinul şi are supt sine pre cielalţi paharnici şi toati viile domneşti mari în purtarea sa de grijã, silind ca sã sã lucrezã cu rînduialã şi sã sã culeagã la vreme şi pentru aceia toţi vierii stau supt stãpînirea lui şi nimãnui nu iasti slobod în toatã ţara cîţi culeagã viia sa, pîn[ã] nu va lua voie de la dînsul prin oareşcari dar mic, cari voie sã dã de la dînsulmai ales la 14 zile a lui septevr. Şi aceasta îi aduce lui destul venit. Şi osãbit de acestea are şi stãpînire asupra ţinutului Cotnariului.

Cu aceşti şapte sfetnici sã mai socoteşte şi

8. Visternicul cel mare. El strînge banii venitului ţãrii şi plãteşte acolo unde i sã porunceşte de cãtrã domn şi  are sama cheltuielilor şi a veniturilor şi toţi scriitorii vesteriei, ce sã zic dieci de visterie 30r//30v

trebue sã asculte de poruncile lui. Şi numai pentru cã are la mîna sa cheile dela casa sfatului de tainã, pentru aceia sã socoteşte şi el al optulé între sfetnici, însã nu are între dînşii nice loc de şidere nice cuvînt. Iar cînd iasti la sfat vreo pricinã de ali visterii atunci şadi şi el împreunã, însã nu pentru ca sã fie şi el îndreptãtori sfatului, ci numai ca sã audã poruncile celorlalţi şi sã le împlineascã.

## Starea a a boerilor de Divan

Dupã aceşti opt sfetnici sînt boerii de Divan care sã osãbesc în trei stãri. Starea cé dintîi care sa numãsc boerii mari sînt aceştie:

1. Stolnicul cel mare iasti orînduit asupra cuhnii domneşti şi presti oamenii ei şi orînduieşte bucatile pentru masa domneascã pre la sãrbãtori şi alti vesãlii a curţii şi le încredi pre dînsele prin gustare şi stã la masã pîn la al triile pãhar. Şi osãbit de alti venituri, i se mai dã de la cuhne domneascã şi celi trebuincioasã pentru masã.
2. Comisul cel mari are în purtari de grijã toati grajdurile şi tacãmurile cailor şi slugile lor, herarii şi carãtaşii. Şi iasti orînduit preste branişte un şãs pentru fãnaţ ce iasti pre Prut şi poartã grijã 30v//31r

De sã cosãşte acolo fãnul pentru grajdiul domnesc şi de acoli iasti hotãrît pentru dînsul un venit anume. Priste acestia mai are încã la trii ani cîti 20 de taleri de la fieştecari moarã cu dubas de care sînt mulţime pre Prut.

3. Medelniceriul cel mare de la praznicile şi vesãliile celi mari, dã domnului de spãlat înainte de masã şi ari pre jumãtati din venitul de la Ştefãneşti.
4. Cluceriul cel mari care s-ar puté zice şi ispravnic mare a curţii, iasti asupra tuturor cãmãrilor domneşti în cari sã pãstreazã legumile, untul, mieria, cascavali, sare şi altile ca acestia şi poartã grijã ca sã sã strîngã toati acestiia la vreme lor şi sã li pãstrezi bine. Şi dã dintr-însele cînd iasti trebuinţã şi cînd îi porunceşte domnul. Domnul i-au rinduit lui zãciuiala oilor ce ţin lãcuitorii ţãranui de pre lîngã munte.
5. Sardar campiduţ ce sã înţãlege general laitenant dupã obicinuirea limbilor Evropii iasti mai mari poruncitori preste cãlãrime din ţinutul Lãpuşnii şi Orheiului şi a Sorocii şi apãra ţara ce iasti între Prut, înytre Nistru şi între Besarabiia de nãvãlirile tãtarãlor de Crãm şi de Bugeac.
6. Suldţeriul cel mari iasti asupra cãsapilor şi are datorie ca sã aibã purtare de grijã sã fie vitã de tãet pentru masa domneascã şi sã împãrţascã carniea 31r//31v

[rînd nepozat] şi poartã grijã ca sã pue prin jur.

7. Pitariul cel mari iasti asupra pitarãlor şi poartã grijã ca sã fie fãinã şi ca sã sã facã în toati zilele piine proaspãtã atît pentru masa domneascã, cît şi pentru ciialalţi tainţii.
8. Şatrariul cel mare are purtare de grijã pentru corturile domneşti şi la drum pentru armile celi mari şi celi mici, aşazã taberile şi are adecã slujbã atît ca un feldţigmaister cît şi ca un general cfartirmaister.
9. Armaşul cel mari iasti poruncitori celoralalţi armaşi cari sînt ca vreo 60. Cînd iasti neştine judecat spre moarti, atunce ari el datorie ca sã poarti grijã a sã împlini hotãrîrea domneascã. Piste acestea mai are purtare de grijã şi pentru temniţã şi pentru tabulhana, adecã musichiia ianicereascã.
10. Logofãtul 2 iasti în locul logofãtului celui mari şi cînd ari acesta împedecari de alti trebi maimari, atunce pune el pre acesta în locul lui ca sã hotãrascã pricinile moşiilor.
11. Uşeriul sau portariul cel mari iasti asupra celorlalţi uşeri şi poartã grijã pentru capiţibaşi 31v//32r

Şi [rînd nepozat] trimis de veziriul de la curte împãrãteascã.

12. Aga e aminte pentru strãjile din Eşi şi iasti poruncitori preste simenii de scutealã care slujãsc fãr[ã] leafã, numai pentru ca sãfie slobozi de bir. El hotãrãşte pricinile celi mai mici a lãcuitorilor din Eşi şi cînd întîlneşte pe uliţã un om necuvios sau bat, îl pedepseşte pre loc, mãcar sã fie oriunde. Priste aceste mai sãvîrşaşte el toati aceli ca şi un ianiceri aga la turci.

13. Postelnicul 2 isprãveşte slujba postelnicului celui mare şi é aminte preste toatã curtea. Însã slujba lui cé mai aleasã iasti ca sã ducã înlãuntru la domn pre boerii cei mari care sînt scoşi din slujbe şi pre ceielalţi dregãtori a ţãrii şi cînd are vreunul sã sã roagi pentru ceva la domn, atunce el are datorie ca sã ducã înlãuntru cerire lor şi sã li aducã rãspunsul înapoi.

14. Logofãtul 3 sau sacretariul domnesc pecetlueşti scrisorile domneşti cu pecetea cé micã, le scrie şi le dã la domn ca sã li iscãleascã şi iasti orînduit preste cãmarã şi priste uricari, adecã scriitorii cei de hrisovuri. Isprãveşte pricinile mãnãstirilor şi duce înlãuntru la domn pre mitropolitul, pre episcopi şi pre alţi bãrbaţi bisãriceşti şi cînd vin soli de pre la alti curţi, atunce el ari purtare de grijã pentru dînşii 32r//32v

32v: 

ca sã li sã facã ţãremoniile obicinuite a curţii şi poartã pecetea la sine în lanţi de aur cu cari pecetlueşte el anaforarile sau hotãrîrile celi de judecatã pre cari le isprãveşte logofãtul cel mare la mîna sa.

15. Cãpitanul de dãrãbani povãţuieşte pre dãrãbani, cari nume iasti alcãtuit din cuvîntul nemţãsc trabant şi sã înţãlegi pedestrişii care ţin strajã la curtea domneascã, el cearcã strãjile zioa şi noaptia, le rînduieşte şi le schimbã şi cînd lipsãşti aga din oraş, atunce rãmîne el deplin în locul lui.

Toţi boerii aceştie pominiţi sînt starea 1 şi sã numesc boeri mari. Şi osãbit de puterile cari au ii dupã ofichia sau dregãtoriia lor, mai au încã şi aceastã putere ca în toatã Moldova pre unde sînt cu aşãzarea sã judece pre a lor supuşi şi sã le desfacã pricinile. Însã boerii de stare 2 şi cei de stare 3 nu au puteria aceasta.

Sardariul, logofãcut 2 şi logofãtul 3, postelnicul 2, cum şi cãpitanul de dãrãbani, mãcar cã sînt supt ascultarea altora şi au asãmine slujbe ca şi boerii cei mai mari care au asãmine nume de boerii şi n-ar fi mai mult sã fie socotiţi în starea 2. Însã pentru cã slujbile lor le dau mai multã cinste decît a celor din starea 2 şi pentru cã în toati zileli sînt mai 32v//33r

33r: 

Mult pre lîngã domn, pentru aceiia au şiderea lor între boerii de stariea aceastã dintîi. Osãbit de aceştiie sã mai socotesc întru aceastã stare şi vameşul şi caminariul cari strîngi la sine zãcuiiala domneascã din cearã. Însã nice unul dintre dînşii n-au loc hotãrît în Divan, ci trebue sã sté unde li porunceşti lor domnul, însã mai sus de sardariu nu pot încãpé.

## Starea 2

## A boerilor de Divan

Spathariul poartã spatha domneascã în sãrbãtorile celi mai mici şi, în lipsirea spatariului celui mari, isprãveşte toatã slujbeli lui.

Paharnicul 2 asãmine urmeazã în slujba paharnicului celui mare şi mai ales are purtare de grijã pentru viile domneşti ce sînt pre lîngã Huş[i] şi pentru lucrarea şi pentru culesul lor ca sã fie la vreme.

Visternicul 2 poartã sama cheltuielilor vistierii trii luni dupã visternicul al triile şi sã scadi la vistiernicul cel mare, cari orînduialã asãmine sã urmeazã cu toţii ceialalţi slujbaşi iconomi.

Stolnicul 2 are purtare de grijã în toate zilele pentru cuhniia domneascã, orînduieşte bucatili pentru domn, le aşazã pre masã şi le încredi întîi prin gustare. 33r//33v

Comisul 2 face slujba comisului celui mare şi în toati zilele ari privighere pentru grajdiul domnesc şi cînd voeşte domnul sã meargã, atunce pune el şaoa pre cal şi îl duce înainte lui. Leafa lui iaste a tria parte din venitul comisului celui mare.

Medelniceriul 2.

Cluceriul 2.

Suldţeriul 2.

Fãtniceriul 2 şi

Pitariul 2, asãmine ca şi vistiernicul 2 trebue sã-şi poarti slujba trii luni dupã dregãtorii din starea 3 ce sînt cu asãmine nume.

Armaşul 2 are izvod pentru toţi cei ce şãd la închisoare şi au sã sã pedepsascã şi îl aratã la domn în toatã sara şi il întreabã sã porunceascã ceia ce are sã urmezã cu robii. Şi cînd iasti sã sã aducã neştine înaintea domneascã pentru vro greşalã, atunce el, impreunã cu vreo cîţiva armãşãni aduce pre unul ca acela.

Uşeriul 2. În lipsirea uşãriului celui mari poartã grijã pentru toatã slujba aceluia.

## Boerii de stare 3

Postelnicul 3 sã aflã zioa şi noaptea în curte domneascã 33v//34r

Împreunã cu alţi doi postelnici şi slujba lor iasti cînd are domnul sã zicã ceva postelnicului celui mare, atunce duc ii porunca la dînsul. Însã şi pentru alti porunci domneşti cari li sã spui lor de cãtrã slugile domnului, petru aceia aceşti trii au voe slobodã ca sã între în cabinetul cel mare cari la alţi boeri nu iasti slobod.

Spatariul 3. În toati zilile poartã spatha domneascã şi pentru aceiia, osãbit de boeiriia lui mai are şi alt nume de dregãtorie între slugile domneşti.

Paharnicul 3 iasti asupra viilor domneşti de la Bacãu şi de la Trotuş şi porunceşte vierilor ca sã culeagã poama la vreme şi sã o calce.

Visternicul 3 iasti supt ascultarea visternicului celui mari şi iasti datori ca sã-i dei samã pentru slujba dregãtoii Sali. Şi dupã ce poartã visternicul cel mare sama cheltuielilor visterii, trii luni apoi o dã acestue şi, purtîndu-o şi acesta o lunã, o ia di la dînsul în samã visternicul 2 şi acesta, precum am zis i-au pus dupã trecerea unui sfert de an odatã iar visternicului 3. Şi acesta iar dupã 30 zile îş[i] dã sama acé încredintatã lui vistiernicului celui mari. Şi întru acest chip necontenit sã 34r//34v

treci slujba visteriei prin aceşti tri visternici. Aşa cît, purtîndu-o cei doi mai mari cîti trii luni ajungi şi la acesta mai mic doî luni.

Asãmine orînduialã sã pãzeşte şi la celilalti dregãtorii, precum vom arãta mai jos.

Comisul 3 are asãmine slujba ca şi comisul 2.

Suldţeriul 3 şi

Jãdniceriul 3 fac slujba celor mai mari cu numile aceştii boierii ca şi visternicul 3, ajundîndu-le slujba întotdeauna a patra lunã.

Cãmãraşul de suldţerie împãrţãşte carnea dupã cîntar.

Cãmãraşul de jãtniţã ari sama pentru pîinea care iasti în jãtniţile domneşti şi pentru leafa sa are de fieştecare car cîte 30 asprii.

Vornicii de poartã sînt patru cu şiderea din afarã de curte şi desfac acolo pricinile celi mai mici, pedepsesc pre curve şi pre fimeile cari cu sila sã ruşineazã cu pãcatul curvii sau de bunã-voe sã pleacã a fi ţiitori, le împreãnã cu cununie cu fãcãtoriul pãcatului cînd sînt de stare mai proastã, iar cînd vreo parti iasti obraz mai cinstit, atunci îi ştiinţeazã ii pri domn. Şi cînd şade domnul în scaunul de judecatã, stau şi ii de o parte şi 34v//35r

Zic norodului sã tacã, aduc în Divan pre jãluitori şi cînd vreunul dintru aceia zãboveşte şi nu vine împreunã cu pîrîşul la vade înainte domnului, atunce ii pre acela îl însãmneazã în condica lor, pentru cã cel ce nu sã aratã la vade, sã face prin aceia vinovat neascultãtori cãtrã domnie şi iasti rãmas de judecatã. Şi pentru slujbile aceste li sã dã lor ca o leafã adetiul din tîrgul Romanului. Pre toţi boerii aceştie pîn[ã] aici îi ţine ţara pentru slujbeli domneşti şi pentru aceia rar poati sã ajungã vreunul la acesti dregãtorii de nu va fi neam de boeri, mãcar de şi iasti la voiia domneascã ca orişicui, încã şi celor mai proşti sã dei vreo boerie de aceaste.

Jupînesile lor au fieştecari lorc de şidere în şala doamnii de harim, dupã starea şi boeriia bãrbaţilor sãi.

Osãbit de boerii aceştie obicinuiţi ce am zis mai sus care sînt în trebi la curte domneascã, mai au domnii şi slugi de casã, cari sã cheamã boernaş[i], cari nu numai din neamul boeresc, ci şi din birnici şi din oamenii cei mai de jos sã primesc întru aceastã stari prin cari asãmine dobîndesc putere şi volnicie boereascã 35r//35v

Aceştie sînt:

Cãmãraşul cel mare iasti asupra slugilor cabinetului celui mari şi asupra visteriei domneşti cari iasti osãbit de cielaltã visterie a ţãrii. El dã porunci pre la curtenii ceia de la cãmarã şi pre la boerii cei din starea cé mai micã, pune cumpeni şi mãsuri negustorilor cu cari trebue sã-şi vîndã marfa lor şi ia aminte ca sã nu vîndã cu alti cumpene şi cot viclean şi pedepseşte dupã pravilã pe cãlcãtori. Însã şi negustorii cazaclii care aduc marfã în Moldova din oraşãle cãzãceşti şi din Rosiia stau supt porunca lui.

Vatavul de aprod iasti asupra aprozilor de Divan şi ari mai asãmine slujbã ca şi un ceauş başa la Poarta osmaniceascã. El împlineşte datoriile celor jãluitori cu volniciia Divanului şi la toţi cei ce sînt judecãtori la Divan le aratã el locul lor. Şi pentru sãmnul dregãtorii lui poartã în mîinile Sali bici cu mãnunchiul învãlit cu argint.

Vatavul de stolnicei iasti mai mare presti slugile mesii şi cînd duc aceştie bucatili din cuhne la masa domneascã, merge el înainte lor, ţinînd în mîinile Sali bici, însã nu legat cu argint.

Vatavul de paharnicei iasti poruncitori presti paharnici 35v//36r

Adecã acei ce dau pre la boeri paharãle cu vinul la masa domneascã sau pre la alti ospeţã

Cupariul dã domnului în toati zilele pãharul cu vin cînd şadi la masã şi iasti mai mare presti pivniţe din curte. El dã pre la crãcimari mãsurã dreaptã, însãmneazã cu pecetea domneascã şi cînd gãseşte pre cineva vînzînd vin cu mãsurã mai micã decît acé poruncitã, atunce pe acela îl pedepseşte dupã pravilã.

Ciohodariul poartã grijã de încãlţãminte pentru domn şi pentru toatã curtea şi domnului îmbracã şi desbracã el ceobotile şi are supt sine pre toţi cismari din Eşi.

Medelnicerii aceştie sînt obicinuiţi trii sau patru şi în toate zilele pun masa domneascã, gãtesc de spãlat şi au supt paza lor toati argintãriile mesii, blideli, talgerile şi pãharãle, cum şi feţile de masã, şãrvetile şi alti poadoabã a mesii.

Cãmãraşul din lãuntru are la mîna lui haineli şi juvaerurile domneşti şi iasti mai mare preste slugile cãmãrilor celor de jos.

Vatavul de copii iasti asupra slugilor de la cãmara cé cu arme şi din Divan şi venitul lui curge din slujbile lor, pentru cã aceştie sã trimit foarti des 36r//36v

Pre la boeri ce sã aflã la ţarã şi sînt chemaţi de domn şi vatavul lor are cîti un leu din şasã lei, care le dau lor fieştecari boer chemat dupã obicei.

Cãmãraşul de dulceţ[i] poartã grijã ca sã sã aducã sara pe masa domneascã mîncãrile celi lucrati în zahar şi alti dulceţi şi ari porţãlanul supt mîna lui.

Cãmãraşul de rafturi are asupra sa şeile şi frînile sau rafturile celi împodobite cu aur şi argint şi toati alti podoabi a cailor.

Pivniţãriul iasti mai mare preste slujitorii de la pivniţã, iar el stã supt ascultaria cupariului. Şi butnarii şi alţi oameni cari lucreazã la pivniţ[ã] sînt supt mîna lui. Şi pentru leafa sa ari drojdiile vinului din cari face rachiu.

Logofãtul de vistierie iasti poruncitori celorlalţi scriitori de visterie şi pãstreazã catastivele cheltuielilor şi stã supt ascultare visternicului celui mare.

Cãmãraşul de catastive ari la sine toati izvoadle şi catastivele pentru osãbite cheltuele a domnului, cum şi condica ostaşilor şi cînd sã face adunare oştilor pentru cercetare, atunce ceteşte numile fieştecãrue ostaş. Şi asãmine face şi cînd li sã dã leafa şi dupã aceia fieştecãrue cãpitan 36v//37r

37r: 185

Condica ostaşilor din ceata lui pre care o scrie el însuş cu mîna sa. Şi pentru osteneală are de fieştecari cîti un taler.

Cămăraşul de lumini are sama birului de ceară şi de săpon ce să numeşte haimen şi îl cheltuieşte la lumînări şi opaiţuri pentru curte.

Vornicul de tîrg stringe dejma din toati marfa cari să vinde cu măsura şi cu cumpăna, ce să zice la moldoveni moftasipie şi e lumînări de la cămăraşul de lumini şi le împărţăşte pre la slugile din curte şi mai are datorie ca să poarti grijă şi pentru lemnile de foc ce sînt de trebuinţă pentru curte şi la vremea trebuincioasă să li împărţască prin odăi şi prin cuhne.

Vatavul de aprozi de tîrg iasti asupra slugilortilor Divanului cari string birul şi alti dări a orăşănilor şi le aduc la visterie, cari stau toţ[i] supt visternicul cxel mare împreună cu vatavul lor.

Vatavul de paici are supt sine pre cei opt paici domneşti cari sînt încinşi cu brîe de argint, cu săbii şi cu lănci, cu mănunchele şi vîrfurele legati cu argint poleit cu aur. 37r//37v

37v: 186

Pentru slujba doamnii sint aceştie:

Doi vornici cari sînt şi mai mari preste ţinutul Vasluiului, un comis carile poartã grijã pentru grajdiul ei, pentru carãtã şi pentru cai.

Doi cluceri cari poartã grijã pentru hranã de orz şi de fîn, atît pentru slugi cît şi pentru grajdi.

Dupã aceştie sînt slugile celi de neam boeresc care slujãsc la curte domneascã pentru ca sã iasã mai la înainte scãrii boeriei, adecã:

50 slugi a Divanului cari stau împrejurul domnului cînd şadi în Divan şi cheamã înlãuntru pre boeri.

24 de slugi la cãmara cé cu arme.

12 slugi la cabinetul cel mare.

3 slugi la cabinetul cel mic.

7 postelnici mai mari şi

24 postelnici mai mici sau şi mai mulţi, precum voeşte domnul sã aibã.

50 de aprozi de Divan cari sã asãmineazã cu ceauşii turceşti, adecã au datorie sã aducã la Divan pre cei pîrîţi care nu sã aratã la vade şi sã împlineascã datoriile de pre la datornici cei rãi de platã.

24 paharnici cari slujãsc la masã şi dau pre la boeri pãharãle cu vin. 37v//38r

24 stolnicei cari aduc bucatile de la cuhne la casa domnească.

60 de armãsei care ţin la poprealã pre tîlhari şi pre boerii cei ce umblã sã fugã sau fac vreo greşalã mai mare.

Uşãrii care duc la conac pre solii turceşti a Porţii osmaniceşti şi a hanului tãtarãlor de Crãm şi îi slujãsc pre dînşii acolo.

## Cap z

## Pentru oaste moldovenească

Fiindcã am vorovit pentru boeriile moldoveneşti şi pentru dregãtoriile slugilor din curte domnească, urmeazã acum ca sã dãm o scurtă înştiinţare şi pentru oastiea ce ţiniea Moldova odineoarã şi încã tot mai ţine şi pîn[ã] acum. Hronicile patrii noastre povestesc cum cã cînd încã era Moldova slobodã, avé oasti la şaptezãci de mii şi de multe ori şi pîn[ã] la o sutã de mii de oameni. Şi nice va fi necrezutã povestirea aceasta de vom socoti cu cé megieş[i] puternici a avut Moldova rãzboi pre aceli vremi, adecã cu turcii, leşii, cãzacii, cu ungurii şi cu muntenii şi cum cã ei nu numai cã îş[i] apãra slobozania 38r//38v

sa  de cãtrã nãvãlirile lor, pîn în vremiea lui Bogdan G, ci încã şi hotãrãle ei le-au lãrgit mai mult. Însã aceastã putere a moldovenilor, precum au fost ajuns vîrful cel mai înalt supt stãpînirea lui Ştefan cel Mare, cu atîta au început dupã aceia a-şi cãdea încet încet, cãci stãpînitorii moldovii cari au fost în urma lui Bogdan G, carili au închinat Moldova la turci, neavînd ii fricã de nãvãlirile megieşilor, pentru cã sã afla supt paza turcilor, au pãrãsit purtarea de grijã de rãzboi, dupã cum pretutindinea sã obicinueşte în vremea de pace şi pentru cã ii socotea a nu mai fi de trebuinţã ca sã fie pre atîţia oameni, neavînd trebuinţã de dînşii, au îngãşduit bucuroşi de nu numai cã au cãzut cetile ostaşilor din vitejiia lor cé veche, ce însã s-au micşorat din numãrul lor. Însã tot povestesc hronicile moldoveneşti cum cã pîn[ã] în vremile Movileştilor nu s-au ţinut oamini de oasti mai puţin decît patruzãci de mii, iar apoi în urma acestora, atît prin tulburãrile celi dinlãutru, cît şi prin sila turcilor, cari au dobîndit vreme cu prilej din rãscoalile domnilor de au micşorat puterea coronii moldoveneşti, atîta 38v//39r

Au cãzut puterea moldovenilor încît acum de abiea sînt vrednici sã stei împrotiva vrãjmaşilor sãi cu şasã sau opt mii de ostaş[i]. Şi aceştie sã osãbesc între sine în ostaş[i] cu leafã şi ostaş[i] de scutealã care slujãsc cu cheltuiala lor numai ca sã fie scutiţi de bir. Preste ostaşii cei cu leafã sînt aceştie dregãtori.

1. Başbulubaşa: acesta porunceşte la zãce bulubaş[i] sau cãpitani, dintru carili fieştecare ari supt mîna sa mai cîti o sutã de simeni ce sã cheamã aşa cu cuvînt turcesc şi sã înţãlege oasti aceia cari slujãsc cu bunã leafã din sîrbi, bulgari, albaneş şi greci şi sînt pentru straja domneascã din curte care necontenit sã schimbã între dînşii pre rînd şi au lãcaşurile lor pre lîngã zidiul curţii.
2. Patru cãpitani nemţãşti care avé mai înainte supt povãţuirea lor presti o mie de oameni, iar acum de abiie au cîti 25 de oameni supt steagurile lor.
3. Patru cãpitani cãzãceşti, încã avé mai înainte asãmine o mie de ostaş[i] sau şi mai mulţi supt ocîrmuirea lor iar acum de abie au rãmas cîti cu 40 sau 50 de oameni patrioţi cari sînt mai ales zaporojani.
4. 20 de cãpitani cãlãreţ[i] povãţuesc ca o sutã de oamini 39r//39v

Şi fieştecarile are leafã pe lunã trii taleri.

5. 11 velcãpitani, adecã cãpitani mari sînt toţ[i] supt ascultarea hatmanului.

Cãpitanii tãtarãlor lipcani, adicã a schithilor acelora cari au fost lãcuit în Litvoniia şi acum sînt muhamiteni. De aceşti cãpitani sînt patru sau şi mai mulţi dupã voinţa domnească.

Beşliagasi are supt povãţuire sa doi cãpitani de a beşlii lor. Aceşti beşlii sînt tãtar[i] sau turci pre cari îi ţine domniia pentru împedecariea rãpirilor de cãtrã oştile turceşti şi pentru pedepsirea turcilor cînd fac vreo necuviinţã, pentru cã muti fii zic cã este mari greşalã ca sã batã şi sã pedepsascã necredincioşii pre vreun muhametean, adecã creştinii dupã cum le zic ii. Şi aceştie sînt mai sus decît ostaşii cei de scutealã.

Bulugbaşii de tîrguri sînt în fieşticari tîrg cîti patru sau cinci, iar în eşi sînt zece şi stau supt ascultarea agãi. (+)

6. Cãpitanii de polcuri în cari polcuri sînt o mie de oamini din celi 6 ţinuturi a Moldovii şi fieştecari polş era mai nainte cîti din zece roati sau companii şi pentru aceia sã zic la moldoveni sutaş[i]. Însã acum foarti li s-au împuţinat numãrul. Aceştie sta mai înainte 39v//40r

(+) Opt cãpitani preste dãrãbani şi asupra lor iasti vel cãpitan de dãrãbani, carile încã stã ascultãtori agãi.

Supt ascultariea vornicilor celor mari, acelui de Ţara de jos şi celui de Ţara de sus. Iar acum toati cetile ostaşilor s-au dat supt comanda hatmanului.

Aceii care sã aflã dintru aceşti cãpitani pre lîngã hotarã pãzãsc strãjile munţilor şi trecirea apelor, iar cei ce sînt în mijlocul ţãrii unde nu iasti fricã pentru vrãjmaşi, strãjuesc la curtea hatmanului şi sã trimit de cãtrã dînsul în slujba ţãrii. Şi cum cã I sã fie fost odineoarã husari ne aratã numile cetilor acelora cari sã numesc hînsari. Hînsarii de Ţara de jos şi de Ţara de sus sînt a celor doi vornici mari a eparhiilor acestora şi nu fac slujbã ostãşascã, ce sînt numai pentru lucrarea ţãrinelor şi pentru aceia moldovenii le-au şi stîrnit lor aceastã parimie care zice: De la arme la sapã.

Tot cãtrã starea aceasta sã numãra şi ceata vînãtorilor moldoveneşti cari ari pentru lucuinţã cu vatavul ei un cat mai mare de o sutã de casã la munte în ţinutul Petrii, care au datorie la vremea de rãzboi sã sté în tabãrã tot pre lîngã domn. Iar la vremea de pace sã zãbovascã numai cu vînatul şi aduc la curte tot feliul de hranã, ceorbi, oi sãlbatice şi altile cari sã aflã prin codrii, pre unile vii pentru desfãtarea domnului şi pre altile moarti pentru masa lui. Şi pentru aceia sînt scutiţi de bir, iar pentru 40r//40v

40v: 192

Cheltuiala încãrcãturii au leafã deosãbit.

Cãlãraşii de Ţarigrad sînt 50 cu vatavul lor şi toţi vorbesc turceşte şi au datorie sã meargã la Ţarigrad cînd iasti trebuinţã şi pentru aceia osãbit sînt slobozi de bir mai au şi de la visteriia ţãrii cîti 20 de taleri.

Cãlãraşii de Galaţi încã au vataful lor şi fac asãmine slujbã ca şi cãlãraşii de Ţarigrad, fiind şi la numãr tot 50. Insã, cînd sã trimit undeva nu li s[ã] dã mai mult de la visterie decît 10 taleri.

Umblãtorii de Hotin sînt 50 şi şi asãmine atîţa umblãtori de Soroca şi toţ[i] înţãleg limba leşascã şi rosascã şi cînd ceri trebuinţa sã trimit în Ţara leşascã şi în Rosiia şi amîndoo cetile au cîti un vatav osãbit.

24 de fuţaşi la vreme de pace strãjuesc la perdelile domneşti şi la vardiia curţii unde sã închid slugile curţii pentru greşali mai mici şi cînd iasti sã sã batã neştine cu toege din poronca domneascã, atunci ii au datorie ca sã sãvîrşascã slujba aceasta. Şi cînd iasã domnul din oraş cu alai sau la altã desfãtare, atunci ii merg pre lîngã dînsul pre de amîndoo pãrţile cu fuşti [poate puşti] lungi în miini. Şi asãmine slujbã fac şi la rãzboi şi au un osãbit cãpitan asupra lor, careli sã cheamã vatav de fuştaşi 40v//41r

41r: 193

Iatã acesti oştile pi cari le ţine ţara cu cheltuiala sa pentru domn.

Iar cînd voeşte vreun domn sã ţie mai mulţi ostaşi cu cheltuiala sa, atunce nu are împedecare de la nimene. Însã ii nice odatã nu cuteazã sã-ş[i] înmulţascã oştile Sali, fãr numai atunci cînd voesc sã facã vreo rãscoalã, cãci ii socotesc a fi mai de folos ca sã-şi strîngã banii în visteriile Sali decît sã-i împrãştie la oastãş[i], neavînd trebuinţã de dînşii.

## Cap. I

## Pentru obiceiurile şi ţãremoniile curţii domneşti

Acum cridim cã va fi un lucru plãcut pentru cetitoriul cel poftitori de ştiinţã ca sã-i descoperi împreunã şi pofta şi orînduiala care sã pãzãşte la alaiurile celi rãsfiţate şi ospeţile domneşti, precum şi la bisãricã.

Orişicînd iasã domnul afarã din oraş ca sã meargã la vreo bisãricã sau mãnãstire sau şi la rãzboi, atunce mergirea lui nu sã face într-alt chip fãr numai cu cé mai mare pompã supt petrecirea a mulţime de ostaşi.

Înainte merg vreo cîţiva povãţuitori şi îndreptãtori de drum cari sînt buni pentru aceastã treabã dintre ostaş[i] şi dintre alergãtori. Dupã aceştia urmeazã cãlãrimea înainte cãrie merg steagul şi cãpitanii cetilor, aşa

41r//41v

Încît între fieştecai ceată sã lasã loc deşãrt ca sã sã poatã cunoaşte una de alta. Şi pre de amîndouã pãrţile steagului merg cãpitanii cetilor şi iau aminte pentru ostaş[i] ca sã meargã toţ[i] cu rînduialã şi în dreaptã linie. Dupã aceştie urmeazã cãlãraşii şi umblãtorii cu vataful lor şi dupã dînşii pohodnicii domneşti, mergîndu-le înainte doo tuiuri care sã dau domnului de la Poarta osmaniceascã. Dupã aceştie merg beizadelile şi ceva mai în urmã urmeazã tatãl lor drept în mijlocul linii, încunjurat de paici pre de amîndoo pãrţile, pentru a cãrora îmbrãcãminte sã slujbã am arãtat mai sus. Mai pre urmã, de-a dreapta urmeazã comisii şi vatafii slugilor de curte, iar de-a stînga, postelnicul cel mare cu ceialalţi postelnici. În liniia de al triilé dupã domn merg bulugbaşii pazu pre de amîndoo pãrţile şi adecã ei mai vechi mai aproapi de domn şi în urma cetii aceştii dintii sînt simenii sau ostaşii acei cu leafã pre de amîndoî pãrţile pentru carii iau aminte cluşerii (ce sã înţãleg cãprari dupã obicinuire Evropii) ca sã meargã în dreaptã linie şi cu pas potrivit. Iar mai aproapi în urma domnului iasti locul spathariului carile duce armeli domneşti. Dupã aceştie urmeazã boerii cei din lãuntru, precum sã numesc, adecã visternicii, pãharnicii, ciohodariul, medelniceriul; dupã aceştie vatavul de copii cu slugile, al doilé pãharniceii şi al treilé stolniceii. Dupã aceştie urmeazã sîngeacul cel mare, adecã steagul cel mare carele 41v//42r

Are în vîrf luna jumãtati, împreunã cu alti doo steaguri ce sã dau domnului cînd intrã în stãpînire de la curte împãrãteascã. Dupã steaguri mergi tabulhanaoa sau musichia ianicerilor, dupã care armãşeii pre de amîndoo pãrţile. Dupã aceştie, în linia dintîi sînt boerii cei mai mari, întru al doilé cei de starea 2 şi întru al triilé cei de starea 3, iar cei fãr de slujbã merg fieştecarile dupã stariea şi boeriea sa unul dupã altul.

Sfîrşitul tuturor cetilor îl încheae o grãmãdire amestecatã de slugi boereşti şi neguţãtori. Iar cînd iasti sã meargã domnul la vreun război, atunce urmeazã armile cei mari supt povãţuire şãtrariului cel mare şi cãpitanul de dãrãbani cu puşcaşii sau tunarii şi cu toati celi trebuincioasã a unii taberi şi zahireaoa. Iar deacã nu merg la rãzboi, apoi urmeazã şi aceştia dupã boeriia lor cu cealaltã boerie.

Şi cu acest feli de orînduialã, ajungînd domnul la vreo bisãricã sau mînãstire, rãmîne toatã cãlãrime stînd la poartã şi sã închinã la domn cînd trece. Iar pedestrimea cîtã poati încãpé în ogradã sã tocmeşte şiraguri pre cît sã poati. Şi mergînd domnul la scarã, descalicã di pre cal, strigînd ceauşii sã trãiascã la mulţi ani. Dupã aceia ii iasã întru întîmpinare mitropolitul cu Sf. Cruce şi cu deaconii lui cã dînd şi sãrutînd Evanghelia, întrã în bisãricã cîntînd cîntãreţii Axion Estin. Şi dupã ce sã închinã cu evlavie pre la 42r//42v

sfinteli icoane pre dinainte analogului pre unde nu merg preoţii şi ii pot sã treacã, merg în mijlocul bisãricii şi sã însãmneazã cu semnul crucii. Şi, întorcîndu-sã cãtrã strana sa şi heretisãşte cu plecarea capului întîi pre mitropolitul şi apoi pre boerii cari sînt aşãzaţi pre la stranile lor.

Şi fiindcã facem arãtare pentru obiceiurile şi ţãrãmoniile curţii, pentru aceia nu va fi neslujit ca sã arãtãm oareşce şi pentru orînduiala stranilor din bisãrici. La stîlpul cel de-a dreapta din bisãricã iasti scaunul sau strana domneascã , deasupra cu o coronã poleitã supt cari iasti icoana sfîntului acelue careli îl ari domnul povãţuitori. De ceielaltã parte, la stîlpul de-a stînga iasti altã stranã pentru fii domnilor, asãmine ca cea domneascã, însã numa cu doo scãri. La dreapta, lîngã domn stã spathariul cu spatha domneascã pre umãr şi cu topuzul în mînã, iar de-a stînga postelnicului celui mare şi mai în urmã un rînd de postelnicei pîn la stîlpul de-a stînga cu toege în mîini. În urma acestora sînt celilalte slugi a curţii, fieştecarili dupã starea sa. De-a dreapta domnului spre oltari esti strana mitropolitului şi a unue din episcopii lui, dupã cari urmeazã arhimandriţii şi egumenii mînãstirilor pîn la strana cîntãreţilor. De-a stînga, în dreptul mitropolitului, stau alţi doi arhierei cu egumeni cu asãmine orînduialã. 42v//43r

De-a dreapta mai întîi dupã bãrbaţii cei bisãriceşti iasti vistiernicul cel mare şi ţine la îndemînã banii pentru liturghie pre cari obicinuieşte domnul sã-i dei la anaforã. Şi pentru aceasta ari şideria lui asa aproapi, pentru ca sã nu aibã atunce pricinã sã-l chiemi mai departe şi prin aceia sã rãsipeascã evlavia ascultarorilor. Iar dincolo de-a stînga iasti sãcretariul sau logifãtul al triile pentru cã iasti purtãtori de grijã la pricinile mãnãstirilor şi a tagmii bisãriceşti. În capul stranelor, de-a dreapta stau cîntãreţii moldoveneşti, iar de-a stînga cîntãreţii greceşti, cari pre rînd pre amîndoo limbile cîntã cîntãrile bisãriceşti. În urma stranelor beizadelilor stau boerii cei de stare întîi în rînd, pîn la stîlpul cel din sala bisãricii. Dupã aceia urmeazã boerii cei fãr de slujbe şi, dupã dînşii, cãpitanii cei mare şi ceialalţi cãpitani împreunã cu toţi ceialalţi pot sã încapã în bisãricã. Iar în urma stranii domneşti sînt jupînesile boerilor celor ce sînt în dregãtorie, fieştecari în drept cu bãrbatul ei, pîn la stîlpul cel de pre urmã de-a dreapta bisãricii. La acest stîlp iasti strana doamnii, asãmine cu trii scãri, iar domniţãle stau între doamnã şi între cucnoanele boerilor. De-a dreapta doamnii sau hofdamile sau jupînesãle din curte care sînt în slujbeli ei, iar de-a stînga o pãzãsc 43r//43v

doi vornici şi o apãrã de îmbulzirea norodului. În şala bisãricii sînt cucoanele boerilor celor fãr de slujbi, fieştecari în dreptul bãrbatului ei.

Şi mãcar cã în toati stranile aceste sînt scaune, darã nimini nu cuteazã sã şadã pre dînsele fãr numai la vecernie. Şi nimeni nu ari voe sã şadã cu capul acoperit, fãr numai sîngur domnul şi numai la pãrţile celi mai mari ali sfintei liturghii îş[i] e de pre cap şi la chononicon merge întîi mitropolitul şi sãrutã icoanile şi dupã dînsul merge domnul. Şi cînd sã pogoarã el din strana lui sã depãrteazã şi boerii de pre la locurile lor ca sã i sã închine lui la întoarcere. Şi sãvîrşindu-sã d[u]mnezeiasca liturghie dã mitropolitul anaforã domnului, doamnii şi beizadelilor, domniţãlor şi împreunã şi la toţi boerii cei ce sînt în slujbe, însã acestora o dã el şãzînd în strana sa.

Mai pre urmã le dã logofãtul al triile prinoasãle preoţilor ca sã gusti dintr-însãle.

Şi dupã acestia es boerii înaintea domnului din bisãricã şi, încãlecînd pre caii lor dinaintea bisãricii, sã întorc şireag şi stau cu capitile descoperite pîn ce trece domnul şi apoi urmeazã şi ii dupã dînsul la curte tot cu aceiaş[i] orînduialã precum 31v//44r

am zis mai sus. Şi sosind la curte, descalceã la scara cé din afarã pentru cã nimeni nu cuteazã sã meargã cãlare pîn la scara cé dinlãuntru şi sã întocmesc rînd pedestrii şi primesc pre domn cu evlavie la descãlecare lui. Şi dupã ce urcã el scãrile, sã întoarce cãtrã dînşii şi le mulţãmeşte cu capul descoperit şi dupã aceia sã duce fieştecarile la casa sa.

Masa domneascã, cînd nu este vreo vãselie ameazãzi sã pune mai totdeauna în sofrageriiea cé micã, însã de multe ori şi în cé mare sau în şala doamnii ghinecheo şi totdeauna sã popresc la masã doi boieri mari şi alţi doi mai mici şi boieri de oasti cînd esti loc şi cîtiodatã încã şi ostaş[i] vechi. Iar la masa de sara şidé nimeni altul, fãr numai acela carili iasti rudenie cu domnul sau carile iasti de cãtrã dînsul socotit mai mult decît ceialalţi sau carile îl poati zãbovi pre dînsul cu mãgulire şi cu vorbe dulci.

Uneori şadi şi doamna cu dînsul al masa de ameazãzi, iar alte ori sã pune pentru dînsa masã deosãbitã în ghinecheo sau harit şi ari pentru slujba mesii pre unii din slugi şi medelniceri şi pre copii şi fete alesã din neam de boeri.

Iar la zilele de gala sã pune masa în Divanul cel mic şi sunetul dabelor, a paucelor şi a trîmbiţãlor dã semn 44r//44v

pentru darea bucatelor pre care le duc din cuhne la masã, stolniceii mergîndu-le înainte vatavul lor şi stolnicul 2 şi le dau stolnicului celui mare ca sã le aşãzã pre masã. Şi viind domnul zice mitropolitul rugãciunea mesii dupã obicei şi blagostoveşte bucatile, iar medelniceriul cel mare dã apã de spãlat. Şi, asãzîndu-sã domnul la locul sãu, sã aşazã şi cielalţi, fieştecarile dupã boeriiea sa. Iar boerii cei de starea 1 stau împrejurul lor şi îş[i] fac slujbele lor.

Stolnicul întii încredi intîi bucatile care sînt pusã pre masã înainte domnului şi cînd începi domnul a mînca, sã face rãsunare tunurãlor şi a meterhenelii ceii turceşti şi ceii creştineşti.

Bãutura cé dintii o dã domnuluipaharnicul cel mare cu un pahar mic careli sã zice credinţa în limba ţãrii, turnînd vinul într-însul dintr-alt vas mai mare. Atunci mitropolitul şi cu cielalţi arhierei (cari au înainte lor bucati de peşte şi de lapti, fiindcã ii nu mînincã carne dupã canoanile Sf. Vasilie cel mare) sã scoalã pre picioare, împreunã cu tiţi boerii şi sa închinã la domn cînd bé. Iar apoi nu sã mai scoalã, însã tot sã pleacã uneori cãtrã dînsul cînd bé, mãcar de sînt şi beţi. Boerii cei mari stau la masã pîn[ã[ la paharul al triilé, iar dupã aceia spathariul cel mare 44v//45r

Dã spatha la spathariul 2 şi pãharnicul 2 drege cu pãharul, împreunã şi cielalţi boeri de starea 2 fac slujbile celor mai mari. Iar mai la urmã le dã domnul şi lor la fieştecari cîti un blid cu bucati de pre masã, arãtînd semn pentru mila sa şi, sãrutîndu-i mîna ia fieştecari şi îl pune în odaia ce di mai aproapi unde sã pune pentru dînşii osãbitã masã. Asãmine cinste aratã el şi celorlalţi boeri mai mici cari sînt de faţã, adecã bulugbaşilor şi cãpitanilor. Şi dupã ce au mîncat cu toţii şi au bãut, merg iar la masa domneascã pre la slujbile lor şi poartã grijã ca sã dei pãharniceii vin pre la boeri şi stolniceii sã rãdice bucatile de pri masã şi sã le ducã şi slugile sã schimbe şi sã pãzascã toati dupã orînduialã. Armaşii stau la coada mesii cu buzdugane şi strãjuesc pre domn. Şi dupã ce au bãut cu toţii împrejur de vreo cîtiva ori şi au început a li sã înferbînta capitile, mai beu cu toţii cîti un pãhar mare de vin mulţãmitã pentru darul şi mila domneascã, al doilé pãhar îl beu pentru împãratul, însã fãr de a pomeni vreun nume pentru cã moldovenilor li sã pare a fi un lucru necurat şi urît a bé pentru sãnãtatea turcilor, însã şi pentru sãnãtatea împãraţilor creştini le iasti cu primejdie ca sã închine. 45r//45v

45v: 202

Paharrul al triilé îl ba mitropolitul (dupã ce face puţin cuvînt) pentru sãnãtatea domnului şi cînd pomeneşte lui, îndatã sã scoalã toţi boerii de pre la locurile lor şi stau rînd în mijlocul Divanului. Şi dupã sãvîrşirea rugãciunii, face mitropolitul cruce în faţa domnului şi îl blagosloveşte şi, puind domnul paharul la gurã, sã slobod toati tunãrile şi sã bat meterhenelile. Dupã domn, bé mitropolitul ün pãhar ca de o sutã de draşuri, însã nu sã depãrteazã de la locul sãu, ce numai cînd sã scoalã. Iar boerii care stau sau şãd pre acolo, deşratã toţ[i] doi cu doi pãharãli cari li sã dau. Şi dupã aceia, sãrutînd mîna domnului, ţinîndu-i postelnicul cel mare de sislori, sã aşazã iar pre la locurile lor celi de mai nainte. Dupã aceastã bãuturã sã mai deşartã pãharãle pentru sãnãtatea doamnei, a beizadelilor şi a domniţãlor şi pentru alţii şi pentru cã domnii nu obicinuiesc a sã scula mai nainte de la masã, pîn[ã] cînd nu sã aduc lumînãrile pre cari le aşazã pre masa medelniceriul cel mare. Şi apoi, atunci sã scoalã toţi de la masã şi sã slobozãsc de cãtrã domn şi cînd pune şi el şãrvetul pre masã, iasti sãmn cã s-au sãvîrşit ospãţul şi înţãlegînd de aceasta postelnicul cel mare, loveşte în pãmînt cu toiagul sãu cel de argint pre carile îl 45v//46r

îl poartã în mîini şi dupã acest sãmn îndatã sã scoalã toţi cari pot sã mai sté pre picioari, iarã aceiia cari sînt atîta de beţ[i] de nu sã pot sluji cu picioarile lor, îi rãdicã alţii şi îi duc de acolo. Şi sculîndu-sã domnul, îi aduce medelniceriul apã de spãlat şi prosop de şters. Şi mitropolitul, sãvîrşind rugãciunea, îş[i] face domnul trii închinãciuni şi sã întoarce cãtrã boeri şi cu capul descoperit îş[i] ia sara bunã de la dînşii. Şi întorcîndu-sã dupã aceia cu dosul cãtrã masã, cu mare grãbire iau slugile curţii bucatile de pre masã, fieştecarile ce poate apuca, pentru cã ii îş[i] socotesc loruş[i] cinste ca sã mînînce oarşce de pre masa domneascã, însã pentru ca sã nu lipsascã vreun vas de argint, le iasti poprit sã scatã afarã vreun vas cu bucati. Sau cînd sînt cîti mulţi la un loc şi fieştecarile voeşte sã mînînce deosãbit, atunci trebue sã arãte cîti vasi au luat la cela ce iasti preste cãmara cé cu argintãriile şi sã i le aducã iar înapoi.

Iar musichiia domneascã petrece pre boeri pîn pre la casile lor şi a doo zi sã adunã iar cu toţii în Divan şi sãrutã mîna domnului şi îi mulţãmesc pentru cinstea cari li s-au fãcut şi sã roagã ca sã fie ertaţ[i] 46r//46v

la greşalile ce au făcut la beţie.

## Capt. Th

## Pentru vînatul domnilor

După cum toţi domnii pămîntului obicinuiesc a iubi vînatul, asămine foarti îl iubesc şi domnii Moldovii. Însă ca să nu gîndească cineva că ii ca un norod ce iasti cu totul plecat armelor, socotesc mai mult vînatul pentru că iasti în chip de război decît toati celilalti deprinderi trupeşti, ci numai cît are la moldoveni această laudă osăbită pentru că le-au dat prilej de ş-au aflat patriea lor şi au luat-o iar în stăpînire. Dară fiindcă domnii au păşit presti măsură şi întru acest lucru încît bieţii lor ţărani cari lăcuia în cîmpii şi pădurile celi ce era bune pentru vînat, de-abia le lăsa numai atîta vreme slobodă cît avé de trebuinţă pentru agonisirea hranii lor. Şi pentru aceia de multe ori s-au stîrnit răscoali. Şi osăbit de aceasta au mai luat sama oamenii cei înţălepţi cum că domnii cari era cu totul plecaţi vînatului, lenevea 46v//47r

şi trebile ţãrii şi le lãsa cu totul numai asupra sfetnicilor sãi şi vremea care era hotãrîtã pentru trebile aceste o cheltuia numai la acesti zburdãri. Pentru aceia oaricari domni din urmã, au socotit paguba aceasta şi au pus mãsurã şi au hotãrît vreme spre desfãtarea aceasta întru acesta chip, încît nice ţãranul nu iasti aşa tari asuprit şi nice domnii nu sînt lipsiţi de aceastã desfãtare. Ii au rinduit pentru acest lucru zilile celi ce sînt aproapi de posturile celi ce sînt aşãzate de bisãrica rãsãritului şi atuncé sã adunã la acest vînat domnesc toati staturile boereşti, ostaşii, mazilii şi neguţãtorii, împreunã şi vreo cîtiva mii de ţãrani din satile de prin prejur, cari sã bagã prin codrii şi gonesc hearãli. Iar despre cîmp în toati pãrţile cuprind marginile pãdurilor vînãtorii, unii cu cîini şi alţii cu mreji. Şi întrã acesta chip fãr de osteneealã mari, prind hearãle pre cari ginesc ţãranii cu cu chiotile lor şi spre deşteptarea sîrguinţii vînãtorilor au rînduit domnii cîti un bacşiş hotãrît pentru fieştecari hearã vînatã. Celui ce vîneazã 47r//47v

un epure i sã dã 25 de asprii, pentru o vulpe 60, pentru un rîmãtori sãlbatic un taler, pentru un urs un galbãn şi pentru o ciutã 80 de asprii.

După isprãvirea vînatului sã aduc hearãle celi vînati, unile în cuhnea domneascã şi altile sã împãrţãsc pre la boeri şi pre la dregãtorii ostãşãşti. Iar pre celi necurati, vulpi, lupi, urşi, mîţã sãlbatice şi alti hearã ce mai sînt prin codrii Moldovii, le lasã paicilor sau slugilor domneşti cari nu-şi scot la ruş puţin folos. Osãbit de acesti patru vremi al anului ce sînt rînduite pentru vînat, poati domnul de cîti ori voeşte sã stringã lãcuitorii şi sã-i pue la vînat, cãci nime nu poati sã-l popreascã sau sã stei împrotivã, precum am şi zis mai sus, însã cu una ca aceasta îş[i] pricinueşte nume rãu şi în urmã vecinicã hulã şi nice nu poati el sã fie bine încredinţat cã nu va fi pîrît de boeri la Poarta osmaniceascã pentru nişte asupriri ca acesti. Iar cînd îl îndeamnã pre dînsul vreo vreme frumoasã sau desfãtarea vreunui loc ca sã facã vînat, atunce merge cu curtenii sãi sau cu ostaşii, fiindcã aceştie totdeauna au datorie sã-l asculte. Însã 47v//48r

Nice aceasta nu sã face aşa des, încît sã cheltuiascã vremea la vînat şi trebile ţãrii sã li leneveascã.

## Cap. I
## Pentru îngroparea domnilor cînd mor în scaun

Moldovenii nu cinstesc pre domnii lor numai cînd sînt vii, ce încã şi dupã ce mor, cãci îndatã dupã ce moare domnul, deacã iasti varã, îi bãlsãmuiesc trupul lui şi pîn[ã] atunci rãmîni neîngropat în palatul sãu, pîn[ã] cînd sã adunã toţi boerii cei mari şi cei mici, arhiereii, arhimandriţii şi egumenii tuturor mãnãstirilor, cît şi cãlugãrii cari sînt vestiţi pentru vieţuire lor ce sfîntã şi preoţii cei mai aleşi. Şi în vremea aceasta îl îmbracã pre dînsul cu hainile şi podoabile domneşti şi boerii cei mari şi cei mici şi ceialalţi slugi stau împrejurul lui cu asãmine evlavie ca şi cînd era viu. Şi tot norodul spre jãlire umblã în oraş cu capitile descoperite şi în toati zileli pin cînd îl îngroapã sã trag toati clopotile zioa şi noaptea. Şi în zioa îngropãrii sã facé asãmine alai ca şi acela ce fãcé el cînd 48r//48v

trãia şi avé sã meargã undeva.

Partea bisãricească merge înainte şi cîntã cîntãrile îngropãrii dupã obiceiul bisãricii rãsãritului şi pre de amîndoo pãrţile merg ostaşii cu puştile şi cu steagurile întoarsã, arãtînd cu toţii mîhnire în feţile şi intru îmbrãcãmintile lor cu cari împãrtãşãsc încã şi pre caii lor, fãcîndu-le lãcrãmare ochilor cu must de ceapã. Nasãlie o rãdicã pre umeri boerii de starea 1 şi sã schimbã pre rînd de cãtrã tovarãşii lor din stãrile celi mai de jos, arãtînd cã stau spre ascultare poruncilor domnului lor, atît în viiaţã cît şi dupã moarte lui. Mai în urma alaiului iasti musichiia ostãşascã amestecatã cu dobe ce dau sunet jãlnic, fiind slãbãnogite. Şi cu această rînduialã îl duc pre dînsul la bisãrica cé mare şi pîn[ã] cînd sã cîntã prohodul îl pun jos lîngã strana aceia în carea sãdiea cînd era viu. Dupã aceasta sã sue cuvîntãre în amvon şi face pentru dînsul cuvînt pre larg, povesteşte nãravurile lui celi bune şi aratã paguba ce s-au pricinuit ţãrii cu moartea lui. Iar mai la urmã mîngãe pe ascultãtori pentru paguba aceia şi le dã nãdejdi 48v//49r

Cã iar vor afla faptile şi nãravurile aceli slãvite la fiiul, diadohul lui. Dupã sãvîrşire cuvîntului, sã apropie de nãsãlie toţi arhiereii, egumenii, boerii cei mari şi cei mai mici şi toţi aceii care au fost în slujbile lui şi îi sãrutã mîna dreaptã şi crucea cari iasti în mîna aceia. Şi apoi, dupã ce îi aratã lui şi aceastş mai di pre urmã evlavie, îl duc la mormînt tot cu aceiaş[i] petrecere cu cari l-au adus la bisãrica cé mare. Dacã au lãsat el sã-l îngroapi în oraş şi boerii de starea 1 îl slobod în mormînt cu nãfrãmi de mãtasã şi mitropolitul aruncã întîi ţãrînã presti sicriu şi, isprãvindu-sã aceasta, sã face rãsunarea tunurilor şi sã bat meterhenelile cu cari esti amestecat sunetul clopotilor şi aşa sã face un huet încurcat cari nu sã sfîrşãşte pin[ã] cînd sã astupã mormîntul desãvîrşit. Iar cînd au poruncit el sã-l îngroapi în vreo mînãstire depãrtatã de oraş, atuncé sã orînduiesc numai vreo cîţ[i]va din boeri cu slugile curţii şi cu mare pompã îi duc trupul lui acolo, arîndu-i asãmine evlavie ca şi cînd era viu, cãci cînd au sã treacã prin vreun oraş sau tîrg, îl rãdicã din carãtã 49r//49v

Pre un slãrile lor şi aşa îl duc pîn[ã] ce din ceia parte de oraş. Şi dupã ce sosãsc la mînãstirea aceia cari iasti rînduitã pentru îngropare, il îngroapã cu aceiaş orînduialã precum am zis mai sus şi aşazã stema domneascã în pãretile cel mai di aproapi a bisãricii.

**Cap. 11[ai]**

**Pentru pravilile ţãrii**

Ce feli de pravile au fost în Dachia în vremile vechi iasti neştiut pentru tãcerea istornicilor, însã din asãmãnarea obiceiului de pre la celilalti noroadi varvari, putem sã prepunem cum cã voiia domnilor şi dreptatea dupã fire, au avut putere ca şi o pravilã scrisã. Însã dupã aceia cu biruirea craiului Dechebal de împãratul Ulpio Traian s-au gonit din Dachiia noroadele dachiceşti şi ţarã s-au fãcut eparhie rîmleneascã. Şi umplîndu-sã cu noroade rîmleneşti, s-au primit de la lãcuitorii ei cei noi şi pravilile rîmlenilor, cari au ţinut pîn[ã] cînd au fost ţara supt stãpînirea împãraţilor rîmleneşti şi ţarigradeşti. Iar dupã 49v//50r

Ce au fost e golitã de lãcuitorii sãi prin nãpãdirile varvarilor şi împãraţii Ţarigradului vãzîndu-sã nevoiţi a o pãrãsi, purtînd grijã numai pentru dînşii, au început apoi şi pravilele rîmlenilor între dachii atîta a sã strica şi a sã schimba, încît dupã descãlecarea cé norocoasã a lui Dragoş, mai cã nu ştiia judecãtorii sã judece drept. Şi pentru aceia Alecsandru, despotul cel dintîi al Moldovii, cãruia îi zicea cel Bun pentru faptile lui celi mari, vrînd el sã vindece rana aceasta, au primit de la împãratul Ţarigradului cu corona crãiascã împreunã şi pravilile greceşti ce era cuprinsã în cãrţile [cred cã e în greacã]. Şi din cãrţile aceli pre larg au scos numai aceia cari iasti acum pravila Moldovii. Însã obiceiurile celi multe cari le-au fost apucat ii de pre la noroadele celi învecinati, nu le-au putut sminti, precum la moştenirea în scaun, la obiceiul dieţilor şi la împãrţirea acareturilor de moştenire şi a moşiilor, fieştecari neam de pe pãmînt ari osãbit obicei. Pentru aceia şi la moldoveni s-au fãcut doo pravile, una scrisã 50r//50v

Care iasti întemeiată pre canoanile împăraţilor rîmleneşti şi ţarigradeşti şi pre canoanile soboarălor bisăriceşti. Iar alta nescrisă care să poate zice ivirea sau apucarea neamului, căci să zice în limba noastră cu cuvînt slovenesc. Însă pentru că aceste obiceiuri nefiind scrisă de multe ori le călca şi le schimonosé judecătorii cei nedrepţi. Pentru aceia Vasilie Albanitul ce au domnit în Moldova în vecul trecut au pus oamini bine încuviinţaţi şi iscusiţi la pravilile ţării de au adunat la un loc toati pravilile ţării celi scrisă şi celi nescrisă şi au făcut dintr-însăle o carte osăbită pentru pravile cari şi pîn[ă] în zioa de astăz iasti pentru judecătorii Moldovii aţa dreptăţii după care judecă drept.

## Cap bi
## Pentru Divanul de judecată a domnilor
## Şi a boerilor

Anul deplin osăbit de zileli postului ce sînt poprite de bisărică să face judecată în Divan înainte domnului [lipsă rînd] săptămîna cîti de trii sau patru 50v//51r

Divanul acesta carile cu cuvînt turcesc înţãlege şala cé de judecatã iasti tot de una în mijlocul palatului domnesc. Întru acesta iasti la pãretile cel din fund scaunul domnesc şi deasupra lui icoana Domnului Is Hs carele sã aratã de faţã la judecatã. Şi dinaintea icoanii arde necontenit o fãclie în partea de stînga cari şi la moldoveni sã socoteşte cé mai cinstitã. Dupã obiceiul turcesc, iasti şãderea Mitropolitului şi dupã dînsul sînt boerii cei ce sînt în slujbe, fieştecarile dupã starea sa. Iar dincolo, de-a dreapta, la pãretile Divanului esti şãderea boerilor celor fãr de slujbã; şi în mijloc de-a dreapta mai aproapi de domn, stã spathariul cu spatha domneascã şi ceva mai depãrtişor, tot de acestã parti, stã postelnicul cel mari, cu un rînd lung de postelnicei. Iar ceialalţi cari mai sînt de trebuinţã la Divan, aprozi şi armaşi, stau drept dinainte domnului.

Şi fãcînd domnul o micã rugãciune cãtrã judecãtoriul HS, sã aşazã în scaunul sãu şi, poruncindu-sã la toţi sã tacã, aduc aprozii înlãuntru din porunca pãzitorilor de la perdea pre doi 51r//51v

trii din norodul cel jãluitori cari sã aflã aduna la perdea şi dupã ce isprãvesc aceştie de jãluit şi dupã ce li sã face hotãrîre, sã slobozãsc iar afarã pre altã uşã a Divanului, deacã nu iasti sã-i ducã la temniţã. Dupã aceştie urmeazã alţii pîn[ã] cînd nu iasti nimeni altul sã mai jãluiascã. Iar, bãtînd ceasul de ameazãzi, sã pune celoralalţi jãluitori altã zi cu vade ca sã vie la Divan.

Aceastã judecatã esti atîta de înfricoşatã şi nefãţarnicã, încît însuş logofãtul cel mari, cînd îl pîraşte mãcar şi un ţãran şi auzind cã se pomeneşte numile lui, îndatã trebue sã s[ã] scoale de la locul lui şi sã stei de-a stînga pîrîşului sãu, pîn[ã] cînd îş[i] isprãveşte el jaluba sa.

Pricinile celi mai mari le hotãrãşte însuş[i] domnul, iar celi mai mici le lasã asupra boerilor şi aceştie le cerceteazã pre la casãle lor şi le hotãrãsc. Şi deacã sã împacã cu judecata lor amîndoo pãrţile, jãluitoriul împreunã cu cel pîrît, atunci asãmine sã ţine în samã ca şi cînd s-ar fi curmat în Divanul domnesc. Iar cînd vreunul dintrã aceştie doi socoteşte cã i s-au fãcut strimbãtate, atunce poati sã cerce iar la Divanul 51v//52r

domnesc şi acole sã cerceteazã pricina de al doilé şi, dovedindu-sã vreun boer cã au fãcut judecatã fãţarnicã, luînd mitã sau fãcînd pãrtinuire sau neavînd mãcar pricepire sã judece, atunci pre unul ca acela îl pedepseşte cumplit. Iar deacã cunoaşte domnul cã acelue cari au jãluit i s-au fost fãcut judecatã dreaptã, atuncé îl pedepseşte pre acela cu bãtae pentru cã au defãimat judecata boerului şi pentru cã n-au ţinut în samã porunca stãpîneascã îl globeşte domniia precum socoteşte şi plãteşte îndoit cheltuiala celuilalt pre carile l-au tras el la judecatã.

Cînd voeşte domnul sã asculte însuş[i] jalubile şi pricinile celi mari, atunce cheamã înainte sa în Divan pre jãluitoriul şi pre cel pîrît şi le dã voe la amîndoi sã spue toati celi ce au, adicã pîrîşul de pîrît şi cel pîrît pentru apãrarea sa. Şi dupã ce sã cerceteazã pricina, spune întîi Mitropolitul cugetul sãu în auzire şi dupã dînsul ceialalţi boeri judecãtori fieştecari precum socoteşte, mãcar deşi ştiu cã domnul are alt gînd şi hotãrãsc pre cel pîrît sau a fi slobod sau îl judicã a fi vinovat. Iar boerii cei fãr de slujbe nu 52r//52v

cutează sã zicã nimic, nice sã-ş[i] arati cugeteli lor, fãr numai atunci cînd sînt întrebaţi de domn. Şi dupã ce s-au auzit cugitile tuturor, cunoscînd pre unul a fi vinovat, întreabã domnul pre Mitropolitul de ce feli de pedeapsã iasti acela vrednic, dupã pravilile celi bisãriceşti. Şi Mitropolitul aratã întîi hotãrîrea pravililor şi dupã aceia pune înainte mila domneascã cãrie nu poati pravila sã-i pue hotar. Şi fãcînd şi boerii asãmine la urmã aratã şi domnul cugetul sãu şi hotãrãşte pre cel pîrît sau a fi slobod sau îl osîndeşte spre moarti sau la altã pedeapsã. Şi aceia cari sînt pîrîţi pentru vreo greşalã mare vrednicã de chin, sã dau pre mîna armaşului ca sã-i pue la prinsoare, iar aceia cari au fost aduşi la judecatã pentru vreo datorie sã dau pre mîna vãtafului de aprozi.

Chinurile şi pedepsile sînt de multe feliuri: pre tîlharia sã spînzurã, pre prãdãtori de bisãrici sã ard, boerilor cari omoarã pre cineva li sã tae capitile, iar pre ţãranii cari fac vreo ucidere de om sã înţapã, avînd moarti mai prelungitã şi mai cumplitã. Şi acest feli de greşalã pre 52v//53r

rareori poati sã aibã pedeapsã mai linã de la stãpînitori, fãr numai atunci cînd sã poati învoi ucigaşul cu rudeniile celui ucis şi sã împacã de faţã înaintea domnului şi sã zicã cã ii iartã lui greşala şi nu cer sã sã rãsplãteascã singe pentru sînge sau moarti pentru moarti. Şi cînd poati ucigaşul sã dobîndeascã ertarea aceasta di la dînşii, atuncé poati ca sã sã nãdãjduiascã oarişce spre mila domneascã. Însã pentru aceia tot nu poati el sã fie deplin încredinţat cã va rãmîne cu viiaţã, cãci avînd domnul ştiinţã pentru urmãrile lui celi mai din nainte cã nice cu un feli de pedeapsã nu l-au putut popri de la rãutãţile sali sau fiind mãcar şi alti pricini pentru cari nu voeşte sã-i dãruiascã viiaţã, atuncé le dã el acest rãspuns dupã obicei, zicînd cã mãcar cã jãluitorii şi rudeniile celui ucis pot sã-i erti greşala lui, însã el nu poati suferi ca sã trãiească în ţara lui ucigaşi de oameni şi rãsipitori de odihnã sã umplã cu puroile lui mãdulãrile celi sãnãtoasã a ţãrii. Şi cu acest cuvînt hotãrãşte el pre unul ca acela sã-l pedepsascã cu moarti sau sã-l trimitã la ocnã. 53r//53v

Cînd ascunde vreun boeri bani domneşti sau cugetează vreo socoteală primejduitoare împrotiva domnului său, cari de multe ori să şi întîmplă după cugetul cel lesne înduplecători a moldovenilor. Atunci pre unii ca aceia poati domnul să-i pedepsască cu moarti făr de a ceri sfat de la cielalţi boeri, iar deacă nu ari frică că va avé pagubă din pricina prelungirii sau deacă nu ari a purta grijă că vor pune acei sfătuiţi în vreo lucrarea socoteala lor, văzînd nevoia, atunce el pentru ca să-şi arati dreptatea judecăţii Sali şi să spăimîntează pre cielalţi, aduce pre acel vinovat înainte Divanului şi îl dovedeşte pre dînsul din scrisorile lui ce s-au prins [deacă sînt] sau din alti pricini cu temei pentru vicleşugul lui şi îl pedepseşte cu moarti sau cu altă pedeapsă şi cînd iasti vinovat de moarti, nu poati să-l pedepsască cu alt feli de moarti, făr numai cu tăerea capului. Iar deacă esti să-l pedepsască cu bătai, atunci nimini altul nu poati să-l bată făr numai însuş[i] domnul cu mîna sa şi adică cu topuzul sau buzduganul cari măcar că esti cé mai cumplită bătae, însă nu esti vătămătoari de cinste 53v//54r

sau cu toage şi cu bice cari esti pedeapsa cé mai de ocarã.

Alti pricini nu au zãbavã la Divan, ci o pricinã de judecatã ca aceli e sfîrşit într-o zi şi mai ales în zioa cé dintîi sau deacã esti pre încurcatã sã hotãrãşte în trii sau patru Divanuri. Şi cînd domnul nu poati veni în Divan, avînd împedecari de alti trebuinţã sau fiind bolnav, atunce toţi boerii sã aşazã pre la locurile lor şi şãd asãmine ca şi cînd esti domnul de faţã şi judecã şi hotãrãsc pricinile jãluitorilor şi trimit la domn în scris judecãţile lor, împreunã cu înştiinţarepentru toatã curgire pricinii.

Osãbit de acesti mai estei slobod fieştecãrue ca sã-ş dei jaluba la domn cînd mergi la vreo bisãricã sau iasã la plimbare şi atunci le e spathariul 3 şi le pune pre masa domnului cînd sã întoarci înapoi la curte. Dupã aceia merge logofãtul cel de tainã şi le ceteşte înainte domnului şi scrie deasupra lor hotãrîrea lui. Iar jalubile celi mincinoasã şi celi cari cuprind vreo cerire fãr de cale le rumpe şi dupã aceia le dã spathariul acela iar în mîinile jãluitorilor şi povãţuitoriul aprozilor 54r//54v

ari purtare de grijã ca sã sã plineascã hotãrîre domneascã.

Nice odinioarã nu s-au auzind povestind sã sã fie întors prin daruri judecata vreunui domn sau sã sã fie abãtut de la dreptati, fãcînd pãrtinuire vreunii pãrţi, mãcar deşi iasti ştiut cum cã la boeri s-au întîmplat cîteodatã unile de acesti.

Aceasta esti orînduiala cu cari ajung jalubile celor asupriţi la judecãtorii cei mai înalţi ai Moldovii, adicã la domni şi cu cari sã judecã de cãtrã dînşii. Deci sã arãtãm acum puţin şi pentru judecãţile celi mici. Aceste sînt de doo feliuri, adecã judecãţi de obşte a ţãrii şi judecãţi deosãbi a unui ţinut. Toţi sfetnicii domniei şi boerii cei de Divan de starea 1, îndatã dupã ce sã aflã afarã din Eşi, au putere pretutindine în Moldova sã judece şi sã hotãrascã pricinile de judecatã. Însã vornicii cei mari au amîndoi mai multã putere în eparhiile lor, cãci de judecata lor nu poati sã sã apire nice unul 54v//55r

Din eparhiile lor. Însã pre cielalţi boeri nu primesc atunci ca sã le fie judecãtori, ce calcã judecata lor şi sã întorc la Divanul domnesc. Dar şi cu judecata vornicului, nemulţãmindu-sã vreo parti sau alta, ari voe ca sã dei jalubã la Divanul domnesc şi atuncé acolé nu sã mai cerceteazã pricina de a doî oarã, ci sã cautã numai sã fie curmatã judecata drept dupã pravila ţãrii, precum scrie în mãrturia vornicului, cari sã dã dupã obicei la partea cé cîştigãtoare. Şi asãmine numai aceasta sã cerceteazã şi la judecatã altui boeri, cînd nu sã mulţãmeşte vreo parti şi dã julubã la Divan. Iar cînd sã aflã nedreaptã judecata vreunui boeri cari pre de multe ori obicinuieşte sã fie, atunce unul ca aceia trebue sã pãtimeascã pedeapsi grele. Iar aflîndu-sã la cercetare cã s-au judecat drept şi jãluitorii numai pentru gîlceavã au au cãlcat judecata şi au vãtãmat cu defãimãri cinstea beoriului, atunce pre acela sã pedepseşte cu bãtae, plãtind el indoit şi cheltuiala celuelalt cu carã 55r//55v

s-au judecat.

S-au mai îngãduit boerilor de starea 1 ca şi în Eşi sã judice şi sã hotãrascã pricinile, însã atuncé cînd voesc amîndoo pãrţile celi gîlcevitoari, pentru cã de la Divanul domnesc nimãne nu poati sã fie poprit. Cînd au hotãrît vreun boeri în Divan vreo pricinã de judecatã cari au fost datã în sama lui, atuncé trebueşte el judecata sa împreunã cu temeiurile hotãrîrii Sali sã li dei la logofãtul cel mari prin mîna unui logofãt de Divan. Şi vãzînd acesta cã s-au fãcut judecata dupã pravila cé politiceascã şi cé bisãriceascã şi dupã curgire pricinii, atuncé scrie cu mîna lui didesupt „S-au cercetat" şi o dã logofãtului 3 ca sã o întãreascã cu pecetea Divanului, fãcîndu-o cu aceia neschimbãtoare. Iar cînd cunoaşte el cã boeriul au fãcut judecatã nedreaptã, atunci rumpe scrisoarea şi pre jãluitori îi îndrepteazã la Divanul domnesc, însã afarã din curte nu poati logofãtul cel mari sã cerceteză judecata altui boeri sau sã o lepide.

Un boeri de stare mai micã nice într-un chip nu 55v//56r

Poati sã potigneascã judecata altui boeri mai mari. Iar pentru cã boerii cei mari trebue sã fie necontenit la curte, neputînd cãuta toati pricinile în toatã tara, pentru aceia in fieştecari oraş şi tîrg s-au orînduit osãbiţi judecãtori ca sã judece pre lãcuitori. Aceştie învreo cîtiva locuri sã cheamã pîrcãlabi şi într-altile vornici ş cãmãraş[i].

Pîrcãlabii sînt cîti doi la Hotin, la Cernãuţi, la Suceavã, la Neamţi, la Soroca şi pentru cã cetãţile acesti sînt celi mai alesã, pentru aceia sã şi zic pre numile dregãtoriei aceştie a oblãduitorilor sãi. Şi mai sînt cîti doi şi la Roman, la Botoşani, Tîrgul doamnii, la Orhei, la Chişinãu, la Lãpuşna, la Fãlcii, la Galaţi, la tecuci, la Tutova şi la Putna. Iar celilalti tîrguri mai mici, precum Bacãul, Tîrgul frumos, Hîrlãul şi Covurluiul au numai cîti un pîrcãlab. La Bîrlad sînt doi vornici judecãtori, în locul vornicului celui mari de Ţara de jos şi asãmine sînt doi şi la Dorohoi în locul vornicului 56r//56v

de Ţara de sus, doi la Cîmpul lung şi unul la Vaslui. Asupra ocnelor sînt osãbit doi cãmãraşi.

Aceştie toţi, mãcar cã au putere sã cauti şi sã cerceteză toati pricinile, însã de a li hotãrî nu au ii voe fãr numai celi mai mici, iar pre celi mari trebue sã li trimitã cãtrã vornicul cel mari a eprahii acie sau la Divan. La aceasta hotãrãsc ii o zi cu vade acelor cu pricina, la care vreme au sã iasã amîndoi înainte Divanului şi aceasta sã face întru acesta chip, adecã pîrcãlabul scrie o carti în cari aratã cã [n] şi [n], avînd pricinã de judecatã unul cu altul au dat jalubã şi s-au apucat cã sã vor afla la Divan în cutare zi. Asãmine scrisoare sã dã la amîndoo pãrţile şi cînd nu sã aratã vreunul la Divan la vadeaoa cé însãmnatã, atuncé acela trebue sã plãtească gloabã: un ţãran 25 de galbini, un mazil o sutã şi un boeri şasã sute, neputînd sã facã la aceasta nici o îndreptare, fãr numai atunci cînd poati sã arati cã au fost împedecat de vreo boalã sau cu vreo slujbã 56v//57r

domnească sau cu altă treabă poruncită de cei mai mari.

**Cap gi**

**Pentru veniturile celi vechi şi cesti de acum**

**a Moldovii**

Cum că Moldova după descălecarea lui Dragoş au fost moşie moştenitoare numai cîti la un domn singur, arată destul de luminat atît hronografiile noastri, cît şi hrisoavele domnilor celor vechi. Căci lăcuitorii cei noi a Moldovii n-au putut să-ş[i] aleagă moşii anume şi să le ei în stăpînire ci după vitejie fieştecărue le-au dat domnii boerii şi le-au dăruit şi sati şi moşii. Şi adevărul pricinii aceştie îl întăresc toati hrisoavele neamurilor celor vechi din Moldova ce au pentru stăpînire satilor şi a moşiilor Sali de unde să vedi că sînt numai danii pentru cari au să mulţămască dărniciei domnilor 57r//57v

şi pentru ca sã sã vadã mai luminat, iatã cã am adãogit a pune aice şi acest hrisov ce l-au dat Ştefan vvd cel mare lui Theodor Cantemir, strãmoşului nostru, carile sã cuprinde întru acesta chip: „Fiindcã Theodor Cantemir, pîrcãlabul de la Chilia şi de la Simil s-au arãtat întru apãrarea acestor cetãţi ca o slugã credincioasã şi ca un ostaş veteaz a crucii lui Hs împrotiva nãvãlitorilor turceşti şi tãtãrãşti, însã la urmã, cu voia lui Dumnezãu, pustiind şi luînd turcii toati locurile acesti şi el prin puterea lor fiind siliţi ca sã-ş[i] pãrãsascã moşiile pãrinteşti cari fost dãruite moşului şi strãmoşului sãu de domnii cari au fost mai înainte de noi pentru slujbele lor celi credincioasã, pentru aceia, din milã şi din dragoste creştineascã, dãruim mai sus pomenitului Theodor Cantemir trii sati în ţinutul Fãlciului cu toati ali lor, pãdure, cîmp, ape şi pãscãrii şi îl facem mai mari asupra codrului Tigheciului şi cãpitan mare presti cãlãrime de tigheci” 57v//58r

[cari era atunce pre aceli vremi opt mii de oameni, precum aratã istornicii].

Aşijderea tot asãmine zic şi hrisoavele cari sînt dati pre la alti famelii şi pentru aceasta nice un neam boeresc nu esti în Moldova carile sã nu-ş[i] aibã numile sãu împrumutat din numile satului ce au fãcut el întîi, fiindu-i dãruit de domnie, precum s-au numit dupã aceia şi Cantemir siliştean di pre satul lui cel cu asãmine nume, Racoviţã de pre Racova şi ureche de pre Urecheşti.

Iar fiindcã în vremile cesti mai di pre urmã s-au înmulţit pré tari numãrul boerilor, încît sã pãré cã aceste danii vor împresura de tot venitul domnii, pentru aceia domnii au împãrţit în osãbitã vistierie veniturile celi de trebuinţã pentru folosul obştii cari mai nainte era atît pentru cheltuielile domneşti, cum şi pentru cheltuielile celi trebuincioasã a obştii. Şi pentru cheltuiala curţii sali ş-au poprit toati oraşile şi tîrgurile din Moldova, împreunã şi 12 sati di prin împrejur, încã şi ocnele, vãmile 58r//58v

Şi zãciuiala sau dajdia oilor, a rîmãtorilor şi a stupilor de pre la ţãrani şi de la mazili, cãci boerii tot au rãmas slobozi acum de dãrile acesti, iar celilalti venituri pre toati le-au lãsat pentru trebuinţã obştii şi pentru boeri şi au aşãzat cu tãrie ca fieştecari casã ţãrãneascã sã dei la vremea de pace pentru trebuinţa rãpublicului cîti 80 de asprii, adicã un leu, iar la vremea deschiderii vreunui rãzboi sã dei o rublã, adicã 120 de asprii. Şi la nevoe mai mari cîti un galbãn de 200 de asprii, adicã 2 lei, 20 parali. Însã mãrime sumii cari sã face dintru aceştie poati cetitoriul sã o cunoascã de aice pentru cã era cu îndestulare pentru cheltuialã la patruzãci de mii de ostaş[i] moldoveni şi patrusprezãce mii de streini nemţi, cãzaci, sîrbi, bulgari, albaniţi şi greci. Iar veniturile domneşti era pre an presti noo suti de mii de lei şi cum cã de la Cîmpul lung sã aduce cîti doozãci şi patru de mii de oi zãciuala ştim din catastivile celi de socotealã ce sã tot vedea. 58v//59r

Iar acum, vai, întru atîta sãrãcie şi ticãloşie s-au scufundat Moldova, încît de abie poati sã iasã a şasa parte din veniturile celi mai dinainte, adicã din vãmi, iasã ca la patruzãci şi cinci de mii de lei din ocne, cincisprãzece mii din oraşã şi din tîrguri pre unde sînt pîrcãlabi, doozãci şi doo de mii şi cinci suti din zãciuieli, cincisprãzãce mii, iar în anul cel dintîi a stãpînirii unui domn pentru cã dau şi boerii atunci zãciuialã sã cuprinde la treizãci de mii din zãciuiala stupilor şi a rîmãtorilor treizãci şi şapti de mii şi cinci sute de pre la curteni sau boerii de stare cé mai micã doozãci şi doo de mii şi cinci sute, cari socotindu-sã toati sã fac ceva mai mult decît o sutã cincizãci de mii de lei.

Acesti venituri pot domnii dupã plãcerea lor sã le cheltuiascã pentru dînşii şi pentru curte lor. Iar veniturile celi pentru obştie nu sînt aşãzati dupã putinţa lãcuitorilor, ci dupã mãsura lãcomiei turceşti, cãci ceia 59r//59v

ce ceri ii nu sã poati a nu sã primi şi domnul nu esti silit sã dei şi el din venitul sãu vreun ajutori lãcuitorilor spre uşurinţa lor.

Purtarea de grijã pentru venitul de obştie este asupra celor dintîi şapti boeri de sfat. Aceştie toţi[i] au voe ca sã între în visterie, adicã odaia întru cari sã faci sfatul de obştie şi mai şadi atuncé între dînşii şi vistiernicul cel mare pentru cã esti asupra visterii şi ari la mîna sa şi cheile de la cãmara visterii.

Cînd vine vreo poruncã de la curtea turceascã sau cînd esti de trebuinţã pentru alti pricini a obştii, atunci porunceşte domnul prin scrisoari sã sã adune acole acei şapti boeri şi sã facã sfat asupra pricinii aceia. Şi adunîndu-sã ii în visterie sã sfãtuiesc şi trimit înştiinţari la domn cu vistiernicul cel mari, dupã cum au socotit cã ceri trebuinţa ca sã sã urmezã. Şi deacã este domnului plãcut sfatul lor, porunceşte ca pîn întru atîtea zile sã sã pue pricina în lucrare. Atunci sã trimit prin ţinuturi doi-trii sau şi mai mulţi, precum ceri trebuinţa 59v//60r

Şi aceştia adunã banii sau zahareoa sau altã carele iasti lor poruncit şi dau în sama vistiernicului şi iau de la dînsul scrisoare asupra prei[ilizibil]. Tot acestor şapti boeri de sfat ari visternicul datorie pre tot sfertul anului sã li dei samã pentru primire şi pentru cheltuieli. La vremi liniştite sã gãsãsc la cãmara visterii cîti patruzãci şi cinci pîn la şasãzãci de mii de lei. Iar cînd sã trimite domn nou de la Poarta turceascã sau atunci cînd cel vechi sã înoieşte în domniia sa cu vreun ferman de înoire, atunci trebue ca sã sã adune la vreo şaptizãci şi cinci de mii de lei cari sã iau de pre la ticãloşii lãcuitori ori cu ce chip, numai sã potoleascã nesãţioasa lãcomie de bani a turcilor. Pentru aceia trebuie sã privim înainte ochilor apunerea ce mai dinafarã, înmulţindu-sã în  toati zileli lipsa şi ticãloşia.

## Cap di

## Pentru birul şi darurile ce dã Moldova

## Porţii osmaniceşti

60r//60v

Din vremile ce s-au arãtat armile turceşti la ţãrmurile Dunãrii şi pîn[ã] în zilele lui Ştefan vvd cel mare ş-au apãrat moldovenii tot cu vitejie slobozãniia lor, nevrînd a-ş[i] pleca grumazii supt jug strein, sã sã amãgească nice prin asiguliri, nice prin juruite mari, darã nice prin pilda megieşilor sãi, a muntenilor.

Iar cum cã domnii Moldovii de multe ori au dat bani la turci precum aratã hronografile patrii noastre, nice noi nu-i dãm în laturi pentru cã domnii noştri cei înţelepţi cînd putea sã-ş[i] rãscumpere cu bani strîmtoririle şi nevoile Sali, mai bucuroş[i] îş[i] golé punga decît sã-ş[i] rãnească ţara şi lãcuitorii, urmînd dupã pilda senatului Veneţii cel slãvit pentru înţãlãpciune ocîrmuirii.

Însã alt bir sã ştie necontenit în toatã vremea n-au putut sã li sã arunce lor de la nimeni pîn[ã] dupã zileli lui Ştefan cel mare. Cãci atunci fiul sãu, Bogdan Chiorul, din porunca tãtîne-sãu, precum sã zice, au închinat turcilor ţara sa, cu aşãzãmînt ca sã li dei pre an cîti patru mii de 60v//61r

Galbini, 40 de cai şi 24 de şoimi, însã nu bir, ci numai ca un semn de închinãciune. Şi cînd va merge însuş[i] împãratul la rãzboi, atuncé sã trimitã şi el la oaste turcească patru mii de moldoveni sã fie pentru deschisul drumurilor şi pentru întocmirea podurilor şi această tocmalã cu aşãzãmînt au ţinut mai un an. [*] Pentru cã turcii fiind mulţãmiţi numai cã au apucat sã pue funiea în capul bourului moldovenesc, n-au cutezat sã o scurtezã pîn[ã] ce l-au imblînzit. Iar mai în urmã, dupã rãscoala lui Ioan Armanul, fiind scurs de tot puterile moldovenilor, au fãcut turcii început sã facã cerire lui Petru vvd Şchiopul, diadohul lui Ioan, sã li dei cîti doosprãzãce mii de galbini ca un bir sau haraţi. Şi mãcar cã boerii au învoit la aceasta, iar Petru n-au voit sã priimeascã pentru ca sã nu-ş[i] pricinuiascã în urmã hulã cã au adus el întîi bir în Moldova, ci pãrãsîndu-şi scaunul sãu, s-au dus la Ardeal la moşiile sale 61r//61v

---

[*]Poati cã va sã zicã veac. Tãlmãc. [nu foarte sigurã]

Şi în locul lui au pus turcii pre Iancul Sasul, un om hapsîn şi tiran, sardanapalul moldovenilor, carile s-au priimit şi au învoit turcilor toati cîti ceriea ii, numai sã dobîndeascã domniia, pentru cã nu avé fricã cã îş[i] va vãtãma numile sãu cel bun, pentru cã el nice l-au avut vreodatã. Iar apoi dupã aceia, mai în urmã ispitindu-sã domnii de multe ori sã-ş[i] lepede jugul şi mai ales cînd sã tîmpla şi alti tulburãri în ţarã au gãsit turcii vreme cu prilej de au mai mãrit birul acela, încît acei doosprãzãce galbini, adecã triizãci de mii de lei s-au suit la noozãci şi şapti de mii şi cinci sute de lei cari sã plãtesc acum la visteriia curţii turceşti. Şi pentru rãdicarea banilor acestora cînd nu sînt turcii încurcaţi în rãzboi cu alti stãpîniri din Evropa, trimit ii la Moldova pre tot anul cîti o slugã de cei de tainã de a împãratului cu nume de Hasneagasi 61v//62r

Şi acesta, după ce sosăşte şi întră în oraş cu mare pompă, numără banii aceia a haraţiului şi dă iar în sama domniei să-i tirmită la Ţarigrad. Şi pentru această osteneală i să dăruieşte 11250 de lei şi o blană de samur şi alti ori i să dă bani şi mai mulţi şi mai ales cînd să porunceşte în scrisoarea veziriului sau cînd esti ştiut că acel hasneagasi ari mari trecire la împăratul său. Şi după ce plătesc capuchihaelile domnului banii acie la visteriiea împărătească, primesc la mîna lor scrisoare de la hasneagasi şi o dau apoi lui madeicalfasi [mai marile băilor] şi acesta le mai dă şi altă scrisoare în care zice că s-au plătit haraţul pentru tot anul acesta. Şi după aceia aduc ii hîrtiile acesti doo la mectubciefendi, logofătul celmari a veziriului sau la logofătul cel de taină a veziriului şi luînd acesta scrisorile celoralalţi le dă altă scrisoare de la sine, precum că s-au plătit banii. 62r//62v

Şi mergînd capuchihaelile la veziriul cu această mai de pre urmă scrisoari, îi îmbracă el cîti cu un caftan şi scrie atît veziriul cît şi tefterdarul o scrisoari împreunată cătră cătră domn întru acest chip:

„[după titlu] banii cari aveţ[i] să plătiţ[i] pre tot anul s-au adus şi s-au plătit drept deplin cu trimisul nostru hasneagasi şi prin chihaelile tali cari necontenit slujăsc la Poarta osmanicească. Deci foarti bine şi să fii preste măsută bine-cuvîntat întru toati lucrurile tali şi să-ţ[i] fie cu pace pîinea întru tot preluminatului nostru împărat şi domnului nostru cel sfînt. Eu te voi vedea, urmează asămine totdeauna şi de acum înainte, cheltuindu-ţ[i] la slujbile împăratului toată vîrtutea cu poala rădicată. Şi să ti înfricoşez[i] a face rău sau a fi împrotivitori poruncilor ce ţi să vor trimite şi umblă încredinţat cu picior statornic. Pace ţie!”

Osăbit de haraţiul acesta de presti an pentru 62v//63r

63r: 

Cari am arãtat acum mai dã Moldova încã şi la bairamul sau Paştile turceşti ca un peşchiş împãratului 18750 de lei şi doo blani, una de samur, preţ de 3250 de lei şi alta de rîs, valadelii lui sultan, adecã maicii împãratului 7500 de lei şi o blanã de rîs. Pentru cearã de fãclii la curtea împãrãteascã 9000 de lei pentru sãu de urs, corãbiile celi de oasti 18000 de lei. Lui Chihlaragasi [mai mari presti femei] 2500 de lei şi o blanã de samur, veziriului 7500 de lei şi o blanã de mult preţ, lui chihae 3750 de lei şi o blanã de samur, tefterdarului 1500 de lei şi o blanã de samur, lui reisefendi 750 de lei şi o blanã de samur. Celilalti daruri cari sã împãrţãsc pre la slugile împãratului şi a veziriului, postavuri, pînzuri de mãtasã şi blãni de samur mai proasti cari sã zic pacé pentru cã sînt fãcute din picioarãle samurului, pre rareori sã cuprins 63r//63v

în bani mai puţin de 60000 de lei.

Osãbit de acestea, cînd sã face vreun rãzboi cu leşii sau cu ruşii, mai ari ţara datorie cînd porunceşte veziriul sã facã pod piste Dunãre sau sã dei caipentru grajdiul împãrãtesc sau pentru trãsura tunurilor şi sã dei zahere. Însã cheltuiala acestora sã scade din haraţi.

La punirea domnului nu sã plãteşte întotdeauna sumã potrivitã, ci sã hotãrãşte plata aceia dupã lãcomia de bani a veziriului şi dupã lãcomia de cinste a canditatului, adecã acela ce va sã ia domniia, mãcar cã obiceiul iasti sã dei împãratului 37500 de lei, validelii lui sultan 7500, veziriului 22500, lui chihae 11250, tefterdariului 1500, lui reisefendi 750 de lei.

Darurile, cum s-ar zice bairam peşchiş pentru celilalti slugi a curţii şi boeri sã sue la 60000 de lei. Lui schimneagasi carile aduce pre domn în scaun i sã dã 10000 de lei. Şi pre de multe orei cuprind toati cheltuielile 63v//64r

64r: 

Acesti încã şi pîn[ã] la 300.000 de lei, însã nu li dã domnul de la cãmara sa, ci numai ţara singurã ari datorie sã li plineascã toati.

Încã şi înoire sau întãrire domnilor cerea cheltuielile sali şi aceasta este ori cé micã sau cé mare, precum am arãtat mai sus. Cé micã sã face numai cu hiuchim ferman şi sã plãteşte numai cu 37500 lei sau şi mai puţin, mai ales cînd esti veziriul voitori de bine domnului acelue. Iar înoire cé mare la cari sã înoeşte hrisovul domniei dupã trii ani a stãpînirii, ceri asãmine cheltuialã ca şi punire don nou a unui domn.

Osãbit de acestea, cînd sã trimite cãtrã domn cu vreo poruncã vreun capiţibaşa sau altã slujã împãrãteascã, atunce nice acela nu poati sã rãmîie nedãruit.

## Cap. Ei

## Pentru neamul boeresc din Moldova

64r//64v

Cel ce va sã cerceteazã pentru ivirea neamului boeresc nu ari trebuinţã dupã pilda altor noroadi sã creadã iscodirile celi mincinoasã şi întunecoasã. Nici istornicii greceşti şi cei latineşti cari de toţi învãţaţii lumii sînt cunoscuţi a fi adevãraţ[i] ne aratã lumina cé limpede la pricina aceasta. Şi eu nice cred cã va tãgãdui cineva cum cã n-au fost ostaş[i] şi politici rîmleneşti aceli noroade ce le-au rãsãdit Traian în Dachia, dupã ce au biruit el pre craiul Dechebal, rãsipind toatã împãrãţia dachilor. Şi dacã ne-ar lipsi şi mãrturiaa aceasta cum ca Andrian, dupã moartea lui Traian, dînd varvarilor multe ţãri din Asiia, numai pentru aceia s-au poprit pre sine a nu pãrãsi şi Dachia, pentru cã sã temea cã va surpa în stricãciune pre atîtea mii de rîmleni ce lãcuia într-însa. Atunci cetitoriul cel ştiutori de întîmplãrile vremilor celor vechi, vrînd sã sã încredinţãze pentru adevãrul pricinii aceştie, îi va fi îndestul ca sã-ş[i] aducã aminte numai de obiceiul 64v//65r

cel necontenit al rîmlenilor, după care le era lor poprit a nu primi pre nimini în vreun leghion de nu va fi din politie şi de neam.

Pentru aceia socotim că nu va mai fi de trebuinţă să facem vreo adeverinţă de mărturie împrotiva lui Enea Silvie carile zice că Moldova au fost numai un loc de ocrotire pentru rîmlenii cei izgonoţi, pentru că nice odinioară mărturiiea unui istornic carile au fost în vremile aceli nu poate să să socotează mai puţin decît chitirile şi prepusurile celi după cheful de sine ali altue cari au fost cu o mie de ani mai tîrziu. Iar chipul cu cari s-au sădit mereu înainte şi s-au ţinut în Dachia viţa rîmlenească aşa multe sute de ani de la Traian pîn[ă] în vremile noastre, nu iasti acum voia să-l descoperim aşa pre larg, ci numai sîngur adeverinţa aceasta punem împrotiva celor ce sînt cu îndoială. Adecă limba moldovenească cari mai mult decît toati altili să asămănează cu limba rîmlenească, ne îndreptează la spiţa neamului nostru îndestul de luminat, încît nimini nu poati să mai stei cu nemic împrotivă. Însă noi, cu toate aceste, tot nu îndrăznim a zice cu încredinţari cum că neamurile 65r//65v

Boereşti celi mai de frunte ce sînt acum vestite în Moldova au întrecut cu slava pre neamul acesta şi mai nainte supt stãpînirea rîmlenilor cînd lãcuia în Dachiia, cãci prefacerea pãmîntului nostru ne iasti cunoscutã îndestul şi ştim pré bine cã Dragoş Descãlecãtoriul Moldovii n-au dat boerii mai mari celor ce avé nume de neam, ci acelora cari întreciea pre alţii cu vitejiiea şi cu credinţa, puindu-i în dregãtoriile celi politiceşti şi celi ostãşãşti. Şi mai ştim încã cã ii prin satile celi ce era pustiite de nãvãlirile tãtarãlor, au aşãzat ţãrani goniţ[i] de prin Ţara leşascã şi ori cã puniea numile satilor pe numile lor, mai ales cali cari era fãcuti de dînşii sau, dupã cum sã vedi a fi mai adivãrat, li sã da lor satile ca un semn cã s-au boerit. Şi pré ştiut esti cã în vremile mai dincoace, prin sila turceascã, rãspindu-sã craiia sirbilor şi crãiia bulgarilor, împreunã şi scaunul grecilor cãzînd supt stãpînire streinã, multe neamuri boereşti din celi mai de frunte 65v//66r

ali noroadelor acestora s-au tras la Moldova la locul cel de obştie de scãpare di pe vremiea aceia. Şi prin purtãrile lor celi cu credinţã au dobîndit mãrire şi boerie. Şi asãmine s-au tîmplat şi cu vreo cîteva neamuri boereşti de a tãtarãlor cari sau cã au cãzut în robie prin rãzboele celi necontenite ce avé schithii cu moldovenii sau şi pentru neunirile cari cumva sã tîmpla între dînşii, sã pleca de bunã-voe domnilor Moldovii şi, creştinîndu-sã, sã punea prin slujba ţãrii, atît la celi politiceşti cît şi la celi de oasti. Iar dupã aceia, mai ales în veacul trecut, începîndu-sã a-ş[i] trimite de la Ţarigrad domn în Moldova şi aceştie pîn[ã] cînd era ţarigrãdeni, îş[i] cumpãra robi cerchezãşti şi avasãşti. Şi dupã ce îi slujé pre dînşii robii aceştie multã vreme cu credinţã îi puniea prin dregãtoriile curţii domneşti şi dupã aceia îi rãdica încã şi în stariea boereascã. Şi domnii au mai primit în slujbile boereşti şi vreo cîtiva neamuri 66r//66v

Leşeşti, mai ales cari era voitori de banii ţãrii, dupã cum şi din moldoveni mulţi au primit boerii leşeşti.

Şi întru acesta chip, înmulţinu-sã pré tari numãrul boerilor, au socotit domnii şi au deosãbit boeriile între tagme. În tagma cé dintîi au aşãzat pre aceia cari sau cã au fost puşi însuş[i] de domn prin dregãtoriile celi mai mari a ţãrii sau cã era nãscuţ[i] dintru acela neam. Şi aceştie au asãmine protie înainte celor mai mici ca şi boerii cei mari în Rosiia.

În tagma a doo sînt curtenii sau oamenii cei de curte cari cu clironomie au dobîndit un sat sau doo.

Iar tagma cé mai di pre urmã sînt rãzeşii cari sã potrivãsc cu odnodvorţii rosãşti şi nu au vecini, ci lãcuiesc cîti mulţi prin sati şi îş[i] lucreazã însuş[i] moşiile sali sau prin slugile ce ai nãiminte.

Neamurile boerilor pre cari din ceput le aratã 66v//67r

Istoria moldovenească sînt toati încă şi pîn[ă] acum şi esti de minunari că nice un neam boeresc din celi vechi nu s-au stins de tot, făr numai sîngur neamului lui Vasilie Albanitul, domnul Moldovii, carile era mai mult la număr decît toati celilalti, iar acum s-au stins de tot. Şi măcar că oarişcari neamuri au scăpătat la atîta sărăcie, încît sînt din cinci mii de casă ce avé mai toţ[i] supt stăpînire, de abie au rămas cîti cu cinci, însă tot au rămas măcar neamuri.

Deci noi vom să arătăm aice neamurile aceste fieştecari pre numile lor şi fiindcă pentru vrednicie toate sînt deopotrivă, pentru aceia le-[a]m pus după rînduiala alfabetii, adică:

A Abăzăştii

Arbureştii

Azanii cari să trag di pe Azan, un frati a lui Ioan ce au fost domn în Ţara Românească, pentru carile pomeneşte Honeat.

Arăpeştii

67r//67v

67v: 246

B: Bîntãşãştii

Bãşoteştii

Bogdãneştii

Bohuşãştii

Bãlşãştii, doo neamuri

Bouleştii

Buţurãnii

Burgheleştii

b: Bîrlãneştii

g: Gãneştii

Ghengheştii

Goineştii

D: Dãrieştii

Doniceştii

Drãgoşãştii

Durãceştii sau Doneştii

J: Jãrãştii

Z: Zorileştii

I: Isãceştii

K: Cantavozoneştii ce sã trag de la Ioan Cantacozino, impãratul Ţarigradului

Cantimireştii, tãtar de Crãm

Cãrãbãşãştii 67v//68r

68r: 247

Cîrpeştii

Catarţieştii

Clucereştii

Costãcheştii sau Gavrilãţãştii

Costãneştii – sirbi

Crupenscheştii – leşi

Curieceştii

M: Mihuleştii

Micleştii

Mileştii – [scris foarte mic] din cari au fost Necolai Milescu dascãlul marelui Petru cari au tãlmãcit Biblie moldovineascã

Mereştii

Movileştii, din neamul acesta au fost cinci domni

Moţãceştii

Murguliţãştii

N: Niculeştii – greci

Nãculeştii

P: Palãdeştii – greci

Petralifii – greci

Pilãteştii

Pisosceştii – leşi

Prãjãştii

R: Racoviţăştii 68r//68v

68v: 248

Razii – greci

Ropceneştii

Rãsãteştii – greci

S: Stãrceştii

Sturzeştii

Stãvãrãştii

T: Tãlãbeştii

Tãlpeştii

Tãmãşãştii

Tazchii

Tãutuleştii

Totoeştii

Tudoreştii – greci

Turculiţãştii

U: Urecheştii

H: Hrisoverghii, grecii, neam de împãrat

Hãbãşãştii

Hînceştii

Hãzãreştii

F: Frãteceştii

Ţ: Ţãfeştii

Ţãbãneştii

Ce: Cerchezãştii

Ceogoleştii 68v//69r

69r: 249

Ş: Şãptiliceştii

Şoldãneştii

Şopoteneştii

Moldovenii avé mai nanite obicei cari prin lungime vremii s-au fost fãcut ca şi o pravilã de nu da boerie oamenilor celor tineri mãcar de era şi din neamul cel mai de frunte, pîn[ã] cînd nu-ş[i] arãta ii credinta întîi la alti slujbe mai proasti şi sã fãcé iscusiţ[i] prin deprinderi. Pentru aceia boerii cei mai mici da pre copii sãi îndatã dupã ce treceia anii copilãrii de slujié pre la boerii cei mari. Însã nu-I punea la altã slubjã fãr numai cît slujiea la masa şi avé privighere pentru stãpînul lor în altã casã mai aproapi. Şi dupã ce învãţa ii pîn[ã] în trii ani obiceiurile curţii şi nãravuri împodobite, atunci stãpînul lor îi puniea înainte domnului şi prin rugãminte lui ii puniea între slugile Divanului celui mare 69r//69v

Şi după un an îi schimba în Divanul cel mic şi de acolo în spăthărie şi după ce da vreunul acole prube de cugete bune şi de năravuri cinstite, încît puté cineva să aibă vreo nădejde, atunci să prime între slugile cămării cei mari şi, ami trecînd vreo cîţiva ani, să făcé postelnic prin rugăminte altui boeri pentru că să socotea lucru necinstit să vorovască însuş[i] părinţii cu domnu pentru fii săi. De aceşti postelnicei sînt bi şi fieştecarile înainte domnului poartă în mîini toege albe subţiri de măsura staturii lor.

Şi după ce îş[i] arată el cătră domn şi la această slujbă credinţa şi iscusinţa sa, atuncé îl puniea şi la alte dregătorii a curţii, însă şi în slujbeli celi de taină şi aşa, după ce îş[i] petrecea tinereţile sali, îl rădica dintîi în starea 3 a boeriei şi mai pre urmă şi în starea dintîi. Însă cînd cunoştiea domnul la vreunul o înţălepciune 69v//70r

pre deosãbitã, atunci în puţini ani putiea sã-l ridice la boeriiea cé mai mare, mãcar de ar fi fost de starea cé mai proastã.

Iar în vreme de acum, adãogîndu-sã mîndria şi sãraciiea, socotesc boerii cã îş[i] vor necinsti starea sa, de vor sluji pre la alţi boeri mai mari. Şi fiindcã nice lãcomie de cinste nu li dã voe sã vieţuiascã prosteşte, ci socotesc numai cu ce chipuri ar puté face prin mijlocire rudeniilor sali ca sã între în rîndul boerilor celor din lãutruu, ce sã zic boerenaş[i] şi sã iasã deodatã. Şi pentru cã starea aceasta esti ca şi orîsadniţã a ocîrmuirii din care sã obicinueşte a sã plini numãrul boerilor celor mari. Pentru aceia nice cã poate spune ce fel de neoameni ajung la celi mai înainti trpti a boeriei şi aceasta esti pricina pentru cari de multe ori sã aflã între boerii cei mai mari oameni 70r//70v

Trufaşi, simeţ[i] şi mînioş[i] şi nu numai făr de nice o ştiinţă pentru ocîrmuire trebilor obşteşti, ci încă şi cu totul făr de năravuri bune şi şi făr de vieţuire cinstită la cari nemic nu să găsăşte vrednic de laudă, făr numai acel feli de bunătati ce nu ari ajutori pre dinafară nice cu un feli de creştire.

La această întîmplare socotesc că va fi bine să povestesc şi orînduiala şi chipul cu cari dau domnii boeriile pre la boerii moldoveni. La sfîrşitul lui dechemv, ce este zioa înainte praznicului sfîntului Vasilie, toţi boerii, din porunca spathariului celui mari, îş[i] lasă sămnele boeriilor sali în spăthărie sau în postelnicie şi a doo zi, adică zioa cé dintîi a lui ianuarie, cu trii sau patru ceasuri nanite de răvărsarea zilii, să adună la curte toţi boerii, atît cei ce sînt în slujbe cît şi cei făr de slujbe şi merg cu domnul la bisărică făr de semnele boerii 70v//71r

asãmine ca cînd ar fi scoş[i] din dregãtorii şi sãvîrşindu-sã utrnea cé din bisãricã şi sã întorc la curte şi domnul sã aşazã în scaunul sãu în spãthãrie, iar boerii toţi rãmin stînd afarã în Divanul cel mic. Dupã aceia domnul, prin cãmãraşul cel de tainã, cheamã la sine pre postelnicul cel mare, deacã voeşte sã-l mai lasã în dregãtorie, iar deacã nu, apoi cheamã pre acela pre carile au socotit sã-l pue în locul lui şi, mergînd el înlãuntru, ii voroveşte domnul, fãcîndu-i aducere aminte pentru slujbeli ce au fãcut ţãrii însuş el sau pãrinţii lui, arãtîndu-I pricina pentru care voeşte sã-l pue întru aceastã dregãtorie sau sã-l înoiascã într-însa. Şi îi zice sã fie credincios, dîndu-i bune fãgãz şi împreunã lãudîndu-i-sã şi spuindu-I ce ari sã urmezã, îi dã un toiag de argint, pre carile, lãudîndu-l el, sãrutã el mîna domnului şi poala hainii lui şi pãşind puţin înapoi, îl îmbracã cãmãraşul cel mari cu un caftan.

Acest postelnic mare primeşte întîi sãmnile dregãtorii, nu pentru cã el sã protimisãşte doar înainte celoralalţi, cãci el iasti al cincilé dupã rind 71r//71v

precum am arãtat mai sus, ci pentru cã el ari datorie sã chiemi înlãuntru pre cielalţi boeri. Pentru aceia, fiind el întãrit desãvîrşit, îndatã cheamã înlãuntru din porunca domnului, pre acela pre carilw voeşte domnul sã-l cinsteascã cu dregãtoriia logofeţii cei mari. Acestue, dupã puţin sfãtuire, îi dã domnul un toiag aurit, iar postelnicul cel mari îi pune presti umere un caftan şi, luîndu-l cu evlavie de sisiori îl apropie cãtrã domn ca sã-I sãrute mîna şi poala.

Asãmine slujbã face postelnicul cel mari şi celorlalţi sfetnici şi boeri de starea 1. Iar pre boerii de starea 2 îi cheamã înlãuntru postelnicul 2 şi îi îmbracã cu caftan.

Iar pre cei din starea 3 îi slujeşte la aceasta postelnicul 3, însã pre aceşti di pre urmã nu-i îmbracã cu caftan, ci din porunca domneascã sã întãresc numai prin dregãtoriile lor. Si dupã ce sã isprãveşte aceasta, merg toţi cu domnul iar înapoi la bisãricã sã 71v//72r

asculte liturghia. Şi boerii cei noi sã aşazã în bisãricã pre la stranile celor scoş[i] din dregãtorii, iar aceştie rãmîn în şala bisãricii cu cielalţi boeri.

După sãvîrşirea liturghiei cheamã domnul la masa pre care vra el din boeri, iar mai de cãtrã sarã trimite dar fieştecãrui sfetnic şi boeri de starea 1 cîti doo paharã de argint cari cuprind aproapi de doo ocã. Iar boerilor de starea 2 fieştecãrue numai cîti un pãhar şi apoi toţ[i] le be upline cu vin înainte domnului. Jupînesile boerilor celor mari încã sã dãruieşte cãtrã doamnã cîti cu un pãhar ceva mai mic.

A doo zi iar sã adunã boerii la curte şi mulţãmesc domnului pentru faceri de bine cari i-au întîmpinat şi fieştecari îi aduc lui daru prin postelnicul cel mari, cîti un cal de mult preţ sau alt lucru frumos ce ari.

Asãmine cinste aratã şi doamnii jupîne 72r//72v

boerilor în zioa aceia în şala cé mari gunecheos, adecã a haremului.

În ceialaltã vreme a anului pre rar obicinuiesc domnii sã facã schimbare boerilor, mãcar cã nemic nu poati sã-I împedice ca ori şi în cari vreme a anului, cînd vor vre sã schimbe pre boerii cei vechi şi sã pue pre alţii noi. Însã pentru cã s-au fost obicinuit ca sã schimbe şi sã preface boeriile numai la începutul anului, pentru aceia sã poati cã şi ii urmînd obiceiului celui vechi, au ales pentru acesti ţeremonii vremea aceasta a anului, cari obicinuiea şi ceialalţi domni mai nanite de dînşii, au socoti bunã pentru acest lucru.

## Cap zi

## Pentru cielalţi lãcuitori

## a Moldovii

Eu nu cred cã mai esti vreo ţarã de potriva Moldovii, întru cari sã sã afle lãcuind aşa multe feliuri de neamuri şi noroadi, cãci osãbit de moldoveni a cãrora moş[i] s-au întors din Maramorãş, mai lãcuesc într-însa şi greci, albaniţ[i], sîrbi 72v//73r

Bulgari, leşi, cãzaci, ruşi, unguri, nemţi, armeni, jidovi şi ţiganii cei roditori.

Grecii, albaniţii, sîrbii şi bulgarii trãesc într-însa slobozi şi alţii sã îndeletnicesc cu neguţ[ã]toria, iar alţii slujãsc cu leafã la domnie. Nemţii, leşii cazãcii sînt puţini şi unii sînt ostaşi, iar alţii slujãsc în curte, însã dintru leşi s-au rãdicat vreo cîţiva şi sterile boereşti. Iar armenii sînt supuşi ca şi cielalţi neguţ[ã]tori şi tîrgoveţi ce sînt prin oraşãle Moldovii şi plãtesc asãmine bir la domnie şi bisãricile lor sînt ca şi a papistaşilor şi nice sînt mai mici, nice mai puţin împodobite decît a pravoslavnicilor şi sînt sloboz[i] de a-ş[i] pãzi legi lor. Jidovii sînt însã supuşi şi plãtesc pre an mai mare bir decît d eobştie şi cu altã nu sã îndeletnicesc decît numai cu neguţãtoriia şi cu crîşmãritul şi unde voesc acolo tot sã-ş[i] facã sinagog, însã numai de lemn, iar de peatrã n-au voe.

Ruşii şi ungurii au fost totdeauna vecini boereşti a Moldovii73r//73v

Ţiganii sînt împãrţiţi în toatã Moldova şi nice un boeri nu esti carile sã nu aibã robi vreo cîtiva sãlaşã de dînşii. Iar de unde şi cînd au venit neamul acesta în Moldova, nice ei singuri nu ştiu şi nice în hronicile noastre nu sã gãseşte nimic pentru dînşii. Şi toţi vorbesc un grai amestecat cu multe cuvinte greceşti şi persineşti şi nemic altã nu lucreazã fãr numai meşterşugul slãtãrii şi al herãriei şi asãmine sînt închipuiţi ca şi ceialalţi ţigani din alti ţãri. Au asãmine nãravuri ca şi aceiia şi faptile lor celi mai mari şi sãmnile celi pentru deosãbire le iasti trîndãviia şi furtişagul.

Sã mai zãbovesc pentru neguţãtorie şi turci mulţi în Eşi şi prin alti tîrguri, însã nu le iasti slobod sã-ş[i] cumpere moşii nice într-un loc, cu cît mai puţin mãcar sã-şi facã casã la tîrguri sau la vreun sat sau sã-ş[i] zideascã ţemie sau sã-şi facã la vederi rugãciunile şi închinãciunile lor celi rãtãcite, mãcar cã nice Poarta osmaniceascã n-au sãlit ca sã li sã dei nice la unile de acestea 73v//74r

şi mãcar de ar da Dumnezeu sã aibã pentru acest lucru de a purure.

Cei ce sînt adevãraţi moldoveni, osãbit de sterile boereşti pentru cari am pomenit mai sus, unii sînt tîrgoveţ[i], iar alţii ţãrani. Tîrgoveţii sînt aceştie cari sã aflã cu lãcuinţa prin oraşã şi prin tîrguri, iar ţãranii sînt aceia cari lãcuiesc prin sati.

Cei de pre la tîrguri nu sînt supuşi la nime[ni], fãr numai domniei la cari îşi plãtesc dajdiile lor şi sã îndeletnicesc la toati trebile. Iar neguţãtorii sînt pré puţini din moldoveni, pentru cã moldovanului din fire esti nãscutã mîndria sau sã zic mai bine lenea, pentru cã ii orice neguţãtorie socotesc cã esti lucru cu ruşine, osãbit numai de neguţãtoriia cu pîinea cari o fac ii pre moşiile lor. Şi eu socotesc cã aceasta esti pricina cé mai mare de sã gãsãsc pré puţini din moldoveni tîrgoveţi bogaţi şi cã ce esti în tarã necontenit lipsã de bani, mãcar de sã şi trec presti hotar afarã mai multe lucruri decît celi ce sã aduc înlãuntru 74r//74v

Căci neguţătorii cei streini, turci, jidovi, armeni şi greci cari să zic ţeleti, au apucat în mîini toată neguţătoriia Moldovii, din pricina lenevirii patrioţilor noştrii. Şi turme întregi de dobitoace mici şi mari pre cari le cumpără din Moldova cu puţin preţ, le duc pre la Stambul şi la alti cetăţ[i] şi acolo le vînd cu preţ îndoit şi întreit. Însă fiindcă aceştie cei mai bogaţi nu au voe ca să fie cu moşii şi cu casă statorniciţi în Moldova, pentru aceasta cei mai mulţi bani să petrec afară din ţară. Iar presti Dunăre înapoi vin pré puţini şi de abie sînt cu îndestulare pentru plătire birului şi ale altor chetuele turceşti.

Ţaranii ori vecinii nice nu sînt drepţi moldoveni, ci aceia care să află ţarani să trag sau din ruşi sau din ardeleni cărora le zic moldovenii ungurei. Şi adevărat că în vecul cel dintîi după descălecarea Moldovii de tot au împărţit Dragoş celor ce venisă cu dînsul toată ţara cé noo, pre cari au fost găsit-o goală făr de 74v//75r

Lãcuitori. Şi dupã aceia, vãzînd ii cã nu esti bine sã lucrezã şi sã munciascã boeri la boeri, cãci toţi care era din neamul rîmlenilor sã socoté boeri şi pentru cã neamul acesta fiind deprins numai cu armili, sã soctea a fi mai vrednic decît tocma spre a lucra pãmîntul, pentru aceia cei ce venisã cu Draguş au fost nevoiţi ca sã-ş[i] cauti cu invoiala domnilor prin alti ţãri dinprejur şi sã-ş[i] aducã oameni deprinşi cu munca şi îi aşãza pre la moşiile lor.

Adevãrul la pricina aceasta îl întãreşte singur numeli ţãranului cari sã zice la moldoveni vecin, spre adeverinţã cum cã aceia au fost întîi ţãrani care au fost siliţi la aceastã supunere de armeli celi cu noroc a moldovenilor. Şi pentru aceia Ţara de sus unde au început Dragoşãştii sã lãcuiascã întîi sînt mai multi sati ţãrãneşti adecã vecini, iar Ţara de jos unde au început mai tîrziu a lucra nu sînt alţi vecini fãr numai aceia pre cari i-au cumpãrat 75r//75v

Cu bani boerii cei din Ţara de sus şi au pus pre la moşiile lor sau aciea pre cari i-au cumpãrat ii dintyre rãzeşii aceia cari pentru sãrãcie ş-au vîndut moşiile celi pãrinteşti şi i-au silit cu strîmbãtati sã priimeascã jugul vecinãrii. Pentru aceia, cînd trage vreun boeri pre vreunul ca sã-l pue cu judecatã, lesne sã poati vediea din ce stare iasti, cãci deacã poati jãluitoriul sã adevereazã cum cã neamul sãu ar fi stãpînit vreo moşie[mãcar de au şi prãpãdit-o apoi din pricina sãrãciei sau a vremilor tulburati]sau cã ar fo fost în ceata cãlãraşilor sau a curtenilor sau a aprozilor, atunci îndatã judecata îl hotãrãşte a fi om slobod, pentru cã la slujbeli acesti nimeni nu poati sã încapã fãr numai oamenii cei slobozi. Iar deacã nu ari cu ce sã adiverezã, atunci rãmîne supt stãpînirea boerilor.

Cei ce au fost aduşi din Ţara leşascã şi aşãzaţi în mijlocul Moldovii ş[i]-au uitat limba lor pentru îndelungime vremii şi au deprins aceastã moldoveneascã 75v//76r

Iar ungurii, pentru cã au rãmas nesmintiţi în legea lor papistãşascã îş[i] ţin împreunã şi limba lor, mãcar cã şi aceastã moldoveneascã înţãleg cu toţii.

Aceşti ţãrani toţi ori şi din ce limbã ar fi sînt asupriţi foarte aspru cu munca stãpînilor sãi, pentru cã lor nu le iasti aşãzat cu hotãrîre cîti cît sã lucrezã, ce stã numai sîngur la voia stãpînului sãu cîti zile sã-i lucrezã. Iar banii sau dobitoacele lor nu poati sã li sã ei cu sila. Şi agonisindu-ş[i] ţãranul cît de multã avere, stãpînul sãu nu poati sã ei nice o parte dintr-însa. Iar luîndu-o el cu sila, atunci judecata îl sileşte ca sã i-o dei înapoi. Însã vrînd el sã-i facã strîmbãtati, îl bati atît de mult pîn[ã] cînd ţãranul de bunã-voe sa îi plineşte cerirea lui. Iar ca sã-l omoarã îl popreşte pravila şi, întîmplîndu-sã cu vreun chip ca sã-l omoarã, atunce nu numai cã pre stãpînul acela sã judecã la moarti, ci încã şi muerea şi copiii celui ucis sã slobozãsc cu pace, pentru cã nu ari 76r//76v

puteri asupra vieţii sau morţii unui moldovan, făr numai însuş[i] domniia.

Iar să vîndă boerul pre vecinul său ari voe, însă nu afară din satul în cari s-au născut şi dacă voeşte să-ş[i] vîndă şi toată moşiia cu vecinii, i să dă voe şi la aceasta.

Mărime birului lor este la voia domniei şi nu are nice nume nice vreme hotărîtă. Şi întru adevăr zic că eu aş socoti că ţăranii moldoveneşti sînt cei mai ticăloşi decît toţi lăcuitorii de supt soare, cînd înprotiva voinţii lor nu i-ar scoati din sărăcie rodirea pămîntului şi şacerişurile celi bogati, pentru că ii sînt foarti leneş[i] şi trîndavi la lucru: ară puţin, samănă puţin şi tot săceră mult şi nu să silesc să-ş[i] agonisască cu munca aceia ce ar putea ii să aibă, ci să mulţămesc ca să strîngă în jătniţăle lor numai cît socotesc că le va fi de ajuns pe un an pentru hrana lor sau pîn la pîinea ce noo, precum şi obicinuesc să zică. Pentru acceia, cînd să tîmplă vreun an neroditori sau cînd îi împedică de la săceriş vreo năpădire a protivnicilor lor 76v//77r

Sînt în primejdie sã moarã de foame. Şi deacã au vreo vacã sau doo, socotesc cã le iasti destul pentru hrana lor şi a copiilor sãi, pentru cã unile din vaci dau pe zi cîti 40 sau cel puţin 24 ocã de lapte [*]. Şi deacã are unul 20 de stupi, pre cu lesnire din venitul lor poati sã-ş[i] plãteascã birul preste tot anul, cãci cînd iasti şi timpul dupã pofta prisãcarilor, atunci fieştecari stup dã pre an şapte roi. Apoi socoteşte cã la rãtezat din toţ[i] sã scoati cîti doo sau şi mai multe ocã de mieri şi oca sã vinde cîti o rublã.

Cei ce lãcoesc la munte au oi, mioari şi poame cu îndestulare şi cei din partea cîmpului au pîine, boi şi cai, iar celor ce sînt megieş[i] cu tãtarãii le mergi mai rãu decît la toţ[i], pentru cã tãtarãii nu numai cã furã de la dînşii toati celi ce pot apuca, ci cu chip cã merg cu rãzboi asupra leşilor, rãzbat în Moldova şi face celi mai mari prãzi, robãsc pre toţi lãcuitorii 77r//77v

---

[*] Poati cã va sã zicã litre. Tãlm[ã]ciu

De prin sati şi ducîndu-i, îi vînd la Ţarigrad cu chip cã sînt ruşi, mãcar cã acest fel de nãpãdire prin multe porunci împãrãteşti s-au poprit de mult. Însã cine poati sã sã pãzascã aşa bine de aceste vicleşuguri a tãtarãlor. Şi pre cei cari din întîmplare sã aduc la Ţarigrad sînt mai norocoşi pentru cã acolo, gãsind capichihaelile domniei pre vreun moldovan robit, unde îl gãsãsc de acolo îl iau şi-l slobozãsc cu pace.

Aceste ce am pomenit mai sus pentru ţãranii moldoveni numai cu lãcuitorii din trii ţinuturi nu sã urmeazã întocma, cãci ii mãcar cã din starea boereascã nu sînt, darã nice vecini nu sînt la un boeri, ce sînt de sine ca un rãpublic. Şi cel dintîi esti Cîmpu Lung în ţinutul Sucevii şi esti îngrãdit cu celi mai înalte vîrfuri de munţi şi sînt într-însul la vreo cincisprezece sati şi fieştecari ari a sali judecãtorii deosãbiţ[i]. Uneori primesc de la domnie doi vornici, însã de multe ori îi ş[i] izgonesc afarã din ţinut (cînd întartã pre lãcuitori asupra sa) şi sã lasã rãzimaţi în nãdejdiea cetãţilor sali 77v//78r

celor ce sînt făcute din fire. Ii nu să pricep a lucre pămîntul pentru că nice au ţarini pre munţii săi, ce tot lucru lor esti numai păstoriia oilor. Iar bir plătesc ii pre tot anul, însă nu cît li să ceri de la domnie, ci numai cît făgăduiesc ii la întrarea în scaun. Şi aşăzămîntul acesta totdeauna îl înoiesc ii prin trimişii sau deputaţii lor cînd să pune stăpînitori nou în Moldova. Şi cînd voeşte vreun domn să urmeză mai aspru cu dînşii, să li arunce alti sarcini noo, atuncé ii nu stau mult la tocmală, ce cu toţii nu vor sş primască şi fug prin munţi. Pentru aceasta nice domnii n-au cerut de la dînşii niceodată mai mult, făr numai cît s-au îndatorit ii să dei.

De vreo cîteva ori prin îndemnările unor capite răzvrătitoare au şi eşit ii de supt stăpînirea domnilor şi s-au dat supt apărarea leşilor, cari tîmplari au şi dat prilej de pricină la unii din istornicii leşăşti de au zis cum că Moldova au plătit dajdie la leşi 78r//78v

78r: 268

Însã aceasta [*] esti ştiut de fieştecarile cã Moldova mai nanite pînã a nu cãdé supt stãpînire turceascã, avé pace de aşãzãmînt cu leşii precum mãrturişãşte însuş[i] vlãdica Peazeţius, mãcar cã îi stã împrotivã Dlogoş Sarniţius şi Oricovius.

---

[spaţiu mare de ¾ din paginã lãsat liber]

[scris latin] M. Gaster

[alt scris chirilic] – de descifrat

Iar dupã ce au început a plãti haraţiul turcilor, nice gînd n-au avut leşii ca sã o sileascã sã fie supt ascultarea lor, ci mai vîrtos unii din craii leşãşti umbla sã-i dei ajutori ca sã sã pue iar în slobozãnia sa ce avé mai nainte.

Al doilé republic mai mi cesti Vrancia în ţinutul Putnii la hotarul Ţãrii Româneşti şi asãmine din toati pãrţile esti incunjurat cu munţi straşnici şi sînt într-însul 12 sati cu doo mii de casã. Şi nice lãcuitorii aceştie nu au ştiinţã pentru plugãrit pentru cã şi ii sã îndeletnicesc cu pãstoriia oilor ca şi cîmpu-lungenii. Şi plãtesc pre an la domnie o dajdie ştiutã şi hotãrîtã şi sã ţin cu a lor pravilã sau obiceiuri, iar porunci şi judecãtori de la domnie nu primesc.

Al triilé esti Tigheciul în ţinutul fãlciului, adecã un codru ce iasti despre hotarul tãtarãlor de Bigeag şi esti peptul Moldovii cel mai mare între Prut şi 79r//79v

Besarabia. Lãcuitorii plãtesc la domnie pre tot anul o dajdie mica şi sînt toţi cãlãreţ[i] şi mai nainte era la numãr opt mii de oameni, iar acum de abie sînt doî mii de oasti. Şi întrec cu vitejiea pre toţi ceialalţi moldoveni, încît sã şi obicinuieşte a sã zice pentru dînşii aceastã parimie: “Cinci tãtar de Crãm sînt mai vrednici decît zãci de Budgeag şi cinci moldoveni biruesc pre zãce tãtar de Crãm, iar cinci codreni, adecã Tigheceni bat pre zãce moldoveni”. Pentru dînşii am arãtat mai mult la partea 1, capul E.

## Cap. Zi

## Pentru nãravurile moldovenilor

Fiindcã ne-am apucat sã arãtãm nãravurile moldovenilor, pentru cari lucru nice unii din cei streini sau pré puţini au ştiinţã adivãratã şi pentru aceasta dragostea ce avem cãtre patriea noastrã şi de altã parte neamul din cari sîntem nãscuţ[i], ne îndeamnã sã li lãudãm şi sã recomenderisim 79v//80r

pre lãcuitorii ţãrii, cãrora avem sã mulţãmim pentru ivirea noastrã. Iar de altã parti ne stã în cali şi dragostea adevãrului ca sã lãudãm aceia cari dupã dreptati ar fi sã li sã huleascã, cãci mai de mîntuire va fi lor cînd li sã vor aşerni slobode înainte ochilor greşalile cari fac ii, decît sã fie înşãlaţ[i] şi amãgiţ[i] cu vreo mãgulire mîngãicioas şi apãrare iscositã şi pentru aceia sã creadã cã urmeazã bine la greşalile aceli pentru cari toatã lumea ce cu nãravruri bune îi huleşte.

Deci noi din pricina aceasta voim sã zicem curat cã noi la nãravurile moldovenilor nu putem lesne sã aflãm nimic ca sã putem lãyda, osãbit de credinţa pravoslavnicã şi priimirea de oaspeţ[i]. Din toati greşalile cari sînt obicinuite şi pre la alţi oameni, au şi moldovenii de nu pré multe, însã nu pre puţine. Nãravuri bune sînt rari la dînşii pentru cã nu au nice creştire
80r//80v

80v: 272

precum sã cuvine, nice deprindere la nãravurile celi bune şi pentru aceia cu greu sã va gãsi vreunul mai împodobit cu nãravuri bune decît alţii, de nu va avé spre ajutori vreo fire bunã. Dîrziiea şi trufiia esti maica şi sora lor, cãci deacã are vreunul cal bun şi arme bune, atunci gîndeşte cã nice un om nu poati sã-l întreacã şi, de ar fi cu putinţã nu s-ar feri insuşiDmnezãu sã sã lupte. Şi toţi de obştie sînt îndrãzneţi şi obraznici, foarti îngînaţi de a începi gîlceavã, însã pré lesne sã împacã şi sã linişteşc iar. Luptã cu sabia cîti doi numai, nu obicinuiesc şi ţãrãnimea însã pré rar sã întoarce la arme numai din vorbe, cu cu beţã, cu ciomage şi cu pumni astupã gura cé fãr de omenie a tovarãşului lor. Şi asãmine fac şi ostaşii: rar sar cu sabia unul la altul numai din sfadã şi cînd sã şi întîmplã aceasta vreodatã, trebue aceia sã sufere pedepsile celi mai cumplite. Ii cu toţii sînt şagalnici şi vesãli, inima nu la iasti depati de gurã, însã, precum uitã 80v//81r

Degrabã mîniia, asãmine şi prieterşug nu ţin îndelung. Şi de bãuturã n-au greaţã pré mare, însã şi pré tari plecaţi asupra ei încã nu sînt. Desfãtarea lor cé mai mari esti uneori a petrece în ospeţã de la 12 ceasuri pîn la 9 dupã meazã-noapte şi alte ori şi pîn la revãrsarea zilii şi beu pîn ce varsã [+]. Şi iarna, cînd esti vreme ré şi sileşte frigul pre oameni ca sã şadã pre la casãle sali şi sã-ş[i] încãlzascã mãdularile cu vin – rachiu nimini nu iubeşte fãr numai ostaşul, iar cielalţi beu numai cîti un pahar înainte de masa. Cei ce lãcuesc în Ţara de jos şi pre lîngã hotarul Ţãrii Româneşti iobesc vinul mai mult decît cielalţi. Odinioarã s-au apucat pre rãmas un moldovan cu un muntean sã vadã cari sînt mai beţivi, moldovenii sau muntenii şi au mers pre podul din Focşani carile esti hotar între Ţara Româneascã şi între Moldova şi atîta s-au gîlcevit amîndoi cã paharãle 81r//81v

---

[pe marginea din stânga] [+] Darã aceasta încã nu sã obicinuieşte în toati zileli, ce numai pre la sãrbãtori mari.

pîn[ã] cînd au cãzut munteanul de multa bãuturã de vin, iar pre moldovan pentru biruinţã l-au dãruit domniia cu boerie.

Arcul întindi foarti bine şi sã pricep a purta şi suliţa, iar cu sabiia totdeauna au fãcut ii mai multã izbîndã. Însã puşcã poartã numai vînãtorii pentru cã zic cã esti lucru cu ruşine sã batã rãzboi la oasti cu acest feli de arme, cu cari nu poati sã sã cunoascã nice meşteşugul rãzboiului, nice vitejiia. Ii la începutul rãzboiului totdeauna sînt foarti viteji şi de al doilé mai slabi de inimã. Iar deacã ii înfrîng protivnicii înapoi, atunce pre rar au bãrbãţie sã înceapã de a treia oarã. Însã au învãţat de la tãtar de sã întorc din fugã iar înapoi şi cu aceastã apucare cu meşterşug de multi ori au smuls biruinţa din mîinile protivnicilor.

Cãtrã cei robiţi acei sã aratã cu blîndeţã şi acei cu tirãnie dupã cugetul lor cel nestatornic. Şi sã ucigã pre vreun turc sau vreun tãtar socotesc drept datorie creştineascã. Şi pre cel ce sã aratã cu blîndeţã 81v//82r

Cãtra aceste neamuri îl socotesc cã nu esti creştin bun. Şi acesti urmãri le-au arãtat ii pré cu îndestulare la pustiirea ceastã mai de pre urmã a Bungeacului, cînd au nãvãlit Petrecico asupra Besarabii dupã rãzboiul austriecesc.

Ii nu sînt mãsuraţi în cugeteli lor. Cînd le mergi bine sînt simeţi, iar cînd le mergi rãu pãrãsãsc isteţimea şi la viderii dintii nemic nu le pare lucru greu. Iar dacã li sã intîmplã la aceia cît de puţinã sminteală împotrivire, atunce cad la uimire şi nu ştiu ce sã facã. Şi la urmã, cînd vãd cã ostenelile lor sînt zãdarnice, sã cãesc cã s-au apucat, önsã pré tîrziu.

Deci darã nu putem zice altã nemic, fãr numai cã din o pré osãbitã şi nemãrginitã pronie dumnezãiascã o împãrãţie aşa mare şi înfricoşatã a osmanilor, biruind cu armile ei pre toatã poterea rîmlenilor în Asiia şi o bicatã nu pré mica a Evropii şi pre unguri, sîrbi, Bulgari şi alti stãpîniri nenumãrati, aducînd supt stãpînirea ei 82r//82v

Şi pre greci, norodul cel mai înţălept. Iar pre un norod aşa prost şi făr d eputere, n-au fost harnică să-l silească cu război ca să să plece supt stăpînirea ei. Şi mai la urmă, umblînd de atîtea ori să-şi lepide şi jugul cel priimit de bună-voe, tot au rămas neatins şi nevătămat atît la obiceiurile lui celi politiceşti, cît şi la orînduelile celi bisăriceşti.

De altă nu numai că moldovenii nu sînt iubitori de ştiinţă, ci mai şi la toţi le sînt urîti şi pentru aceia nice numile ştiinţălor şi a meşterşugurilor celor bune nu le sînt cunoscute şi zic că oamenii cei învăţaţi îş[i] pierd mintea. Şi cînd voesc ii să laude învăţătura cuiva, zic aşa că esti nebun de ştiinţa cé multă. Şi cel mai de ocară lucru esti pentru că zic cum că numai preoţălor să cuvine să înveţă, iar pentru mireni esti destul să ştie a ceti şi a scrie ca să-ş[i] iscălească numile şi să ştie a-ş[i] pune la izvod boii, caii, oile, stupii şi altile. Iar ceialaltă învăţătură toată esti netrebuitoari 82v//83r

Muerile lor, mãcar cã nu le ascund de bãrbaţi, aşa cu bãgarea de samã ca turcii, dar tot obicinuiesc pre rar a sã depãrta de pre la casãle lor dacã sînt de puţinã stare mãcar.

Jupînesãle boerilor sînt bine închipuite, iar pentru frumusãţã cu mult mai în urma celor proasti, cãci aceste au chip mai frumos, însã celi mai multi sînt desfrînati. Unile beu pre la casile lor vin mult, iar la adunare pré rar sã aratã vreuna batã, pentru cã un obraz fãmeiesc sã socoteşte a fi mai cinstit cu cît mînîncã şi bé mai puţin pe la ospeţã. Şi pentru aceia, pré rar sã poate a o vedea, aducînd cîti o bucãţicã la gurã sau sã-ş[i] deschidã buzãle ei încît sã i sã vadã dinţii. Ci aşa de tãinuit vîrã bucatile în gurã cu cît îi esti prin putinţa şi nemic nu socotesc mai de ruşine decît a sã vedea pãrul capului la vreo femei cu bãrbat sau  sau vãduvã şi esti cé mai mari greşalã a descoperi la vedere capul unii femei. Iar fetile socotesc ruşine ca sã-ş]i] acopere capul mãcar 83r//83v

cu cît de subţire pînzã, pentru cã golime capului o înţãleg sãmn de feciorie.

Celilalti obiceiuri atîta sînt de osãbite ca şi aerul în celi mai multe pãrţi a ţãrii.

Lãcuitorii din Ţara de jos cari de multã vreme sînt obicinuiţi în rãzboi cu tãtarãii sînt ostaş[i] mai buni şi oameni mai sãlbateci decît ceialalţi şi mai mult sînt rãscolnici şi nestatornici. Şi cînd nu au nice un protivnic strein sã batã rãzboi, atunci de trindãvire pré lesne sã ameţesc şi stirnesc zurba asupra mai marilor sãi, încã şi însuş asupra domniei.

Pentru Dmnezãiasca slujbã au puţinã ştiinţã şi mulţi dintru dînşii, mai ales oamenii cei proşti zic cã fieştecãrue om esti de la Dumnezãu hotãrîtã zioa orţii şi mai nainte de zioa aceia nu poati acela sã moarã, nice sã peia la rãzboi. Şi aceasta le dã lor aşa de mare bãrbãţie încît uneori sã slobod orbeşte asupra protivnicilor sãi. A ucide şi a prãda pre turci, pre tãtar şi pre jidovi nu socotesc cã esti pãcat, nice ucidere 83v//84r

Şi cei ce lãcuiesc aproapi de tãtar furã şi ucid cu sîrguinţã şi cînd fac vreo pradã în ţara tãtãrascã, zic cã n-au prãdat, ci ş-au întors numai a lor înapoi pentru cã zic cã tãtarãii nu ar fi avînd acum altã nemic fãr numai aceia ce au apucat cu sila de la strãmoşii lor. Précurviia esti rar la dînşii, iar cei tineri nu numai cã socotesc a nu fi pãcat, ci încã le iasti cinste ca sã iubeascã pîn ce sînt holtei, asãmini ca cînd ar fi slobozi de toati pravilile. Pentru aceia de multe ori sã aude la dînşii vorba aceasta: "Fãtul meu, fereşte-ti de furtişag şi de ucidere, cã eu nu te voi puté scoate de la ştreang. Iar pentru cã te vei culca cu cineva nu ai sã porţi fricã de peire, numai sã plãteşti banii stãrostii sau a pezãvenclãcului".

Primire lor de oaspeţ[i] care o aratã cãtrã cei nemernici şi cãlãtori, esti foarti vrednicã de laudã, cãci mãcar cã sînt foarti sãraci din pricina cã sã aflã megieşi cu tãtarãii, însã niceodatã nu esti sã nu dei oaspe[te]lui sãlaş şi mîncare, ţinîndu-l în dar trii zile împreunã 84r//84v

dobitocul lui. Şi pre cel nemernic îl primesc cu faţã vesãlã ca cind ar fi fratile sau altã rudenie a lor. Şi unii aşteaptã cu masa pîn la şapti ceasuri de zi şi ca sã nu mînînce numai sînguri, trimit slugile lor pre la drumuri sã chiemi la masã pre cîţi cãlãtori vor întîmpina. Numai sîngur vasluenii nu au aceastã laudã cã ii nu numai cã închid casãle şi cãmãrile sale de cãtrã oaspeţi, ce cînd zãresc pre unul viand, atunce sã ascund şi îmbracã strae rupte şi sã întorc înapoi în chip de calici şi cer milostenie însuş[i] de la strein.

Lãcuitorii de Ţara de sus au mai puţinã pricepere la rãzboi şi nice sînt deprinş[i] aşa bine cu armile, pentru cã ii mai bucuroşi îş[i] agonisãsc pîinea în sudoarea feţilor sale şi o mînîncã în linişte şi în odihnã. Asupra credinţii sînt plecaţi mai pîn la eres şi nu numai în ţinutul Sucevii sînt vreo 60 de bisãrici de peatrã şi în toatã Ţara de sus mai mult de doo sute de mãnãstiri mari de peatrã. Ci încã şi munţii sînt plini de cãlugãri şi de sãhastrii cari acolo în lineşte jãrtvesc lui Dmnezãu viiaţa lor 84v//85r

cé cuvioasã şi singuraticã.

Furtişag esti între dînşii pré rar sau nice cacum şi totdeauna s-au aflat buni credincioş[i] domniei şi mãcar de s-au şi întîmplat între dînşii vreo tulburari, însã şi aceli au fost numai din pricina boerilor de Ţara de jos. Şi mai nainte de a sã cãsãtori sînt curaţi şi sînt oamini pré încuviinţaţi care pré rar sã aflã asãmine vreunul în Ţara de jos. Şi în slujbile ţãrii sînt mai vrednici decît ceialalţi şi trebile gospodãrii le fac foarti bine şi poruncile le plinesc cu cé mai mare rîvnã. Şi la primirea oaspeţilor sa îndeletnicesc mai mult decît ceialalţi lãcuitori din Ţara de jos.

Jocurile moldovenilor au cu totul altã închipuire decît pre la alti noroadi, cãci ii nu joacã doi cu doi sau patru cu patru ca franţozii sau leşii, ci joacã mai multe obrazã deodatã împrejur sau în rind şi altã data nu joacã cu bucurie ca la nunte. Cînd sã ţin toţi de mînã şi joacã împrejur cu pas potrivit dupã cîntari, mergînd din dreapta în stînga 85r//85v

atunci sã cheamã horã, iar cînd stau în rind şi sã ţin de mînã, însã fruntea şi coada slobodã, atunce sã cheamã danţul cu cuvînt leşesc.

La nunte sînt obicinuiţi sã joaci mai nainte de cununie în ogradã sau şi în uliţã şi adecã cu doo rînduri, unul de bãrbaţi şi altul de femei. Şi la amîndoo rîndurile pun cîti un povãţuitori, om bãtrîn şi cinstit carile poartã în mîini toiag de lemn poleit şi legat în fîrf cu nãframã cusutã. Şi aceşti doi povãţuitori unul trage dupã dînsul pre cei din rîndul sãu din dreapta în stînga, iar ceialalt din stînga în dreaptua, aşa încît sã sté faţã la faţã, dupã aceia îndãrãpt spati la spati şi apoi sã întoarce fieştecarele rind cu încordare aşa de încet ca sã nu sã incurce, încît de abie sã poati zãri vreo mişcare şi întru amîndoo rîndurile îş[i] allege loc fieştecarile dupã starea sa: jupînesãle şi fetile boerilor îşi aleg loc dupã starea bãrbatului sau a pãrinţilor sãi, însã locul cel dintîii esti pentru povãţuitori şi al doilé pentru nun şi al treilé pentru
85v//86r

mire. Asãmine şi în rîndul femeilor, întîi esti povãţuitorul, apoi nuna şi dupã dînsa mireasa, mãcar de sînt şi de stare mai proastă decît celilalti obrazã. Iar la urmã sã amestecã amîndoo rîndurile şi joacã ocol împrejur, avînd fieştecarile pre fimeia lui de-a dreapta, iar cei holtei cîti o fatã de starea lor. Şi uneori obicinueşte a sã întoarce hora în trei pãreţi sau în patru sau şi în unul dupã voia şi iscusinţa povãţuitoriului.

Osãbit de jocurile aceste ce sã obicinuesc pre la vesãlii, mai sînt şi alti jocuri cu eres, alcãtuite din işte numere nepotrivite, adecã 7, 9, 11 şi jocãuşii sã cheamã cãluşeni şi sã adunã odatã într-un an şi sã îmbracã în strae femeieşti, pun pre cap cununã de pelin, împletitã şi împodobitã cu alti flori, vorovesc cu glas femeiesc şi ca sã nu-I cunoascã nimene îş[i] învãlesc faţa cu pînzã alba şi în mîini poartã sabie goalã pentru ca sã tae cu dînsa ori şi pre cine ar cuteza sã li descoperã faţa, cãci puterea aceasta le-au 86r//86v

dat-o lor un obicei vechi, încît nimeni nu-i poati tragi la judecatã cînd fac vreo ucidere întru acela chip. Povãţuitoriul cetii sã cheamã stariţã şi cel de-al doilé primiceri şi datoriia lui esti sã întrebi ce feli de joc pofteşti stariţa şi apoi sã spue în tainãcelorlalţi ca sã nu audã norodul numele jocului, pîn[ã] cînd va vedea cu ochii, pentru cã ii au mai mult de o sutã de sãrituri şi unile aşa de potrivite, încît acei cari joacã pare cã nu sã ating de pãmînt, ci sã poartã în vãzduh. Şi cu acest feli de urmari cu jocuri şi cu salturi prin toati satile şi tîrgurile sã petrec aceli zile ce sînt între praznicul înãlţãrii şi a pogorîrii Duhului sfînt. Şi întru aceastã vreme nu sã calcã nicãeri fãr numai supt streşinile bisãricilor şi zic cã dacã s-ar cãlca la alt loc, iar cãzni strigoaicele. Şi cînd sã întîlnesc la drum doo ceti de cãluşeni bat razboi una cu alta şi ceata 86v//87r

ce fac învoialã de pace, ceata cé biruitã este noo ani supusã ceialalti şi, întîmplîndu-sã sã sã omoarã unul la acest feli de bãtãlie, atunci nu încapi judecatã şi nice judecãtoriul nu întreabã cine au fãcut ucidere. Şi cel ce întrã în vreo ceatã de acestea, noo ani trebue în tot anul sã sã afle adunat împreunã, iar întîmplîndu-sã sã lipsascã vreodatã, atunci ceilalţi zic cã îl cãznesc duhuri rãli şi strigoaicile. Şi prostimea cé ereticoasã credi cã ii au şi putere sã goneascã aceli feli de boali, pentru cã ii fac vindecare între acesta chip, adecã astern la pãmînt pre cel ce zic ii cã esti bolnav şi încep a sari şi la o notã hotãrîtã a cîntãrii îl calcã fieştecarile de la cap pîn la cãlcîe şi mai pre urmã îi zic la urechi nişte cuvinte alcãtuite de dînşii în adins, cu cari poruncesc beteşugului sã sã depãrtezã. Şi dupã ce fac ii aceasta de trii ori în trei zile, apoi urmeazã lucrarea ce nãdãjduia ii 87r//87v.

87v: 286

Şi aşa întru acesta chip cu pré puţină osteneală să pot vindeca boalile celi mai greli cari să împotrivé meşterşugului dofteresc. Asămine lucrari ari şi nădăjduirea în farmici.

## Cap ni

## Pentru obiceiul logodnelor şi a nuntelor

Fiindcă am arătat pentru urmările şi năravurile moldovenilor, socotesc că iubitorii de ştiinţă cetitori nu va fi nepriimitori ca să-i descoperim în scurt şi obiceiurile ce au ii la logodne şi la nunte.

Ii îş[i] căsătoresc copii la vîrsta cari esti hotărîtă de bisărică şi esti ruşine să-ş[i] cei fata bărbat, pentru că obiceiul ţării esti ca să-ş[i] aleagă holteii neveste, iar nu părinţii fetii să-ş[i] cauti gineri. Drept aceia, plăcînd unui holtei o fată, trimite starosti la părinţii ei, cari să cheamă peţitori cu cuvînt latinesc, carile esti stricat din cuvîntul petitores. 87v//88r

Şi aceştie ispitesc pre de parti gîndul pãrinţilor fetii ca sã nu le fie atunci ruşine cînd nu ar vré pãrinţii şi, cunoscînd cã le iasti lor voiia sã o dei, atunci merg starostile cu toati rudeniile mirelui în casa fetii şi cel mai di treabã dintre starosti începi sã aducã cuvînt pre carile l-am pus şi noi aice, pentru cã mai în tot locul obicinuieşte sã sã facã cu acesti cuvinte, adecã: "Moşii şi strãmoşii pãrinţilor noştri celor mai dinainte, umblînd la vînat prin codrii au aflat această ţarã în cari ne aflãm şi noi acum şi ne hrãnim şi ne îndulcum cu mierea şi cu laptile dintr-însa. Deci prin pilda aceasta fiind îndemnat şi slãvitul boeri [n], au mers la vînat prin cîmpi, prin codrii şi prin munţi şi au dat pisti o hearã cari, fiind ruşinoasã şi cinstitã, n-au stãtut faţã cu dînsul, ci au fugit şi s-au ascuns. Şi viand noi pre urma ei, ne-au adus întru această casã. Deci Dumneavoastrã trebue sã ni-o daţi sau sã ni arãtaţi unde au fugit heara aceasta, pre care noi, cu atîta ostenealã şi sudoare am gonit-o 88r//88v

din pustie." Şi mai adaoge de zice şi alte aligorii şi metaforii, după cum să pricepi.

Iar părinţii zic dintîi cum că acest feli de heară n-au venit în casa lor, ci poati că ii au rătăcit urma şi e să va fi ascuns aiuré la vreun megieş. Însă, dacă silesc starostile numaidecît să li-o arati, atunci le scot părinţii altă fată, urîtă şi bătrînă, îmbrăcată cu strae răli şi înterabă pre starosti de iasti aceasta heara care caută ii. Atunci starostile zic că nu esti aceia, căci heara lor esti cu părul galbăn ca aurul, cu ochii ca de şoim, dinţii ii stau ca mărgeaoa, cu buzăle roşii ca cereşăle, la trup ca o leoaică şi la pept ca o gîscă, cu grumazii ca de lebădă, degitile mai gingaşă decît ceara şi faţa ei mai strălucitoare decît soarile şi luna.

Şi dacă tăgăduesc părinţii fetii şi de al doile cum că n-au văzut de acest feli d eheară, atunci starostile dau răspuns, zicînd că cîinii lor atîta sînt de adormăcători, încît nice [1/4 din rînd nepozat] i-au amăgit şi mai ales acum le-au 88v//89r

[cuvînt lipsã] hearã pre cari o cautã ii ar fi ascunsã acolé. Dupã aceia, lãudîndu-li-sã şi cu arme şi cu silã, scot atunci pãrinţii pre fiica lor, împodobitã dupã putinţa şi averea lor şi, vãzînd-o starostile, zic cã aceasta esti hearã ce o cautã ii. Şi apoi cheamã pre un preot sau, dacã acesta esti împedecat cu alti trebi, cheamã pre cei mai bãtrîni din megieşi şi înainte acestora schimbã mirii inelile. Şi dupã aceia îndatã iar ascund pãrinţii pre fiica lor şi pun masa. Şi în vremiea cît şãd la masa hotãrãsc zioa în care sã fie nunta. Iar dacã mirii sînt feciori de boeri, atunci fãr de învoiala domniei şi fãr de mãryuria arhiereului nu poati sã fie nice logodna nice cununiea, cãci cu mãrturiea arhiereului sã é aminte ca sã nu s[ã] facã vreo nuntã împrotiva canoanãlor bisãriceşti. Şi cu ştiinţa şi cu învoiala domniei pentru ca s[ã] nu sã uneascã mai de aproapi prin legãtura aceasta multe neamuri boereşti fãr de voia domniei.

Şi dupã ce sã hotãrãşte zioa în cari sã 89r//89v

fie nunta. Atuncé, în lunea dinainte, merg rudeniile dimpreunã atît la casa mirelui, cît şi la casa miresii şi aduc musicanţii cari rar pot sã fie alţii decît numai ţiganii. Şi sã ospetează unii cu alţii şi, dupã ce sã scoalã de la masa, apoi fetile şi alti femei cer fiina cari sã fie la pentru nuntã şi pentru aceia sã şi cheamã zioa cernutului. Şi dacã casãle mirilor sînt tot într-un tîrg sau într-un sat sau mãcar de nu sînt tocma cale de doo sau trii zile depãrtati una de alta, atunci sã începi vesãliia nuntii de joi la amîndoo pãrţile şi ţine pîn[ã] dominicã. Iar dominicã sã gãtesc toţi prietenii şi rudeniile mirelui ca sã aducã mireasa şi trimit înainte conãcari ca sã spue de venirea mirelui. Şi cei ce sînt adunaţi la mireasã strãjuiesc la drum şi cautã sã-I prindã pîn a nu sosi ii la casa miresii şi ii pentru ca sã nu-I poatã prinde îş[i] cautã cai foarti ageri. Iar de sã întîmplã sã-I prindã, apoi la prostime îi leagã foarti aspru şi îi pun îndãrãpt pre cai, iar la cei mai de frunte numai cît îi încunjoarã rudeniile 89v//90r

miresii şi luîndu-i între dînşii, îi duc la casa ei ca cînd i-ar fi robit. Şi dupã ce sosãsc acolo, îi întreabã ce cautã; iar ii dau rãspuns cã sînt trimişi sã vesteascã rãzboi şi oastea încã îndatã va sosi ca sã é cetatea. Iar dupã ce zic ii cuvinteli acestia, îi poftesc înlãuntru şi îi silesc de beau vreo cîtiva pãharã de vin şi dupã aceia îi trimit iar înapoi cu vreo cîţiva din oaspeţii miresii. Şi dupã ce vãd oamenii miresii cã sã apropie mireli, slobod pre conãcari ocãrîndu-i şi cu grabã sã întorc iar înapoi. Şi dacã tor petrecãtorii mirelui sã-i ajungã pre dînşii, apoi asãmine îi leagã şi ii şi îi duc împreunã cu sine. Şi dupã aceia, adunîndu-sã amîndoo pãrţile de oaspeţi la casa miresii, fac întreceri cu alergarea cailor şi sã dã bacşiş celui ce sã aratã mai cu vetejie, adecã la prostime o nãframã, iar cei aleşi un postav de bun preţ sau vreo pînzã de mãtasã. Şi dupã ce sã trimit oameni înainte sã pue sãmn de unde sã alergi, face unul semn de alergare prin strigare. Atunci cari sã socotesc cã au cai mai buni, dau pinten şi cela ce socoteşte 90r//90v

mai întîi primeşte singur din mîna miresii acel bacşiş de mai sus, iar pre calul lui împodobeşte cu cunună de flori.

Sara, după vecernie, merg mirii la bisărică cu toată slava cîtă le iasti lor prin putinţă şi primesc cununiiea. În mijlocul bisăricii să aşterne un covor pre carile stă mirele de-a dreapta şi mireasa de-a stînga şi supt covor pun galbini, atît supt piciorile mirelui cît şi supt a miresii, iar la prostime pun taleri, adecă lei, un semn cu cari dau a înţălege că ii nu caută la lume ci toată mărire ei o calcă cu picioarile. Lîngă dînşii stau nunii cu doo făclii măsurati şi aşa le ceteşte preotul slujba cununiei şi, schimbîndu-le inelile cîti de trii ori şi împodobindu-i pre amîndoi cu cununi, ii poartă pre la icoani ca un danţ, cîntînd cîntăreţii cîntarea obicinuită. Şi la aceia vreme rudeniile aruncă pre la cei ce stau împrejur parali, nuci şi hemei uscat, spre semn de înţelegire, că ii cer de la Dmnezău dătătoriul de viiaţă numai timpurile acele întru cari rodesc nucile şi 90v//91r

hemeiul. Iar ceialaltã bogãţie şi însumuţare a lumii aceştie toatã trebue a sã lepãda.

După aceia dã preotul la amîndoi tinerii pîine întinsã în miiare şi gustã de trii ori ca un semn de iubire şi împreunare sau însoţire nedespãrţitã. Şi pentru ca sã dei preotul pricinã de rîs privitorilor la aceastã prãznuire de vesãlie, îi amãgeşte de trii ori cu aceastã îmbucãturã.

Şi sãvîrşindu-sã şi ţãrãmoniile acesti, sã întorc toţi iar înapoi la casa miresii, cu asãmine orînduialã precum au şi venit, înhobotînd faţa miresii cu o pînzã pré supţire de mãtasã roşie, priponind-o cu doo sãgeţ[i] pe cari apoi le bat în pãreti la capul tinerilor fraţii sau rudeniile miresii, atunci cind esti sã sã aducã mireasa la cãmarã.

Dupã aceia mînîncã şi beu unori pîn[ã] ca noo ceasuri dimineaţa şi dupã al noulé ceas sã adduce pre masa un cocoş fript cu peni cu tot, iar unul din oaspeţi întrã supt masa şi cîntînd ca cocoşul vesteşte rãvãrsarea zilii. Şi dupã aceia dînd toti oaspeţii un bacşiş bucãtariului sã 91r//91v

rãdicã de la masa. Iar mirele, ţinîndu-şi mireasa de mînã stã în mijlocul casii şi un scriitori ceteşte în auzire izvodul cel de zãstre. Şi apoi zãstrea aceasta cari mai nainte era pusã într-altã casã, deosãbit ca sã o vadã toţi oamenii, sã încarcã atunci toatã într-un car şi sã aduce la casa mirelui.

După aceia povãţuitoriul sau vatajãlul miresii ceri de la pãrinţii miresii ertãciune în numile ei, adecã face pomenire pentru naştere şi pentru creştere şi pentru alte faceri de bine cari au avut é de la dînşii şi le mulţãmeşte pentru toati aceli şi îi ceri blagoslovenie de la dînşii. Şi aceastã blagoslovenie I sã dã ei sau însuş prin gura pãrinţilor sãi sau şi prin alţii în numile pãrinţilor. Şi pentru amîndoi roagã pre Dmnezãu şi pre îngerul lor cel pãzitori ca sã-I pãzascã şi sã li dei dragoste desãvîrşit şi pat nespurcat. Şi apoi le dã la amîndoi sã bei cite un pãhar de vin cari sã chiamã bãutura cãii ceii înţãlepti. Şi aşa îi slobozãsc de la sine 91v//92r

Şi cînd vooesc sã iasã pre uşa casii, atunci fraţii lor sau fraţii pãrinţilor sãi, deacã ii nu au fraţi, le stau înainte la uşã cu sabiia scoasã şi ii popresc, puind în uşã sabiia în curmeziş, iar mireli sã rãscumpãrã pre sine de la dînşii cu un cal bun sau cu alt dar ce are la îndemînã. Şi eşind, sã sue mireasa numai singurã într-o trãsurã cu maica sau cu o sor[ã] a mirelui, pentru cã din casa pãrintească nu poati sã ei cu sine nici slugã, nici slujnicã. Şi aşa urmeazã dupã bãrbatul ei, carile mergi înainte.

Şi dupã ce sosãsc la casa mirelui, mai deşartã vreo cîtiva pãharã de vin şi dupã aceia duce nuna pre tineri la cãmarã, iar mireli sã ia aminte ca sã poatã înţãlege a doo zi pãrinţii nevestii ceva pentru fiica lor, cãci ii a treia zi dupã nuntã, vin la dînsa cu toati rudeniile lor ca sã o vadã, cari sã cheamã cale pre mare, pentru cã în acé cãlãtorie, dupã cum sã întîmplã sau sã împãrtãşãsc pãrinţii de multã cinste sau de ruşine multã. Cãci cînd fiica lor sã aflã fecioarã, atunci nu numai cã 92r//92v

Sînt toate bune, ci încã îi şi ospetează cu masa frumoasã la cari sã adduce dupã aceia şi cãmaşa miresii cu semnele fecioriei pusã într-un blid şi sã aratã pre la toţi la care fieştecarile obicinuieşte sã arunci cîti un bacşiş mic. Însã aceasta sã face numai între oamenii cei proşti, iar la cei aleşi sã aratã numai la socrii.

Iar cînd fiica lor ş-au fost stricat fãcioria mai dinainte, atunci a doo zu dupã culcare chiamã mireli la sine pre toati rudeniile lui şi le aratã cã nu ş-au gãsit mireasa fecioarã curate. Iar ii cautã o cãruţã mai rã decît toati altile şi cu curãli rupte înhamã pre pãrinţi în loc de cai dupã ce vin şi pre fiica lor o pun în cãruţã, iar pre dînşii îi silesc cu bãtãi ca sã o tragã pîn la casa lor. Şi aşa o iau înapoi ca pre o curvã şi nimini nu poati sã li facã sminteealã la drum. Şi îndrãznind oareşcine ca sã-I slobozascã pre dînşii, atunci unul ca acela, osãbit de alti bãtãi sã mai pedepseşti de cãtre judecãtoriul locului 92v//93r

Ca pre un cãlcãtori de pravilile de obiceiurile ţãrii.

Iar zãtrea miresii toatã o popreşte bãrbatul ei şi toatã cheltuiala ce au fãcut el la nuntã o împlineşte cu porunca judecãtorilor de la pãrinţii aceia cari n-au avut pazã pentru copilul lor. Şi aşa sã urmeazã între prostime cu bieţii oamenii aceia. Iar cei aleşi pãzãsc mai di apropai pre fetile sali, încît nu poati aşa lesni sã sã întîmpli unile ca aceli. Iar de sã şi întîmplã sã nu fie vreuna fecioarã, atunci pãrinţii împlinesc fecioriia cu zãstri mai mari, cu sati şi cu bani şi, nemulţãmindu-sã ginerilelor nice cu aceia, atunci pãrinţii iau pre fiica lor iar înapoi, iar ginerelui dau voe sã iau pre alta.

Cînd cununã domnul, atunci sã pune masa în curtea domneascã şi mirelui sã dã gugiuman asãmine ca şi cel domnesc, împreunã şi un cal. Şi la masã şadi de-a dreapta domnului, cu 93r//93v

Gigiumanul pre cal şi toati slugile curţii domneşti, îl slujãsc asãmine ca şi pre domnul lor. Şi cînd merg la bisãricã şi la casa sa, I sã face alai ca şi cel domnesc cu musichie creştinească şi turcească.

A treia zi merge el împreunã cu mireasa cu daruri la domn şi la doamnã şi multãmesc pentru o aşa mari cinste ca aceia.

## Cap THi

## Pentru obiceiurile îngropãrii

Moldovenii îngroapă pre morţii sãi cu orînduiala aceia cari esti aşãzatã de bisãricã, cãci îndatã dupã ce moari neştine, îl spalã cu apã caldã şi pîn[ã] a nu amorţi trupul mortului, îl îmbracã cu hainile lui celi mai noo şi mai bun ice au avut. Şi dupã aceia îl pun pre o nãsãlie în mijlocul şalii, însã nu-l îngroapă în zioa cé dintîi, ci ãsteaptã pîn a treia zi ca nu cumva sã sã întîmple sã îngroapi de viu pre vreun 93v//94r

bolnav carile numai cît au fost leşinat.

După ce să aud clopotile, să adună megieşii şi să tînguesc şi ii împreună cu rudeniile mortului şi în zioa îngropării aşijderea vin cu toţii şi petrec pe mort la bisărică, mergînd preoţii înainte şi rudeniile în urmă. Şi după săvîrşirea prohodului îl îngroapă în ţintirimul bisăricii. Iar cînd moari vreun dregători ostăşăsc, atunci caii lui să îmbracă cu postav negru şi pun deasupra lor hainile lui celi mai de preţ. Şi inaintea năsăliei duc o suliţă în cari esti şi o sabiie spînzurată cu mănunchiul în jos. Şi pre de amîndoo părţile merg vreo cîţiva ostaşi înzăoaţi şi încoifaţi. Şi în ochii cailor săi pun must de ceapă sau prav de puşcă ca să să arati ca cînd ar plînge şi caii asămine ca oamenii pentru moartea stăpînului lor.

Şi trupul unui boeri îl petrece însuş[i] domnul cu tot alaiul şi deacă au fost el unul din boerii cei mai mari, atunci merg înainte lui cu semnul sau stema cé de boerie pîn[ă] la mormînt şi după aceia duc semnul înapoi şi îl pun în spăthărie94r//94v

sau în Divan şi locul boeriei lui rãmîne deşãrt cel mai puţin trii zile.

Jãlire pentru morţi nu esti la toţi deopotrivã. Cînd moari vreun ţãran trebue fãciorii lui şasã luni sã umble cu capul descoperit, mãcar de esti şi la mijlocul ernii şi sã-ş[i] lasã pãrul capului şi barba. Şi mãcar sînt departi sã aibã a mergi nu cuteazã sã-şi înveleascã capul cu nemic. Asãmine şi cei aleşi obicinuia mai nainte sã urmeazã patruzãci de zile, însã acum au pãrãsit acest feli de eres, şi numai cît îmbracã haine cernite şi lasã pãrul capului sã creascã.

Iar cînd moari fratile vreunii feti de ţãran, atunci e dupã obicei tae din pãrul capului ei şi leagã la crucea care sã pune la mormîntul frãţine-sãu şi é aminte într-un an sã nu lipsascã de acolo sau sã cadã jos. Iar întîmplîndu-sã sã lipsascã, atuncé de al doile mai pune şi altã legãturã de pãr.

Ii de obşte un an de zile în toati duminicile merg cu toţii la mormînt şi plîng pre morţii sãi. Iar cei mai bogaţi nãimesc femei cari ştiu sã boceascã feli de feli de stihuri fãlnice, în cari aratã 94v//95r

eli mişãliia şi ticãloşiia vieţii aceştie, precum sã poati vediea de la stihuri urmãtori, cari mai toati au aceastã începire: “Plîng şi mã tînguesc pentru viiaţa cé rã a lumii aceştie cari sã rumpe ca şi un fir de aţã”. Dupã aceia ca cînd ar fi mortul viu, aşa îl întreabã pentru multe lucruri şi zic cã s-au supãrat asupra lumii aceştie, pentru aceia nu vas ã li dei rãspuns. Şi mai la urmã zic cã de multa rugãminte a rudeniilor lui, sã umileşte şi începi a vorovi, învãţindu-I pre dînşii ceia ce au sã facã şi celi ce trebue sã pãrãsascã, zicînd cã de acum înainte nice va mai vorovi cu dînşii nice sã va mai întoarce înapoi pentru cã au început a gusta din desfãtãrile Raiului cari le-au

gãtit Dumnezãu slugilor sali

celor credincioasã şi altile

multe de acesti

bîrfituri femeieşti. 95r//95v

# Partea 3

# Pentru starea bisãricească şi a celor învăţaţi din Moldova

## Cap. 1

## Pentru legea moldovenilor

Lenevirea celor mai nainte de noi esti singurã pricinã de nu putem spune acum ce feli de lege au avut lãcuitorii Moldovii mai nainte de rãsãri soarele dreptãţii în horizontal nostrum. Iar deacã vom vré sã credim cum cã dachii cei vechi s-au izvodit din schithi, precum zic împreunã şi toţi istornicii cari ne sînt noo cunoscuţi, atunci gîndesc cã va fi adevãrat şi prepusul acesta cum cã şi ii s-au închinat tot la aciia idoli de cari mãrturisãsc hronicele

rosãşti cã s-au închinat schithi, adecã la Peruna, Dmnezãul tunetului, Volos, al 95v//96r

96r: 303

Dobitoacelor, Pohvist al vãzduhului, Lado al vesãliei, Kupalo al sãcerişului şi alţi idoli ca aceştie, precum Osliado, Korza, Daşuba, Striba, Semargle şi Mocoza.

Şi sã vedi cã şi rîmlenii pre cari nice un norod nu i-au întrecut cu eresurile, nu numai cã n-au pãrãsit din Dachia slujba cé veche a idolilor, ci încã au mai înmulţit-o şi cu de a lor şi aceasta fieştecine lesni credi, numai de-ş[i] va adduce aminte de rîmleni cum cã ii ori şi cînd biruia vreo ţarã, jãrtvea atît la idolii neamului celui biruit, cît şi la ai lor. Ba încã şi cînd au biruit ii Eghipetul, maica cé roditoare de idoli, au şi luat cu sine mulţi idoli de acolo şi, aducîndu-i la Roma, au jãrtvit împreunã şi acelora.

La aceasta sã mai adaoge şi această credinţă ce avea toţi cei ce era cu totul plecaţi asupra slujbii idoleşti, adecã nu numai fieştecari ţarã, ci încã şi fieştecarile casnic aviea idol de casã, pãzitor vieţii sali şi crediea cã poartã osãbitã grijã pentru dînşii şi cum cã cela ce nu avé pace 96r//96v

Cu dînşii nice ţara nu putiea sã stãpîneascã cu norocire, nice în casa sa nu putiea sã trãiascã cu pace.

Iar vremea în cari au stãpînit în Moldova eresul pãgînesc şi s-au priimit legea creştineascã nu aratã istornicii nice cu o mãrturie luminatã. Însã cu pãrere sã socoteşte cã întîi supt stãpînirea împãratului Costandin cel mari s-au început în Dachiia la vedere deprinderea legii creştineşti, pentru cã în zileli lui Constandie, fiul marelui Constandin, avé amîndoo Dachiile arhiereii sãi, dupã cum adivereazã tapicul soborului de la Sardiia. Iar şi în vremiea mai dinainte poati cã sã vor fi plecat mulţi a urma steagului lui Hs prin învãţãturile celi sîngeorati a mucenicilor.

Acum tot neamul sã ţine de bisãrica rasãritului şi nu ari cugete streine nice la o închieturã a credinţii şi nu pãrãsãşte nemic din cela ce sînt poruncite de bisãricã şi nu face nemic ce iasti poprit de dînsa.

Vreun eres sau vreun eretic nu s-au arãtat nice odinioarã 96v//97r

În Moldova cu cît mai puţin sã sã poatã încuiba. Poati cã esti şi din pricina aceasta pentru cã norodul niceodatã n-au primit bogoslovia sholaticeascã şi meşterşugurile celi amãgitoari acelor îmbolditori, ci au crezut cã învãţãtura evanghelii şi a sfinţilor pãrinţi şi fãr di şcoali esti îndestul pentru mîntuirea sufletelor.

Nice o lege nu esti aşa urîtã moldovenilor ca legea cé papistãşascã, mãcar de sã şi ţin de bisãrica Apusului mulţime de lãcuitori unguri cari au şi episcop la Bacãu. Şi zic cã toati celilalti legi ereticeşti sînt cunoscute şi pré lesne sã înţelege depãrtarea lor de la bisãrica cé pravoslavnicã. Iar papistaşii ascund chipul lor cel de lup supt cojoc de oaie, pentru cã ii uneori numesc pre pravoslavnici fraţi şi alteori pizmatici şi achefalon, pentru cã nu cinstesc pre Papa c apre un cap al bisãricii. Iar uneori îi numesc eretici şi pentru aceia prostimea nu poati sã osãbeascã binile de rãu ca sã sã poatã pãzi de veninul lor. 97r//97v

Deci iatã cã neînduplecarea moldovenilor la nice un feli de eres sã vedi cã au fost statornici, rãmînînd de purure supt bisãrica rãsãritului, cãci fieştecarile ce ştie istoriia bisãricii pré bine va fi ştiind cã Ungaria şi Ardealul unde au fost lãcuit patrioţii noştrii mai nainte de descãlecarea lui Dragoş, niceodatã n-au fost supusã scaunului Ţarigradesc al grecilor, ci totdeauna au fost supt scaunul Romii. Drept aceia şi lãcuitorii lor au fost fii ai bisãricii Apusului, pîn a nu rãsbati într-însãle ersurile lui Luter şi alui Calvin. Şi fiindcã urmãtorii lui Dragoş totdeauna ş-au ţinut legea cari au fost avut-o ii şi mai nainte acolo, pentru cã necãieri nu sã zice cã ar fi pãrãsit ii bisãrica Apusului şi s-ar fi lipit de bisãrica rãsãritului. Pentru aceia sã vedi cã în urmã, apusul au cãzut din credinţa cé adevãratã creştineascã, iar nu rãsãritul. Însã sã lãsãm aceasta şi sã venim la pricina noastrã.

Moldovenii ţin mãrturisirea sau simbolul credinţii 97v//98r

de la Nicea, iar adãogirea papistãşascã şi de la fiul o leapãdã şi pentru purcedirea Duhului sfînt cred asãmine precum zice Hs la Evanghelia de la Ioan. Şi dupã cum nu primesc purcedirea de la fiul, asãmine nu primesc nice adãogirea lui Palama care zice: de la Tatãl singur. Au şapti taine şi Cina cé de tainã o ţin dupã aşãzãmîntul sfinţilor pãrinţi a lui Vasîlie cel mare şi a lui Ioan Hrisostomul şi o sãvîrşãsc cu taine dospitã şi sã pricestuesc supt amîndoo formeli a pîinii şi a vinului. Şi cinstesc icoanile sfinţilor, însã nu cioplite, ci zugrãvite, mãcar cã mãrturisãsc cãnumai sîngur lui Dmnezãu sã cuvine slujbã şi închinãciune. Şi cred cã drepţii încã n-au ajuns desãvîrşit împreunã cu Pavel la zioa judecãţii şi au în sufletile lor nãdejde fãr de îndoialã cari pricinueşte lor bucurie nespusã, încît nu le lipsãşte nemic pentru vredniciile lor. Iar pentru Purgatoriul nu cred, însã mãrturisãsc cã pãcatile celi mici sã tot erta şi 98r//98v

După moarti prin rugăciunile bisăricii şi prin milostenii. Sfînta Scriptură o cetesc în bisărică după tălmăcirea celor şaptezăci de dascăli, iar Bulgato şi toati alti tălmăciri le leapădă. Osăbit de mercuri şi vinerea postesc de patru ori într-un an la vremile orînduite şi în postul mari şi întru al Pre-curatei Fecioarei să înfrînează încă şi de peşte şi mai sînt unii cari din eres mare ce au nice lunea nu mînîncă carne şi sînguri ii îş[i] mai fac încă şi alti posture, precum la praznicul Sfîntului Athanasie, Gheorghie şi Dimitrie. Şi unile din femei măcar de nu să şi îmbracă cu hainile călugăreşti, să hotărăsc şi să făgăduiesc din bună voia lor să nu mănînce carne în toată viiaţa lor.

Osăbit de acestea pastime în Moldova ca şi în alte ţări cari încă nu au ştiinţă de învăţătură esti foarti plecată la eresuri, nefiind încă desăvîrşit spălată de tina ei cé veche, încît şi la nunte, la îngropări şi la alti întîmplări ştiute de dînşii cinstesc prin stihuri 98v//99r

Şi cîntãri nişte Dmnezãri necunoscute şi duhluitoari a idoli dachieceşti, precum Ladoşi Mano [a], Dzina [b], Dragaica [v] 99r//99v

---

[a] Numile acestiea le cîntã mai ales la nuntã şi pentru aceia sã vede cã sã înţãlege cã sînt venus şi Cupido, pãzitorii dragostii cãsãtoriei.

[b]Alcãtuire acestui cuvînt sã poati socoti cã esti numile Diana, însã ii obicinuiesc a-l numi cu numãr înmulţit, adecã Dzineli şi iscodesc zicînd cã sînt nişte feti frumoasã şi dãruiesc frumusãţã.

[v]Aceasta sã înţelege Ţeres cum cã vedi, cãci la vremea aceia a anului, cînd încep a sã coaci sãmãnãturile, sã adunã la un loc toati fetile ţãranilor din satile ce sînt pré aproapi şi aleg pré cé mai frumoasã dintre dînsãli şi îi pun numele Drãgaica şi merg cu dînsa cu mare tovãrãşie prin ţarini şi cu multi basmali şi dau mîinile ei, cheile de pre la şurile lor şi apoi aceastã Drãgaicã împodobitã întru acesta chip, cu mîinile întinsã şi cu basmalile legati asupra vîntului

Doina [g], Stahia [d], Dracul din tãu [e], Ursatele [j] 99v//100r

---

Ca cînd ar zbura. Mergi acasã de la ţarini şi umblã prin toati satile tovarãşãlor ei, cîntînd şi cãlcînd împreunã cu toati tovãrãşiţile ei cari adesãori o numesc pre dînsa sor şi stãpînã. Şi toati fetile ţãranilor din Moldova, cu mare poftã aşteaptã cinstea şi dregãtoriia aceasta, mãcar de sînt şi eli obicinuite sã cînti totdeauna cum cã aceia cari sã faci în chip de Drãgaicã, nu poati sã sã mãrite pîn[ã] dupã trii ani.

[g] Sã vedi cã acesta au fost la Dachii numile lui Mars sau Belona, pentru cã sã pune la începutul cîntãrilor celor de rãzboi.

[d] Bîrfesc cã esti o fimei cu chip de urieş şi strãjueşte pre la casãle celi vechi parasite şi mai vîrtos pre la zidirile celi ce sînt în pãmînt şi pre la comori.

[e] Asa numãsc ei pre duhurile celi ce zic cã lãcuesc în apã.

[j] Zic cã sînt doo femei cari sã aflã de faţã la naşterea copiilor şi le împãrţãsc daruri sufleteşti şi trupeşti, precum le iasti lor voiia şi hotãrãsc mai nainte toatã

Frumoasãle [ţ], Sîmzienile [z], Joimãrţãle [i] 100r//100v

---

Norocirea şi nenorocirea ce iasti sã întîmpine pre copil în toatã viiaţa lui.

[ţ] Acesti zic ii cã sînt nevesti din vãzduhul şi îndrãgesc de multe ori pre feciorii cei tineri şi frumoşi şi pentru aceia, cînd loveşte de nãprasnã pre vreun om tînãr slãbãnogirea sau damla, atunci dau ii vina boalilor acestora numai sîngur frumoasãlor acelora şi zic cã acela, schimbîndu-ş[i] dragostea în urîciune şi umblînd cu dînsãle în pizmuire, îş[i] rãsplãtesc eli întru acestaş[i] chip pentru neascultarea lui.

[z] Acesta esti numile Sfîntului Ioan Botezãtoriul şi îi zic cã soarile sãlteazã în zioa praznicului acestui sfînt şi pentru aceia toţ[i] ţãranii sã scoalã mai nainte de lumina zilii şi privesc la ivirea soarelui cu ochii stecliţi. Şi pentru cã ochiul nu poati suferi îndelung lumina aceasta, ci începi a sãlta, pentru aceia ii socotesc cã sãltarea aceia esti a soarelui. Şi dupã ce fac ispita aceasta sã duc cu bucurie iar prin casãle lor.

[i] Aşa numesc ii pre nişte fimei cari zic cã umblã pre la toati casãle dimineaţa în joia patimilor la cari 100r//100v

Papaluga [i], Kiraleiga [k] 100v//101r

---

cari vreme pre la toati casãle sã face foc şi zic cã acesti femei, deacã gãsãsc atuncea pre vreo femei din casã dormind, o fac de acolé înainte de esti leneşã la tot lucru presti an.

[i] Vara cînd esti sãcetã cu primejdie pentru sãmãnãturi, atunci ţãranii îmbracã cîti o copilã mai tînãrã de zãce ani cu cãmeşã de frunzã de copaci şi de burueni şi cu toate celelalte copile şi copii de vîrsta ei, umblã jucînd şi cîntînd. Şi cum sosãsc la fieştecari casã, obicinuiesc babile sã li toarnã pre cap apã race, iar cuvinteli ce cîntã eli sînt mai întru acestaş[i] chip: "Papalugo suité la ceri şi deschide porţile lui şi ne trimite plaoii de sus ca sã creascã grîul, pãpuşoiul şi mãlaiul şi altile".

[k] Sa potriveşte cu rugãciunea creştinilor Chirie Elescon de unde esti şi alcãtuitã, cãci fieştecarile casnic obicinuieşte la botezul Domnului de faci o cruce de lemn şi împodobeşte fieştecarile dupã putinţa lui cu pînzã alba sau cu vreo materie de mãtasã. Şi dupã vecernie o poartã ca o litanie prin toatã [câteva cuvinte nepozate]

101r: 313

Colinda [l], Turca [m], Zburãtoriul [n] 101r//101v

---

adesãori strigã cuvîntul acesta, Chiraleiga.

[l] Aceasta sã potriveşte cu cuvîntul colendas al rîmlenilor şi în multe feliuri sã obicinuieşte la începutul fieştecãrue an nou, atît la prostime, cît şi la cei aleş[i].

[m] Estio joacã ce s-au stîrnit în vremile celi bãtrîne din pricina urîsinii ce avé moldovenii asupra turcilor, adecã în zioa de Crãciun îmbracã pre unul cu un sac de pînzã la cari leagã şi un chip de bou şi presti acela încalicã altul, iar tocmit, ca cînd ar fi ghebos şi aşa merg pre la toati casãle şi uliţãle şi cu cîntãri.

[n] Zic şi cred cã ar fi o nãlucã de om tînãr şi frumos şi sã apropie noaptea de fecioari şi mai vîrtos de nevestile tinere şi toatã noaptea face cu dînsãle lucru necuviincios. Şi nu-l pot vediea cei ce-l pîndesc, iar noi am auzit cã oaricarii bãrbaţi ce-au fost mai cu inimã au prins zburãtori de aceştie, şi aflîndu-sã cu trup ca şi alti fãpturi, i-au pedpsit [câteva cuvinte nepozate]

101v: 314

Meazãnoapti [o]; Striga [p], Tricolici [r] 101v//102r

---

[o] Zic cã esti o nãlucã care umblã pre la rãspîntinile drumurilor de la apunerea soarelui şi pîn[ã] la meazã-noapte şi sã preface în tot chipul.

[p] Aceasta este alcãtuitã din cuvîntul grecesc strigli şi la moldoveni încã are tot aceiaş[i] înţãlegire ca şi la rîmleni, adecã zic cã ar fi o babã bãtrinã şi omoarã copiei cei de curînd nãscuţi, cu meşterşug diavolesc. Însã aces teres stãpîneşte mai mult pre ardeleni, pentru cã ii zic cã cînd începi a umbla Striga, gãsãsc atuncé pre copii morţi în leagãn, fãr a fi ii ceva bolnavi. Şi pentru aceia deacã au prepus pre vreo femei bãtrînã, o leagã de mîini şi de picioare şi o aruncã în apã. Şi deacã sã afundã, zic cã esti nevinovatã, iar deacã pluteşte în faţa apii, atunci zic cã esti vinovatã şi, scoţînd-o din apã o ard de vie, fãr a mai cerceta, mãcar de şi striga e în zãdar pîn la sfîrşitul ei, cum cã nu esti vinovatã.

[r] Sã înţãlegi asãmine ca şi la franţoz[i] Jugoro şi zic cã cu vrajã sã pot preface oamenii în chip de lup şi de 101v//102r

102r: 

[2cuvânte lipsã] [s] şi [t], Farmecã [u], Descîntec [th] 102r//102v

alti hearã stricãtoari şi pot sã li ei firea lor întocma şi cum cã dau nãvãlire asupra oamenilor şi a dobitoacilor şi fac stricãciune.

[s] Aceasta zic ii cã ar fi un feli de vrajã, cu carile sã poati zãtigni mireli de a nu sã împreuna cu mireasa şi mai zic cã pot sã popreascã cu dînsa şi pre lupi şi pre alti hearã sãlbatice ca sã nu poatã face stricãciune oilor şi altor dobitoace.

[t] Esti vindecarea vrãjii de mai sus cari, precum zic ii, sã poati face cu alti mai puternice mijlociri de acestea.

[u] Sã obicinuieşte la prostime şi zic cã femeile pot cu aceastã mijlocire sã facã pre ibovnicii lor ca sã fie plecaţi asupra lor sau pre cei care le sînt lor urîţi, sã-I facã sã nebuneascã.

[th] Aceasta esti un feli de vrajã cu cari zic ii cã sã pot vindeca toati bialile cari nu sînt de moarti şi eu voesc despre aceastã pricinã sã povestesc oareşce aice, dupã cum am vãzut însumi în patriia mé, adecã: "Cãmãraşul cel mari a tatãlui meu avé un cal de mari preţ şi, fiind muşcat de un 102r//102v

102v: 

Verţelat [h] şi altile de acestea [*]. 102v//103r

---

Un şarpi la cîmp, atîta s-au umflat încît să zicea că numai esti cu putinţă ca să să poată vindeca. Şi chemînd el o femei bătrînă să vadă pre cal, i-au zis lui femeia să cauti un izvor şi să aducă apă negustată de nimeni cît de în grabă. Şi vrînd el să-şi trimită sluga la apă, i-au zis bătrîna să meargă el însuş deacă voeşte să-I primească calul. Atunci o ascultară pre dînsa boeriul şi i-au adus un vas cu apă, pe care au descîntat-o é cu nişte cuvinte vrăjăti. Şi apoi i-au dat-o lui să o bei că au fost adus pré multă apă. Îndată au văzut că au început calul să-ş[i] vie în fire carile zăcea la pămînt mai mort, iar el au început a s[ă] umfla şi a dobîndi dureri nesuferite şi mai descîntînd baba şi de al doilé, să făcu calul sănătos, pîn[ă] într-un sfert de ceas, iară boeriul vărsară apa din sine, făr de a rămîne în urmă vreo dureri sau vreo boală. Şi iar altă babă un grajd plin de cai cu rîe, asămini cu descîntec în puţini zile i-au vindecat desăvîrşit, măcar de au şi fost caii cali de trii zile depărtaţi de dînsa şi numai cît au zic cuvinteli aceli vrăjişti preste păr de a cailor şi acesta încă o ştiu eu însumi.

[h] Aceasta zic moldovenii că esti un fel de minune, cu cari pot ii să-ş[i] cunoască mai nainte toată norocirea şi nenorocirea.

[lipsă 12 foi, conform numărătoarei originale]

103r: 329

Voeşte să şadă trebue să-l hrănească după putinţa mînăstirii cu cinste şi făr de cîrtire, împreună şi re toţi cei ce sînt cu dînsul şi dobitoacile sali.

**Capitolul D. Pentru limba sau graiul moldovenilor [3. Theil, 4. Kapitel: Von der moldauischen Sprache, Seite 115]**

Istornicii aratã osãbite cugeti pentru alcãtuire limbii moldoveneşti, mulţi dintru dînşii zic cã esti alcãtuitã cu schimbare din limba lãtineascã, fãr de a sã împrumuta şi de la alte limbi. Iar alţii zic cã esti din cé italieneascã. Însã noi vom arãta temeiul pentru amîndoo pãrţile ca sã poatã cetitorul a înţãlege adevãrul mai cu amãruntul.

Aceia care zic cã limba lãtineascã esti maica cé adevãratã a limbii aceştii moldoveneşti razimã întru acesti temeiuri adecã zic:

Întîi: Cã bejãnarii rîmleneşti au venit în Dachia cu mult mai înainte pînã a nu sã strica limba rîmlenilor înainte prin nãvãlirile gotilor şi a vandalilor şi cum cã nici unii din istornici nu aratã cã s-ar fi întors ii iar înapoi la Italia în vremia cînd stãpînea acolo varvarii şi pentru aceia lãcuitorii din Dachia n-au avut 103r//103

103v: 330

de unde sã-şi schimbe limba lor ce vechi.

Al doilé:

Cum cã moldovenii nice odinioarã nu s-au chemat italieni, precum s-au chemat alţi rîmleni. Dupã aceia, în multe locuri ce totdeauna ş-au ţinut numile lor cel vechi pre carile îl avé toţi rîmlenii cînd era Roma cetati a toatã lume, mãcar cã tocma aceasta nu stã împrotivã, cãci ungurii şi leşii le zic vloh, cari nume obicinuiesc neamurile acestea sã-l dei şi italienilor. Iar eu mai bucuros cred cã neamurile aceste, fiind

învecinati şi mai cunoscuti cu moldovenii, întîi moldovenilor au dat acest nume vloh şi apoi, mai pre urmã la italieni şi nu l-au luat de la italieni sã-l dei voldovenilor.

Al treilé:

Cum cã adeverinţa cé mai cu temei pentru zisul acesta sînt cuvinteli

celi multe curat lãtineşti cari încã tot sã obicinuiesc în limba moldovineascã şi în cé italieneascã nici odinioarã nu sã aflã. Iar şi cuvinteli aceli pre cari le-au adãogit în limba italieneascã gothii, vandalii şi logobardii nicidecum nu sã aflã la moldoveni şi pentru ca sã arãt mai pre înţales, am pus aici acesti cuvinte:

| **Latineşte** | **Italieneşte** | **Moldoveneşte** |
|---|---|---|
| Inţipio | Colinţio | Începi |
| albus | bianco | Alb |
| Ţivitas | ţita | Cetati |

104r: 331

| **Latineşte** | **Italieneşte** | **Moldoveneşte** |
|---|---|---|
| domenus | siniore | Domn |
| Mensa | tavola | Masa |
| Verbum | parola | Vorba |
| Cap | testa | Capul |
| venaţio | casţa | Vînat |

Iar cei ce mãrturisãsc cum cã limba moldoveneascã esti alcãtuitã din cé italieneascã zic:

Întîi: Ari tot aceleş vorbi ajutãtoari: am, ai, ari ca şi cé italieneascã.

Al doilé: Cum cã şi aerticulile ii sînt asãmine ca şi la aceia.

Al triilé: Cum cã şi oareşcari cuvinte sînt cu totul italieneşti, precum şchiop, italieneşte schiopo, iat latineşte claudus; cerc, italieneşte ţerco, iar latineşte cvero. Şi fiindcã cuvinteli acesti sînt necunoscuti în limba lãtineascã, pentru aceia nu pot sã fie de aiure decît din cé italineascã.

Iar cei ce gîndesc precum am arãtat întîi, zic împrotivã la aceasta aşa:

Întîi: Cum cã moldovenii au cu adivãrat vorbeli aceli ajutãtoari, însã nu italieneşti, ci însuş[i] a lor.

Al doilé: Cum cã asãmine este şi cu articulile cuvintelor 104r//104v

104v: 332

Pentru cã nice o parte de grai nu s[ã] depãrteazã mai mult limba moldoveneascã de cé italieneascã decît cu acesti, pentru cã italianul pune articula înainte cuvîntului, iar moldovanul o pune pre urma cuvîntului, adecã italieneşte lu omo, la moglie, iar moldovineşte omul, muierea. Şi italianul ari numai o articulã bãrbãteascã singuraticã: il şi înmulţitã gli sau ii, fimeiascã singuraticã la, înmulţitã le. Iar moldovanul ari articule

bãrbãteşti doo singuratice ul şi le. Pre cé dintîi o pui la cuvintile celi ce sã încep cu slovã glasnicã, iar pre ceialaltã la cuvinteli celi ce sã încep cu slove neglisnicã, adecã omul, latineşte homo, calul ecvus, scaunul scamnum, vasul vas, şarpele serpens, cãnile canas iproci. Iar la numãr înmulţit articula ii pre urma cuvintelor celor ce însãmneazã lucru viu: caii, oamenii suvi, homines. Iar lucrurile celi moarti sã sfîrşãsc cu articula ele, precum scaunile, vasãle, iproci. Articule femeieşti încã au sînguratice doo: ia şi a, precum muierea, gãina, lat mulier, galina. Iar cuvinteli cari sã sfîrşãsc cu e, dobîndesc la înmulţire articula ile, precum muerea muerile şi celi ce sã sfîrşãsc cu a, dobîndesc la înmulţire ele, precum gãina – gãinile. 104v//105r

105r: 333

Al triilé: Cum cã poati sã s[ã] prepuie cã cuvinteli aceli cari sînt deopotrivã cu a limbii italieneşti decît cu aceii vechi a rîmlenilor sã fie rãmas în limba noastrã de la ghenovezi din pricina însoţirii ce desã ce avé moldovenii cu dînşii cînd stãpînea ii schelile Mãrii Negri, cãci întru acestaş[i] chip au împrumutat moldovenii cuvinte şi de la greci, de la turci şi de la leş[i] dupã ce au început a face neguţãtorie cu dînşii. Adecã de la greci: pedeapsa,

[cuvînt ilizibil], chivernisirea, [cuvînt ilizibil], procopia, prochiia, blãstãm, [cuvînt ilizibil], azima, [cuvînt ilizibil], drum, [cuvînt ilizibil], pizma, [cuvînt ilizibil].

Drept fiind cã am arãtat, zicînd despri îmbe pãrţi noi, nu putem a hotãrî cari dintru amîndoo sînt mai adivãrati pentru cã avem fricã ca nu cumva din dragostiea patrii sã ni s[ã] întunece ochii şi sã trecem cu vederea ceva şi alţii apoi sã cunoascã mai bine pentru aceia. Lãsãm numai asupra cetitoriului sã judece însuş[i], iar noo ne iasti destul sã arãtãm aice numai zisul lui Cavatie cari sunã aşa:

„Esti de mirari cã limba moldovineascã ari mai multi cuvinte latineşti decît italieneşti, mãcar de şi lãcuiesc acum italienii unde au lãcuit mai nainte rîmlenii. Însã sã poati a nu fi pîn[ã] atîta întru mirare pentru cã italienii ş-au schimbat limba lor mult mai în urmã dupã ce au 105r//105v

105v: 334

venit neamul moldovenesc în Dachiia.

Şi fiindcã în limba moldoveneascã sã aflã oareşcari cuvinte cari nu sînt nice latineşti, nice de pre alti noroadi dimprejur, pentru aceia sã vedi cã sînt rãmãşiţã de la Dachii cei vechi. Cãci nemic nu poati sã ne împedice pre noi a nu credi cum cã bejãnarii rîmleneşti dupã ce au venit în Dachiia ş-au nãimit loruş slugi dintre dachii sau poati cã rãmînînd vreunul fãr muere, s-

au însurat şi ş-au luat muere dintru dachii. Şi cu acesta chip, lesne s-au putut amesteca în limba lor cuvinte streine, precum stejar, pãdure, helişteu, cãrare, grãceac, privesc, nimiresc.

De altã şi limba moldoveneascã ari rãspicãrile sau rostirile sali ca şi toati celilalti limbi.

Vorba cé mai împodobitã esti împrejurul Esului, în mijlocul ţãrii, pentru cã oamenii din partea aceasta sã mai supţiazã, fiind aproapi de curtiea domneascã.

Cei ce lãcuiesc în partea Nistrului amesticã multi cuvinte leşãşti şi vasãli de cari au trebuinţã în casã încã le numesc cu nume leşãsc, încît cu anevoe pot sã-i înţãleagã ceialalţi moldoveni. Şi cei ce lãcuiesc în partea muntelui dinspre Ardeal obicinuiesc adesãori cuvinte ungureşti. Iar fãlcienii amestecã limba cu cé tãtãrascã şi gãlãţenii cu cé greceascã şi turceascã. 105v//106

106r: 335

Iar partea femeiascã din Moldova ari cu totul osãbitã voroavã decît bãrbaţii, cãci eli schimbã silaba va şi vi în ghi şi hi, precum bine – ghine, vie – hie şi silaba pi o schimbã în chi, precum pizma - chisma, piatrã – chiatrã. Însã şi un bãrbat cînd sã deprinde cu vorba aceasta, cu anevoe poati sã s[ã] desveţã şi sã vãdeşte el singur zicînd cã au şãzut pré mult în braţãle maicã-sa, pentru aceia şi ocãrãsc pre unii ca aceia, zicîndu-le fãciori de babã.

Muntenii şi ardelenii au tot o limbã cu moldovenii, numai cît le iasti vorba puţin mai groasã, precum jur, fur, Dumnezãu, Dumnezãu, acmu, acuma, acela, ahãla şi mai au ii şi alti cuvinte cari nice sînt cunoscuti moldovenilor. Iar la scrisoari nu le obicinuiesc, ci urmeazã întocma dupã

orthografia graiului moldovenesc şi cu aceia cunosc ii întru adevãr cum cã limba moldovenească esti mai curatã decît a lor, mãcar cã nu mãrturisãsc, fiind popriţi de stipatia ce esti între moldoveni şi între rumâni. Şi mult mai prost vorbesc Cuţovlahii cari lãcuiesc în Rumeli pre hotarul Machidonii, cãci ii amestecã limba lor foarti ciudat cu cé grecească şi albanitească, amestecînd în cuvinteli rumâneşti uneori cît[e] un stih sau lezis întreg grecesc 106r//106v

106v: 337

Şi alti ori cîti unul albanãtesc şi ii înţãleg între dînşii destul de bine limba aceasta încurcatã. Iar un grec sau albanit sau Moldovan nu esti harnic sã înţãleagã nemic. Însã cind ar fi cîti trii aceştie la un loc şi auzind pre un cuştovlah vorbind, ar puté sã înţãleagã ceia ce zice el, cînd ş-ar tãlmãci fieştecarile unul altue stihul acel de limba lui.

## Capt. E

## Pentru slovele sau buchile moldovenilor [Das fünfte Kapitel: Von den Buchstaben der Moldauer, Seite 118]

Mai înainte de soborul de la Florenţia avé moldovenii slove latineşti dupã pilda tuturor celorlalti noroadi a cãrora limbã împreunã esti alcãtuitã din cé latinească a rîmlenilor, iar dupã aceia, unindu-sã la acest sobor Mitropolitul Moldoviicu latinii şi diadohul sãu Theoctist Bulgariul diaconul lui Marcu efesanului pentru ca sã sã lipsascã de tot aluatul latinilor din bisãrica

moldovenească şi să rădice prilejul a nu putea ceti oamenii cei tineri amăgiturile lor, pentru aceia au sfătuit el pre Alecsandru Vodă cel Bun ca nu numai pre oaminii cei ce avé cugete streine la credinţa pravoslavnică, că încă şi slovele //

[manuscrisul se termină. Se văd cel putin 4 foi rupte]

[în germane mai sunt 2 pagini. Textul german se încheie la p. 120]